

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Analyse af de gældende regler om tilgængelighed i Bygningsreglementet

Grangaard, Sidse; Frandsen, Anne Kathrine; Ryhl, Camilla

Creative Commons License
Ikke-specificeret

Publication date:
2016

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Grangaard, S., Frandsen, A. K., & Ryhl, C. (2016). *Analyse af de gældende regler om tilgængelighed i Bygningsreglementet*. (1. udg. udg.) SBI Forlag. SBI Nr. 2016:31 http://sbi.dk/tilgaengelighed/generelt/analyse-af-de-gældende-regler-om-tilgaengelighed-i-bygningsreglementet/sbi-2016-31-1/at_download/file

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

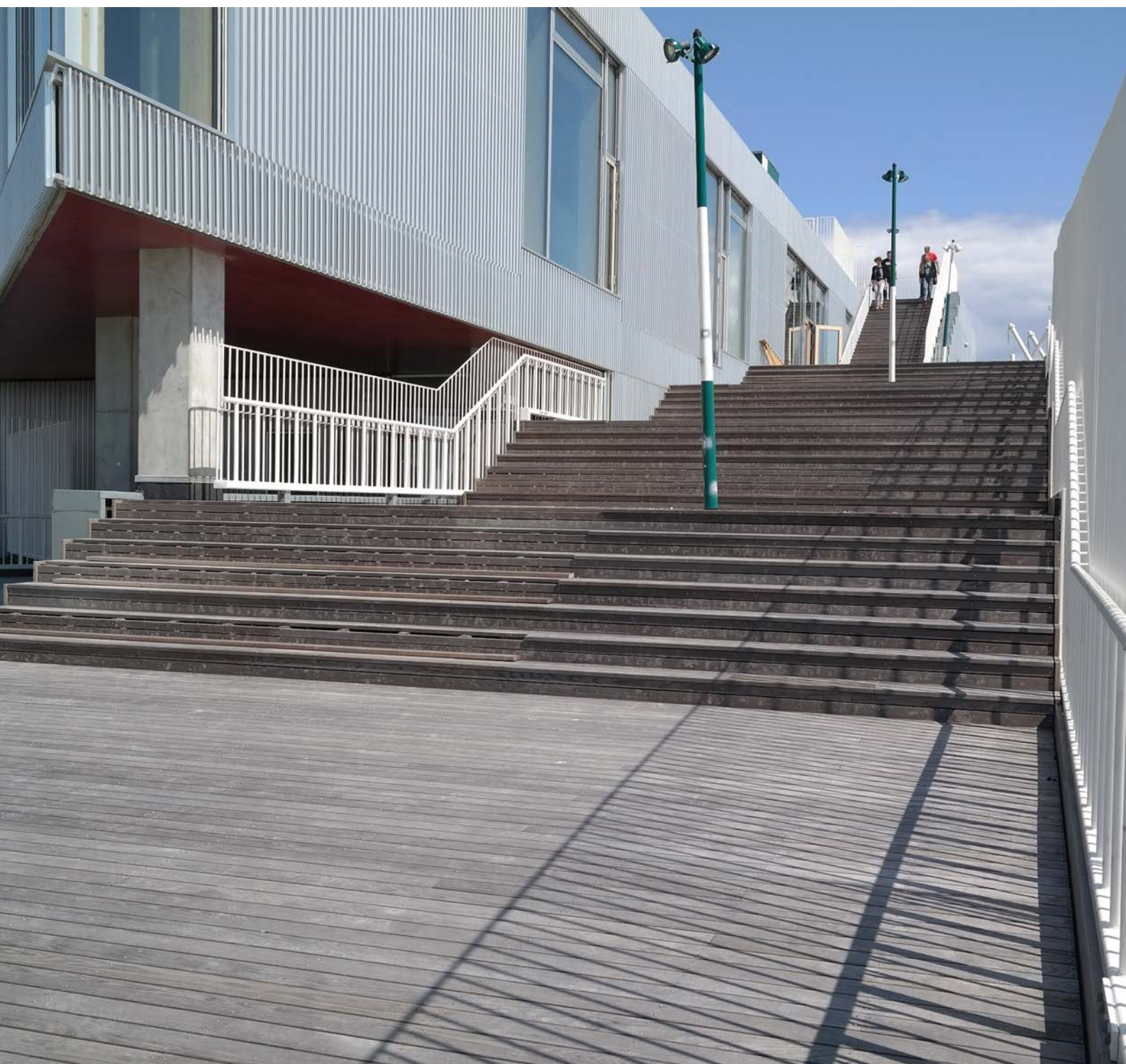
If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

STATENS BYGGEFORSKNINGSINSTITUT
AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

ANALYSE AF DE GÆLDENDE REGLER OM TILGÆNGELIGHED I BYGNINGSREGLEMENTET

SBI 2016:31

Analyse af de gældende regler om tilgængelighed i Bygningsreglementet

Sidse Grangaard
Anne Kathrine Frandsen
Camilla Ryhl

Titel	Analyse af de gældende regler om tilgængelighed i Bygningsreglementet
Serietitel	SBi 2016:31
Udgave	1. udgave
Udgivelsesår	2016
Forfattere	Sidse Grangaard, Anne Kathrine Frandsen, Camilla Ryhl
Fagfælle- bedømmer	Siri Nørve
Sprog	Dansk
Sidetal	86
Litteratur- henvisninger	Side 74
Emneord	Bygningsreglement, tilgængelighed, funktionskrav, målkrav, anvendelseskategorier for bygninger, brugerforståelse
ISBN	978-87-563-1823-5
Omslagsfoto	Lars. S. Pedersen
Udgiver	Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet, A.C. Meyers Vænge 15, 2450 København SV E-post sbi@sbi.aau.dk www.sbi.dk

Der gøres opmærksom på, at denne publikation er omfattet af ophavsretsloven

FAGFÆLLE-
BEDØMT

Indhold

Forord	6
Sammenfatning	7
Barrierer ifm. tilgængelighedskravene i BR	7
Kravene	7
Processen	8
Fremtidigt BR – input til ny model	9
Model	9
Udfordringer ved en ny model	9
Tilgangen til tilgængelighed og universelt design	10
Analyse	11
Anbefalinger	12
Indledning	14
BR historik	14
Karakteristik af nuværende tilgængelighedskrav i BR	15
Udvikling mod funktionskrav i BR	16
Kritik af krav i tidligere forskningsprojekter	17
Tilgængelighedskravenes rolle i designprocessen	17
Speciale eller generalistviden – kompetenceudfordring	18
Oplevelse af tilgængelighedskravene	19
Målkrav versus funktionskrav	19
Byggesagsbehandlingen	19
Brugerforståelse	20
Pilotprojektet: Funktionsbaserede tilgængelighedskrav?	21
Forhandling af krav	22
Danske Handicaporganisationers hus - program/proces sætter ny dagsorden for specificering	22
Problemformulering	23
Metode	24
Interview med organisationer	24
Interviewguide	25
Regionale workshops	25
Udvælgelse af arkitektvirksomheder til deltagelse i regionale workshops	26
Deltagelse i regional workshop	26
Indhold i regional workshop	28
Justeret af workshopformatet	28
Tegnestueworkshops	29
Afholdte workshops	29
Udvælgelse af tegnestuer	30
Indhold i tegnestueworkshop	30
Workshop skaber refleksionsrum	31
Interviews med udenlandske tegnestuer	31
Interviews med danske tegnestuer i udlandet	31
Interviewguide til danske tegnestuer i udlandet	31
Bearbejdning af datagrundlag	32
Barrierer i relation til tilgængelighedskravene	33
Tilgængelighedskravene - manglende differentiering og rimelighed	33
Motsatte krav – hvor skal fokus være?	34
Manglende rimelighed	34
Byggetekniske udfordringer	36
Eksisterende bygninger	37
Arkitektonisk konsekvens	37

Kulturarv	38
Barriere i byggeprocessen	39
Byggesagsbehandling	39
De lokale handicapråd	40
Bygherrens fokus og viden	41
Entrepriseformer	41
Styrker i relation til tilgængelighedskravene	42
Fornuftigt i Danmark	43
Opsummering barrierer i forhold til tilgængelighedskravene i BR	43
Kravene	43
Processen	44
Fremtidigt BR – input til ny model	45
Funktionsbaserede krav	45
Paralleller til BR krav til brand	45
En model med to spor – målkrav og funktionskrav	46
Tilgængelighedsstrategi	47
Ønsket om differentiering	49
Zoner inden for en funktionsbaseret ramme	49
Anvendelseskategorier	50
Fleksibilitet i forbindelse med eksisterende bygninger	50
Forretningspotentiale	51
Positioner i forhold til en funktionsbaseret tilgang	51
Udfordringer ved en ny funktionsbaseret model	51
Bekymring om et fastlåst blik på brugerskaren	52
Hvem betaler for en tilgængelighedsstrategi?	52
Bekymring for om bygherren vil tage ansvar	53
Bekymring for kvaliteten i byggesagsbehandlingen	53
Behov for viden	54
Erfaring fra udlandet	55
Organisationernes bidrag	55
Opsummering fremtidigt BR – input til ny model	55
Model	55
Udfordringer ved en ny model	56
Tilgangen til tilgængelighed og universel design	57
Opfattelsen og holdning til af tilgængelighed og universel design	57
Brugerforståelsen	57
Hvem er alle - frykten for at tegne huse for mindretallet	58
Tilgængeligheden i projekteringen	59
Konkurrence – forslagsfasen	60
Projekteringsfasen	60
Hvad skal der til for at tænke og tale om tilgængelighed i forhold til at skabe 'god arkitektur'	60
Tilgængelighed skal give mening	60
Tilgængelighed som værdi	61
Gode eksempler	61
Certificerings- eller mærkningsordning	61
Opsamling på tilgangen	62
Analyse	64
Sammenligning af modeller	64
Kravenes karakter i modellerne	65
Byggesagsbehandlingen	65
Et skift, der vil kræve strategier og viden	66
Aktiv brug af strategier – et arkitektonisk greb	66
Dialogen en vigtig komponent	67
Kompetenceløft gennem arbejdet med projekterne	67
Anvendelseskategorier og brugerforståelse	68
Brugerforståelsen – behov for nye billeder	68
En ny tankegang/imageløft	69
Konklusion og anbefalinger	70

Konklusion	70
Anbefalinger	72
Litteraturliste	74
Bilag 1	75
Spørgeguide, organisationsinterview	75
Generelt	75
I dag; fordele og ulemper	75
Fremtid	75
Bilag 2	76
Vær med til at udvikle tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet ...	76
Info om workshops og projekt	77
Bilag 3	78
Info om workshops og projekt	79
Bilag 4	80
Bilag 5	84
Historikken for aftaler med udenlandske tegnestuer	84
Bilag 6	85
Spørgeguide, tegnestueinterview om erfaringer fra udlandet	85
Generelt	85
Et projekt i udlandet – måden det forløber på	85
Fremtid	86

Forord

SBI varetager forskning, uddannelse og forskningsbaseret rådgivning inden for universelt design og tilgængelighed til byggeri og bygningsnære udearealer.

Nærværende rapport, 'Analyse af de gældende regler om tilgængelighed i Bygningsreglementet', belyser en kompleks tematik vedr. bygningsreglementets rolle i forhold til at sikre et højt niveau for tilgængelighed i det byggede miljø og samtidig understøtte nytænkning og arkitektonisk kvalitet. Undersøgelsen er baseret på workshops og gruppeinterviews med både arkitekttegnestuer og individuelle arkitekturrådgivere i hele landet. Undersøgelsesdesignet har således muliggjort, at arkitekturrådgiverne har fået anledning til at bidrage med deres vinkel; erfaringer fra deres praksis og tanker om muligheder i fremtiden. Derfor kan projektet betragtes som en form for brugerinvolvering af rådgiverne, som med udgangspunkt i nutiden peger på fremtiden.

Seniorforsker, ph.d., arkitekt maa. Camilla Ryhl har været projektleder på projektet. Indsamlingen af det empiriske materiale er forestået af forsker, ph.d., arkitekt maa. Sidse Grangaard samt rådgiver, arkitekt maa. Lars S. Pedersen. Sidse Grangaard og seniorforsker, ph.d., arkitekt maa. Anne Kathrine Frandsen har skrevet rapporten.

SBI takker alle organisationer, tegnestuer og enkeltpersoner fra branchen, som har stillet op og bidraget med synspunkter og erfaringer ved interviews, workshops, tegnestueworkshops og telefoninterviews.

Endelige takker SBI fhv. forsker 2 ved By- og regionforskningsinstituttet NIBR i Norge Siri Nørve for fagfællebedømmelse af rapporten.

Trafik og Byggestyrelsen har rekvireret rapporten som en del af SBI's myndighedsopgaver inden for universelt design og tilgængelighed i satspuljeperioden 2014-2017.

Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet
By, bolig og ejendom
December 2016

Hans Thor Andersen
Forskningschef

Sammenfatning

Tidligere myndighedsprojekter om tilgængelighedsreglerne i byggelovgivningen, herunder blandt andet projekterne "Funktionsbaserede tilgængelighedskrav" og "Bygningsreglementets bestemmelser set i forhold til byggeprocessen", har vist at parterne i byggeriet oplever barrierer i forhold til at skabe innovative løsninger på tilgængelighed.

Dette projekt skulle derfor undersøge, hvilke barrierer byggeriets parter, særligt rådgiverne, møder med henblik på at skabe gode tilgængelige løsninger. Og dernæst, hvilke ønsker der er om et sæt fleksible rammer, der kan understøtte tilgængelighed/universel design med henblik på at øge niveauet i det danske byggeri samt sikre gode og velfungerende løsninger af funktionel og høj arkitektonisk kvalitet. Siden 1972 har tilgængelighed været en del af den danske byggelovgivning. Gennem tiden er BR gradvist blevet udbygget og justeret på tilgængelighedssiden med nye krav, supplerende krav og vejledningstekster.

Empirisk bygger undersøgelsen på interviews med otte centrale faglige organisationer, fem regionale workshops med deltagere fortrinsvis projekterende rådgivere fra branchen, individuelle workshops med otte tegnestuer og interview med to danske tegnestuer, der har erfaringer med projekter i udlandet.

Sammenfatningen fokuserer på de tre hovedområder, der blev identificeret i bearbejdningen af det empiriske materiale. Det gælder Barrierer ved tilgængelighedskravene i BR, Fremtidigt BR - input til en ny model samt Tilgangen til tilgængelighed og universelt design. Herefter følger undersøgelsens analyse og anbefalinger.

Barrierer ifm. tilgængelighedskravene i BR

I forhold til at skabe gode innovative tilgængeligheds løsninger opfattes både den manglende differentiering af tilgængelighedskravene i BR i forhold til funktion og kontekst og de implicerede parter håndtering af kravene i byggeprocessen som en barriere

Kravene

Det som går igen hos alle deltagerne i henholdsvis tegnestueworkshops og de regionale workshops er oplevelsen af at BR kravene ofte forekommer urimelige. En urimelighed som både gælder enkelte specifikke krav, og den måde hvorpå kravene håndteres af myndighederne. Det blev påpeget, at når der ikke er sammenhæng mellem kravet, der skal opfyldes, og den arkitektoniske eller økonomiske omkostning af at opfylde kravet, så har det en negativ effekt på respekten for kravene om tilgængelighed. Ligesådan med krav der ikke hænger logisk sammen, f.eks. krav om etablering af handicap-toilet på en etage uden niveaufri adgang.

Det krav som fortrinsvis blev nævnt i denne sammenhæng, var kravet om niveaufri adgang ved alle udgange, som opleves som vanskeligt at efterleve. Det var ikke niveaufri adgang som sådan men kravet om, at det skal efterleves ved alle udgange. Denne vanskelighed opleves både, når det er mellem

inde og ude samt mellem inderum og altaner/terrasser. Der fulgte flere forklaringer på vanskelighederne alt efter kontekst. En grundlæggende forklaring handlede om tolerancerne i byggeriet, som er på +/- 20 mm, hvilket er en stor udfordring, når BR opererer med en niveauforskel på maksimum 25 mm. Det kom særlig til udtryk ifm. altaner, hvor boligselskaber stiller krav om maksimum 15 mm. niveauforskel. Tolerancerne harmonerer ikke med den præcision, der ligger i kravene.

Desuden er det vanskeligt byggeteknisk i forhold til fugt og vand, at skabe løsninger, hvor vandet løber ind. Kravet til isolering ved tagterrasser skaber i princippet et niveauspring, som ikke harmonerer med kravet om niveaufri adgang.

Endvidere opleves det, at kravene bliver meget bestemmende for, hvordan man kan placere bygningen på grunden i relation til forholdet mellem uderummet og bygningens åbninger.

Dernæst var det krav til etablering af tilgængelighed i eksisterende bygninger som ofte oplevedes urimeligt. Igen her var det forholdet mellem de omkostninger opfyldelsen af kravet har arkitektonisk og økonomisk og den tilgængelighed der bliver tilvejebragt, der af deltagerne opleves som ude af trit. F.eks. at etablere en elevator til én etage i en skole, uden at man dermed får skabt niveaufri adgang til andre steder på skolen. Eller elevatorer der reducerer bevaringsværdige bygningers arkitektur, uden at levere nogen omfattende og meningsfuld tilgængelighed. I nogle situationer står det i modsætning til en anden barriere, som handler om når de bevarende myndigheder som Slots-og Kulturstyrelsen ikke er ret åbne overfor indgreb, der skaber tilgængelighed i fredede bygninger.

Endelig peger deltagerne på – at det forekommer urimeligt, når krav om tilgængelighed betyder, at man ikke kan skabe udfordrende fysiske rammer f.eks. legemiljøer i uderum eller spektakulære rumlige forløb, fordi man skal tilgodese alles behov.

Processen

I forhold til at lave gode og innovative løsninger er der en del, som oplever, at byggesagsbehandlere kan være en barriere, idet de ikke tør godkende noget, hvis det ikke svarer ret nøje til målkravene. Det opleves fortrinsvis i forhold til eksisterende bygninger, hvor efterlevelsen af kravene kan være kompliceret.

De andre parter i processen, ud over rådgiverne, har også en vigtig rolle i forhold til at sikre et højt niveau af tilgængelighed. Mange af deltagerne gav udtryk for, at bygherrens manglende viden om tilgængelighed og intentionerne bag kravene til tilgængelighed kan være en væsentlig barriere. Med intentioner menes både den værdimæssige side, at alle mennesker skal få mulighed for at deltage på lige fod i samfundet, og forklaringen på kravenes udformning – hvad der ligger bag dem af brugerbehov. Dels bliver tilgængelighed af nogle bygherrer ikke prioriteret ret højt, dels er der ikke nogen særlig høj grad af bevidsthed om hvilket niveau for tilgængelighed, der ønskes.

Dette bliver et problem – navnlig i totalentrepriser, hvor mange deltagere gav udtryk for, at kvaliteten presses af entreprenørerne, og det derfor er afgørende, at bygherre har defineret et niveau, for at rådgiverne kan kræve dette niveau fastholdt igennem hele processen.

Fremtidigt BR – input til ny model

Model

Der var en bred opbakning blandt de deltagende i tegnestue og regionale workshops til at gøre kravene til tilgængelighed funktionsbaserede.

Når målet er at understøtte innovative løsninger og arkitektonisk kvalitet, foreslår størstedelen af alle workshopdeltagerne og de deltagende tegnestuer en model med to spor samt elementerne strategi og anvendelseskategorier.

Det var vanskeligt for deltagerne at "tænke helt ud af boksen". Den funktionsbaserede model som praktiseres på brandområdet var en reference-ramme for alle, og dermed af stor betydning for samtalerne om en fremtidig model. De funktionsbaserede brandkrav har givet dem nye arkitektoniske muligheder, og på den baggrund så deltagerne muligheder i en model med funktionskrav til tilgængelighed, skåret over samme læst.

Der var således sympati for en todelt model med en deling med henholdsvis et spor for ukomplicerede bygninger der kan trække på eksempelsamling/målkrav og et spor for utraditionelt byggeri med funktionsbaserede krav. Denne deling kunne sikre at små tegnestuer eller mindre ukomplicerede projekter, hvor kravene til tilgængelighed er ligetil, ikke behøvede at trække på store ressourcer for at sikre et fornuftigt tilgængelighedsniveau. Samtidig ville det skabe mulighed for at man i større mere komplekse projekter fik en større frihed.

Der var også et ønske om at kunne differentiere kravene til tilgængelighed, både i forhold til bygningens funktion/anvendelse og i forhold til zoner inden for den enkelte bygning. Dette sås som et redskab til at løse den oplevelse af urimelighed i kravene, som er beskrevet i kapitlet 'Barriere i forhold til det nuværende BR'.

Tilsvarende brandstrategirapporten på brandområdet anses en tilgængelighedsstrategi som et relevant værktøj, der kan bidrage til at sikre et højt niveau af tilgængelighed. Hvilken rolle en sådan strategi kunne have varierede dog noget; nogle så den alene som et dokumentationsværktøj, andre som en mulighed for at få tanker om tilgængelighed bragt ind så tidligt i designprocessen, at man kunne sikre at tilgængeligheden blev integreret i videst mulig omfang. Et mindretal nævnte tilgængelighedsstrategien som en måde at gøre det til en del af en egentlig designstrategi. Nogle mente, at en ny model havde størst relevans ifm. eksisterende bygninger, hvor de oplevede de største udfordringer omkring tilgængelighedsniveau og kvaliteten i af løsningerne.

Udfordringer ved en ny model

De udfordringer deltagerne i dataindsamlingsaktiviteterne så i forbindelse med en ny funktionsbaseret model drejede sig alle primært om kompetencer; Kompetencer til at kunne skabe det højere og mere nuancerede niveau for tilgængelighed hos rådgiverne; Kompetencer hos bygherre til at se behovet for tilgængelighed og formulere et kvalitetsniveau; Endelig kompetencer hos den myndighed der godkender løsningerne. Det sidste vurderedes som helt afgørende – det nytter ikke noget at rådgiverne kan skabe gode og innovative løsninger, hvis de alligevel ikke godkendes, fordi myndigheden ikke har indsigt eller ikke tør.

Der blev også formuleret en bekymring for, at hvis ikke det nødvendige kompetenceløft blev etableret, ville funktionskrav blot bygge på underliggende standarder og tjeklister, og så ville man i realiteten være lige vidt, for målkravene figurerede ikke i BR men i standarder mv. som BR henviste til.

Der blev af flere udtrykt en forventning om, at digitale simuleringsværktøjer på sigt ville kunne kvalitetssikre løsninger både hos rådgiverne og hos den godkendende myndighed. Ingen reflekterede over problemstillingen om hvorvidt en sådan simulering vil bygge på et sæt af målkrav at vurdere ud fra og dermed, de facto svare til standarder eller målkrav, hvis ikke man går bevidst til simuleringen.

Tilgangen til tilgængelighed og universelt design

Som man kan læse i gennemgangen af de holdninger og tilgange til tilgængelighed, der kom til udtryk i dataindsamlingen, er der dels flere holdninger og tilgange blandt branchens rådgivere, og dels forskelle mellem de holdninger, der kommer til udtryk, når man snakker henholdsvis konkret om den daglige praksis og mere abstrakt om fremtidige modeller og indsatser. Denne del om tilgangen omhandler ikke organisationerne – som generelt ikke havde noget specifik fokus på tilgængelighed.

I forbindelse med de holdninger der kommer til udtryk, når det er den konkrete praksis, der er udgangspunktet, da er brugerforståelsen forholdsvis snæver og holdningen til tilgængelighed forbeholden. Brugere i form af personer med en funktionsnedsættelse, omtales oftest som kørestolsbrugere, og det er i bygninger med plejekrævende funktioner, at tilgængelighed navnlig er relevant. Der tænkes ikke på brugere med behov for tilgængelighed i forbindelse med arbejdspladser, skoler til unge eller på den professionelle side af offentlige eller publikumsorienterede institutioner. Der udtrykkes en bekymring for at hensyn til brugeres behov for tilgængelige løsninger enten skal udelukke eller forfladige de arkitektoniske oplevelser for alle de øvrige brugere i form af personer, der ikke har en funktionsnedsættelse.

Derimod synes der, når det drejer sig om de mere abstrakte fremtidige forhold at være en større åbenhed overfor den værdimæssige dimension af tilgængelighed – hvor der er fokus på, det fysiske miljø skal muliggøre, at alle mennesker kan deltage. Det formuleres, at man skal tænke på en ny måde omkring tilgængelighed, da den netop vedrører os alle på et eller andet tidspunkt i livet. Ligeledes udtrykkes det, at man gerne ser tilgængelighed integreret i bygningens design, så det glider ind og ikke er et 'add on'.

Denne dobbelthed i synet på tilgængelighed kommer også til udtryk i ønskerne til fremtidige kravmodeller blandt alle deltagerne i undersøgelsen. Her ønskes der muligheder for at differentiere kravene i forhold til anvendelseskategorier og zoner i bygningen. Der er tale om fleksible løsninger, således at der kan ses bort fra dele af kravene, når det f.eks. drejer sig om ombygninger eller tilsvarende vanskelige forhold. Samtidig ønskes det, at fremtidige kravmodeller kan være med til at skabe en anden praksis, hvor man indarbejder tilgængelighed tidligere i processen, og får tilgængeligheden med som en kvalitetsgivende egenskab, som kan fastholdes og formidles i en strategi. Ligeledes er der enighed om behovet for minimumskrav, der skal sikres et vist niveau af tilgængelighed, for at det ikke bliver bygherrens eller entreprenørens økonomiske betragtninger, der skal være styrende for dette niveau.

Der er blandt tegnestuerne anslag i deres tanker til at gribe tilgængelighed an på en ny måde ved at få det tænkt ind tidligt og undgå det påklistede. Fokus ligger dog ikke i forbindelse med den arkitektoniske ambition og idé - tilgængelighed blev ikke beskrevet som en driver for projekterne.

Samlet peger det på, at der er en sympati for tilgængeligheden, men at der dels er en uvanthed med at overveje og diskutere de aspekter af tilgængelighed der drejer sig om samfundsværdier og etik. Det vil sige at diskutere aspekter, der kan flytte fokus fra det enkelte krav til det, som kravet søger at sikre på samfundsmæssigt niveau. Dels en manglende viden om hvem brugere og deres behov i et bredt hverdagsperspektiv. Dernæst mangler der

eksempler på, hvordan tilgængelighed kan være medskabende i forhold til god og innovativ arkitektur.

Betragtningerne om, hvad der kan give tilgængelighed en større betydning og højere status som fagligt felt, peger på, at det er ændringer i forståelsen af tilgængelighed og brugerne, der anses som det centrale for at forandre tilgængelighedens image. Et image der er præget af en simplificering - noget omkring dørtrin, højder og ramper.

I den sammenhæng er det i ligeså høj grad bygherre som arkitekter, der skal være målgruppe. Bygherren skal efterspørge tilgængeligheden, for at den for alvor bliver vigtigt for arkitekterne at arbejde med som en arkitektonisk kvalitet. Modsat skal arkitekterne også være parate hertil. Som redskaber til at få bygherren til at efterspørge tilgængeligheden foreslås mærknings- eller certificeringsordninger. Således at tilgængelighed ikke kun er en værdi forstået som inklusion og bedre kvalitet for alle på den kvalitative skala, men også omsættes til værdi på den økonomiske skala.

Samlet peger tilgangen til tilgængeligheden blandt deltagerne på, at der en åbenhed og et potentiale for at øge tilgængeligheden. Åbenheden er størst, når der er tale om fremtidige og dermed også abstrakte forhold. På baggrund af den forståelse, der hersker i dag, synes det ikke sandsynligt, at alene en ændring af tilgængelighedskravene i bygningsreglementet fra målkrav til funktionskrav vil ændre niveauet af tilgængelighed og skabe innovation på feltet. En sådan ændring må følges af et vidensløft både hvad angår brugerforståelse og den værdimæssige dimension, hos både bygherre og rådgivere.

Analyse

Analysens sammenligning, af den nuværende model med målkrav og en fremtidig model med funktionsbaserede krav, viser at modellerne er hinandens modsætninger. Det gælder karakteren af både krav og byggesagsbehandling. Der er tydeligvis høje forventninger til en ny model. En funktionsbaseret model vil skabe en større fleksibilitet og arkitektonisk frihed, fordi det vil blive muligt at fortolke tilgængeligheden i forhold til den enkelte opgave og dermed opnå en langt større differentiering. Elementer som anvendelses kategorier og zoner inden for en ramme eller anvendelseskategori er essentielle byggesten i den funktionsbaserede model. Byggesagsbehandlingen vil basere sig på en åben tilgang og dermed også en ny kultur, som ikke baserer sig på tjeklister men kræve et videns- og kompetenceløft. Et skift til en ny model vil være en bevægelse i retning af en kontekst-afhængig tilgang til regulering af byggeriet, hvor der skabes et individuelt udgangspunkt for den enkelte opgave modsat den kontekst-uafhængige reguleringsmodel, som anvendes i dag på tilgængelighedsområdet.

Udfoldningen af analysen peger på, at skiftet til en ny model betyder, at hele fundamentet for reguleringen ændrer sig, og det kræver strategier og viden - og her er dialog og brugerforståelse essentiel. Fremfor udelukkende at være et dokumentationsværktøj, er tilgængelighedsstrategien et springbræt til at arbejde arkitektonisk med tilgængeligheden som et parameter og en kvalitet fra første færd. Branchen sætter pris på dialogen mellem de forskellige parter i projekterne og efterspørger den i en ny model. Heri ligger et positivt udgangspunkt for udviklingen af en version af byggesagsbehandlingen, som stemmer med en ny model. Viden og kompetenceløft går igen over hele linjen. Faglig udvikling og kompetenceløft forankret i tegnestuernes projekter trækkes frem i analysen, da den individuelle erfaring har en afgørende betydning for måden, tilgængeligheden gribes an på og incitament til at arbejde arkitektonisk med tilgængeligheden.

Ønsket om større differentiering og fleksibilitet er som sagt det bærende motiv for en ny model. Når målet er innovative løsninger og et løft af tilgæn-

geligheden, er en veludviklet brugerforståelse afgørende. Hvis den optræder som meget snæver, kan det resultere i et bygget miljø, der ikke er for alle mennesker grundet branchens snævre brugeropfattelse i form af en klient-orienteret opfattelse af personer med funktionsnedsættelse. Der er derfor behov for både nye billeder på, hvad det vil sige at have en funktionsnedsættelse og en ny tankegang omkring, hvem man tegner til. Fremfor frygten for at tegne til mindretallet kunne fokus i stedet ligge på at skabe oplevelser for alle og dermed favne en større diversitet. Åbenhed og viden vil være første skridt på vejen mod en langt bredere brugerforståelse – som også kan betragtes som en del af strategiarbejdet.

Anbefalinger

Med afsæt i undersøgelsen og de af SBI tidligere gennemførte undersøgelser, anbefales følgende i forhold til at øge tilgængeligheden og sikre et grundlag for innovative løsninger på tilgængelighed i det byggede miljø:

1. At overgå fra målkrav til funktionsbaserede krav på tilgængelighedsområdet. Hermed øges muligheden for at tilgængelighed bliver del af en designstrategi og omfattes af 'designerly thinking', fordi branchen ansvarliggøres og netop skal udtænke og formgive løsninger i forhold til den specifikke kontekst. Ligeledes vurderer det, at den modstand, kravene til tilgængelighed er omfattet af, navnlig når der er tale om ændringer af eksisterende bygninger vil ændre sig. Man kan overveje, om man kunne have varierende krav til tilgængelighedsniveau i forskellige anvendelseskategorier og/eller zoner i bygningen.
2. At etablere en to-sporet model, hvor funktionsbaserede krav suppleres med et spor med minimumskrav for simple byggerier eller i mindre byggesager uden rådgiver. Dette, for at sikre en nem og hurtig vej for simple byggerier. Det indebærer dog en fare for, at det blot bliver et nyt minimumsniveau, en fare der kan imødegås ved at sikre, at man gennem valget af den funktionsbaserede vej får en øget fleksibilitet og mulighed for differentiering.
3. Som det fremgår i karakteristikken af tilgængelighedskravene i BR så er der primært fokus på to brugergruppers behov i det nuværende BR; kørestolsbrugere og blinde/svagtseende. Vi anbefaler, at brugerbehovene på længere sigt udvides, så behov hos brugere med hørenedsættelse ikke udelukkende imødegås gennem krav om teleslyngeanlæg, men at der arbejdes med de akustiske forhold samt dagslysforhold, for at få langt større fokus på de sanselige aspekter af arkitekturen.
4. For at sikre at funktionsbaserede krav ikke blot betyder at tilgængelighedsniveauet reduceres med rådgivernes ønske om større frihed, anbefales det, at man stiller krav om, at der udarbejdes en tilgængelighedsstrategi i forbindelse med alle større projekter, der følger det funktionsbaserede spor. I en sådan strategi kunne der redegøres for, hvordan tilgængeligheden tænkes integreret i bygningens design og eventuel prioriteret i forskellige zoner i bygningen. Dette for, dels at sikre en bevidst analytisk tilgang til tilgængelighed tidligt i processen med hvert enkelt projekt, dels at sikre en forhandlings- og dialogproces omkring tilgængelighed mellem bygherre og rådgivere og

dels for at skabe et dokumentationsværktøj i forhold til byggesagsbehandling.

5. Det vurderes, at etablering af funktionskrav ikke i sig selv er nok til at øge niveauet for tilgængelighed. Der mangler generelt viden om tilgængelighedsløsninger, og billedet af brugerne er generelt klientorienteret fremfor medborgerorienteret. For at branchen kan se meningen med at sikre tilgængelighed, må der rokkes ved denne smalle brugerforståelse igennem et vidensløft. Et sådant vidensløft er relevant hos både bygherre, rådgivere og byggesagsbehandlere. Følgende indsatser kunne overvejes:
 - Holdningsbearbejdelse. Eks. igennem certificeringsordninger i forhold til tilgængelighed, uddeling af priser, krav om tilgængelighedsskyndige medarbejdere koblet til projekter på over f.eks. 1000 kvadratmeter, krav om kurser i forbindelse med større offentlige byggerier, tilgængelighedsskyndige personer hos alle offentlige bygherre.
 - Pilotprojekt med skitseringsprocesser omkring funktionsbaserede krav for at kortlægge, hvor vanskelighederne befinder sig, samt udvikle eksempel katalog – løsninger.
 - Udvikling af evalueringsmetode ift. kontrol af dokumentationsmateriale hos byggesagsbehandlingen (pilotprojekt).

Indledning

Krav om at sikre handikaptilgængelighed står helt centralt i den danske byggelovgivning, der siden 1972 har indeholdt konkrete tilgængelighedskrav til byggeriet. Disse krav er siden blevet udbygget, så vi i Danmark i dag har en byggelovgivning, der sætter klare krav til tilgængelighed af nybyggeri.

Flere undersøgelser fra SBI peger dog på, at kendskabet til kravene om tilgængelighed i bygningsreglementet ikke altid er godt nok blandt byggebranchens parter. Til trods for de klare krav er der stadig udfordringer med at sikre det ønskede niveau af tilgængelighed i nybyggeriet.

I forbindelse med en forestående ændring af bygningsreglementet med funktionsbaserede krav indenfor alle reglementets kapitler er det relevant at undersøge, hvilken oplevelse byggeriets parter har af tilgængelighedskravene og den måde de i dag håndhæves.

Nærværende projekt undersøger derfor, hvilke barrierer byggeriets parter møder med henblik på at efterleve bygningsreglementet tilgængelighedsbestemmelser og skabe løsninger på tilgængelighed og universel design? Og ligeledes, hvordan de oplever, at der kan opbygges et sæt tidssvarende og fremadrettede bestemmelser inklusiv en dokumentationspraksis omkring tilgængelighed/universel design.

Fokus i undersøgelsen er på rådgivernes, navnlig arkitektrådgiverne opfattelse af det nuværende bygningsreglements tilgængelighedsbestemmelser og deres tanker om hvordan et nyt sæt af bestemmelser skulle se ud for at skabe grundlaget for en innovativ praksis på området.

I en dansk kontekst er tilgængelighed det begreb, byggeriets parter bruger, hvorimod universel design ikke er blevet taget i anvendelse (Ryhl, 2013; Ryhl, 2009). Dette til trods for at begrebet universel design er et centralt begreb i FN's Handicapkonvention. Bygningsreglementet forkortes BR.

BR historik

Tilgængelighed har været en del af den danske byggelovgivning siden 1972. Byggeloven fra 1972 beskriver, at BR kan fastsætte bestemmelser om tilgængelighed.

For beboelsesbygninger, der opføres til udleje eller til salg som ejerlejligheder, og for bebyggelser, der offentligt tilgængelige, kan der i reglementet fastsættes bestemmelser om udformningen af bebyggelsen til sikring af, at bebyggelsen kan benyttes af personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat.

Det er ikke muligt at finde deciderede tilgængelighedskrav i BR fra 1972. Senere blev de første tilgængelighedskrav indarbejdet i BR i 1977 og siden skærpet i 1995 (BR95) og 2008 (BR08).

BR fra 1977 opererer ikke med begrebet tilgængelighed men med 'hensyn til personer, hvis bevægelses-og orienteringsevne er nedsat'. Kravet omhandler:

- Boligbyggeri, bortset fra enfamiliehuse opført til eget brug
- Offentligt tilgængelige bebyggelser; eks. posthus, bibliotek, kirke, rådhus og hospital.
- Kontor-og administrationsbygninger
- Erhvervslokaler, hvor "handicappede har behov for at komme jævnligt" eks. pengeinstitut, dagligvarebutikker og hoteller.

I denne udgave af BR optræder mange af de krav, som vi i dag finder i BR15; bl.a. krav til ramper og til wc-rum. I forbindelse med ombygning eller anvendelsesændring, gælder kravene, hvis kommunalbestyrelsen har skønnet, at tiltagene kan opfyldes uden indgribende ændringer i bebyggelsen.

I 1995 optræder tilgængelighed som begreb i BR:

Bygninger skal udformes og indrettes, så der under hensyn til deres anvendelse opnås tilfredsstillende forhold med hensyn til sikkerhed, sundhed, tilgængelighed og anvendelse for alle samt renholdelse og vedligeholdelse. [BR95, 4.1. stk. 1]

I tilhørende vejledningstekst refereres til DS-publikationen "Udearealer for alle – Anvisning for planlægning og indretning med henblik på handicappedes færden", som indeholder anvisninger på udformning af det fysiske miljø med henblik på at give handicappede større uafhængighed, bevægelsesfrihed og sikkerhed.

BR95 omfatter tilgængelighedskrav til parkeringsarealer, adgangsforhold, elevatorer, gange og ramper, trapper, værn og håndlister, dør-og gangbredder, wc-rum i offentlige bygninger, hoteller ift. wc-rum og altaner, brandforhold og døre i flugtvej i plejehospitaler.

I BR08 skærpes kravene til tilgængelighed generelt ift. de forskellige steder i bygningen eller elementer i bygninger, samtidig som nye krav og vejledninger indføres. Det gælder bl.a. ift. krav om tilgængelige hotelværelser og markering af glasfelter.

Gennem tiden er BR gradvist blevet udbygget og justeret på tilgængelighedssiden med nye krav, supplerende krav og vejledningstekster.

Karakteristik af nuværende tilgængelighedskrav i BR

Det øverste niveau i det danske hierarki på bygningssiden er Byggeloven fra 14.10.2010. Det efterfølgende niveau er bygningsreglementet, hvori regler fastsættes om udførelse og indretning af en bygning eller bebyggelse med hensyn til varetagelse af sikkerheds-, brand- og sundhedsmæssige hensyn. I Byggeloven beskrives det, at det skal ske på en sådan måde, at personer med funktionsnedsættelse kan benytte bebyggelsen samtidig, som der ifm. tekniske installationer skal sikres mulighed for installationer af tekniske hjælpemidler for personer med funktionsnedsættelse.

I forbindelse med ombygninger af offentlige tilgængelige bygninger og erhvervsbebyggelse til administration og service giver Byggeloven ministeren mulighed for at fastsætte regler, så tilgængelighedskravene også gælder ift. ikke væsentlige ombygninger. I den forbindelse har ministeren også mulighed for at formulere krav, der kan modvirke misforhold mellem de generelle byggeudgifter og udgifterne til tilgængelighedstiltag i § 4 B. BEK nr 1250 af 13/12/2004 'Bekendtgørelse om tilgængelighedsforanstaltninger i forbindelse med ombygninger i eksisterende byggeri' er resultatet af denne specifikke mulighed.

Byggeloven (§ 23) giver Danske Handicaporganisationer, forkortet DH og deres medlemsorganisationer ret til at klage over de afgørelser, kommunen foretager. Kommunernes byggesagsbehandlere gøres i en vejledning (Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2008) opmærksom på denne klageadgang i de tilfælde, hvor kommunen dispenserer fra tilgængelighedsbestemmelserne i bygningsreglementet. Kommunerne opfordres til at informere DH m.fl. i forbindelse med afgørelser om handicapforhold. I forbindelse med dispensation beskrives det:

En økonomisk begrundelse alene er ikke tilstrækkelig grundlag for en dispensation. Det samme gælder henvisning til, at der aldrig kommer personer med handicap i bebyggelsen. [Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2008, s. 5].

Informeres DH ikke, mister de ikke klageadgangen, i stedet har de mulighed for at klage på et senere tidspunkt (Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2009).

De nuværende tilgængelighedskrav i bygningsreglementet (BR15) handler om at sikre adgang frem til bygningen og videre ind i bygningen samt mulighed for at komme ud af bygningen. Derudover handler kravene om at sikre mulighed for at komme på toilettet, anvende brugerbetjente anlæg og orientere sig i offentlige tilgængelige bygninger med en borgerrettet servicefunktion. Endelig stiller bygningsreglementet også krav om et specifikt antal tilgængelige hotelværelser, et passende antal publikumspladser for kørestolsbrugere i offentlige tilgængelige lokaler og anlæg, den rigtige udformning af elevatorer, installation af teleslyngeanlæg i fm. offentlige forsamlingslokaler; forsamlingshus, biograf, bibliotek, aula og koncertsal. Det er tydeligt, at bygningsreglementet primært tilgodeser kørestolsbrugere og personer med synsnedsættelse.

Det er karakteristisk for tilgængelighedskravene, at de ved hver tema indledes med en introduktion, som i princippet indeholder et funktionsbaseret krav.

3.1 Generelt stk. 1. Bygninger skal udformes og indrettes, så der under hensyn til deres anvendelse opnås tilfredsstillende forhold med hensyn til sikkerhed, sundhed, tilgængelighed og anvendelse for alle samt renholdelse og vedligeholdelse.

Det gælder både på det generelle plan, men også ift. undertemaer eks. 3.2.1 om adgangsforhold:

Stk. 1. Bygningers adgangsforhold skal sikre tilgængelighed for alle.

Et andet eksempel er indledningen på et krav. Her eksemplificeret i 2.4.3, stk. 2's første sætning:

Adgangs- og tilkørselsarealer skal være udformet, så bebyggelsen kan benyttes af personer med handicap.

Det er karakteristisk for formuleringen at kravene, at der er fokus på tilgængelighedstiltag der adderes til bygningen fremfor at være en naturlig del af bygningen. Samtidig tilbyder kravene meget lidt viden om og forståelse af, hvorfor de er vigtige, hvad de faktisk betyder for brugerne og dermed også hvilke behov, de adresserer.

Udvikling mod funktionskrav i BR

Bestemmelserne om tilgængelighed er stadig i 2015 formuleret som målkrav – dog har flere krav en indledning med en karakter, som var der tale om et funktionsbaseret krav.

Brandområdet er et eksempel på en udviklingsproces fra præskriptive krav mod funktionsbaserede krav, som har haft en positiv betydning for både ud-

viklingen af nye måder at skabe både store rum og brandsikkerhed. De forhenværende målkrav på brandområdet blev kritiseret for at være utidssvarende, alt for stive og specifikke og blev af tegnestuerne oplevet som begrænsende for udfoldelsen af arkitektoniske ambitioner. Endvidere var omfanget af dispensationer ift. brandkrav inden ændringen til funktionskrav blevet meget omfattende.

Forklaringen på, at målkravene blev fastholdt frem til 2004, hvor de funktionsbaserede krav introduceres på brandområdet, var manglende teoretisk kendskab til og viden om brandforhold. Målet med den funktionsbaserede tilgang var en langt mere fleksibel måde at regulere på og derigennem understøtte fleksibilitet og innovation i bygningsdesignet. Denne forandring gav mulighed for at udforme større rumligheder og flugtveje på helt nye måder.

Med den funktionsbaserede tilgang fulgte også et højere dokumentationsniveau, gennem både kvalitative og kvantitative analyser af brandforholdene i en bygning skal det dokumenteres, at alle personer i bygningen kan nå at blive evakueret.

Et nyt fagligt felt 'fire-safety engineering': brandteknisk dimensionering er opstået som et resultat af de funktionsbaserede brandkrav (Schjøtt, 2014).

Præskriptive krav bygger på generelle velkendte, brandmæssigt acceptable bygningsudformninger som stort set kan anvendes uden yderligere dokumentation. Funktionsbaserede krav bygger på overordnede sikkerhedsrelaterede funktionskrav specifikt møntet på given bygning og dokumenteret ved beregning kombineret med professionelle kvalitative vurderinger (Schjøtt, 2004).

Kritik af krav i tidligere forskningsprojekter

I de senere år er der, bl.a. i forskningspublikationer fra SBI, fremkommet kritik af efterlevelsen af tilgængelighedskravene i BR, fortrinsvis fra brugerorganisationer. Ligeledes er måden kravene er stillet på i BR blevet kritiseret som ensrettende for de løsninger der laves på tilgængelighedsområdet, en kritik der fortrinsvis kommer fra rådgivere.

I dette afsnit præsenteres tidligere forskning om rådgivernes oplevelse af tilgængelighedskravene i BR samt deres tilgang til arbejdet med tilgængelighed og universel design.

Tilgængelighedskravenes rolle i designprocessen

Tilgangen til tilgængelighed varierer fra tegnestue til tegnestue viser et belgisk studie beskrevet i 2014 (Wauters et al., 2014). En konklusion som understøttes af en interviewundersøgelse af 11 danske tegnestuer (Kirkeby, 2015A) om de former for viden tegnestuerne anvender i arbejdet med tilgængelighed. Kirkeby har anvendt den samlede betegnelse videnshusholdning til at beskrive både mængden og typerne af viden, der anvendes i en designsituation på en tegnestue. Alle de adspurgte tegnestuer var vant til at arbejde med tilgængelighed og universel design. En tegnestue fokuserer på tilgængeligheden fra begyndelsen mens en anden tegnestue tager udgangspunkt i begrebet ligeværdighed i deres arbejde med at strukturere deres designproces, og dermed bliver ligeværdighed et designparameter. Fælles for tegnestuerne er deres indledende arbejde med at skabe en forståelse af opgaven ift. brug, brugere og sted. I den forbindelse handler det for tegnestuerne om at finde det særlige eller det karakteristiske ved opgaven, der netop adskiller den fra andre opgaver.

I sit studiet skelner Kirkeby mellem kontekst-uafhængig viden og kontekst-afhængig viden. Kontekst-uafhængig viden er viden, der er rettet mod en ikke specifik kontekst – det gælder eks. BR, SBI-anvisninger og vejled-

ninger. Derimod er kontekst-afhængig viden den viden, der opstår i en specifik kontekst – det gælder eksempelvis de erfaringer en arkitekt eller et team oparbejder i et projekt, og som bringes med videre til senere projekter. Kirkeby har ligeledes beskæftiget sig med, hvornår i designprocessen, de to former for viden anvendes. Det er tydeligt, at det er den kontekst-afhængige viden, der betragtes som givende i den indledende fase af designprocessen, fordi den inspirerer. Derimod bringes den kontekst-uafhængige viden i form af regler og anvisninger ind i senere faser, hvor løsningerne på opgaven genereres. En arkitekt forklarer, at "tænkning kommer før slå-op-viden". Den kontekst-uafhængige viden kritiseres for at være alt for foreskrivende (Kirkeby, 2015B) og derfor ikke velegnet som grundlag for udviklingen af innovative løsninger.

I forbindelse med en undersøgelse om efterlevelse af bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser og, hvor i byggeprocessen der sker tab af tilgængelighed, baseret på 10 cases (Frandsen et al., 2012), blev rådgivere, bygherre og byggesagsbehandlere fra fem af casene interviewet ift. de specifikke projekter og deres generelle praksis, viden og holdning. Også denne undersøgelse peger på forskelle mellem tegnestuer ift. hvornår i processen overvejelser om tilgængelighed bringes i spil, og hvor stor bevågenhed de faktisk får.

Alle tegnestuer er opmærksomme på tilgængeligheden, men graden af denne opmærksomhed bestemmes af den type af opgaver, tegnestuerne arbejder med. Det betyder, at tegnestuer, der er vant til at arbejde med plejeboliger og hospitalsbyggeri har et større fokus på tilgængelighed samtidig som, de har opbygget erfaring, de bringer videre til efterfølgende projekter.

Ifølge alle tegnestuerne får bygherrens tilgængelighedsfokus en betydning for rådgivernes fokus i deres arbejde med design og projektering, når der er tale om et højere tilgængelighedsniveau end BR foreskriver (Kirkeby et al., 2014). I et senere afsnit beskrives arkitekternes oplevelse af byggesagsbehandlingens betydning for tilgængeligheden.

Speciale eller generalistviden – kompetenceudfordring

I undersøgelsen om efterlevelse af tilgængelighedskravene og tab af tilgængelighed, giver de interviewede parter udtryk for at de oplever sig selv som 'klædt godt på' til at indfri alle tilgængelighedskravene. Ligeledes betragtes viden om tilgængelighedskravene som en del af den generelle arkitektfaglige viden, og ingen af tegnestuerne har ansatte med specifikke kompetencer på dette område (Frandsen et al., 2012).

I undersøgelsens case-analyse og interviews viste det sig dog, at tegnestuerne ikke i samme grad er opmærksom på krav knyttet til blinde og svagtsindes behov, som krav knyttet til kørestolsbrugere. Undersøgelsen peger tillige på, at tegnestuerne ikke selv oplever en mangel på viden, derfor har de ej heller et bevidst motiv for at opsøge mere viden. Samme undersøgelse afdækker et vidensbehov hos byggesagsbehandlere men også hos bygherre. Der er hos de involverede parter behov for mere viden om kravene og de forskellige brugergrupper men også om de bagvedliggende værdier. Der er derfor tale om en kompetenceudfordring.

I et projekt om dokumentation og kontrolformer, blev 10 tegnestuer bl.a. med erfaring ift. ombygninger og renovering interviewet (Grangaard et al., 2014) om hvad der skal til i de forskellige faser i design-og byggeprocessen for at sikre en efterlevelse af tilgængelighedskravene i BR. En af de 10 tegnestuer peger specifikt på behovet for viden om kravene i den indledende fase omhandlende konkurrence og/eller dispositionsforslag. En anden arkitekt pointerer, at hun ikke går ind for specialisering i tilgængelighed, og at alle skal kunne arbejde inden for dette felt. Flere arkitekter peger på et generelt behov for gode eksempler – en eksempelsamling. Samme behov blev også

adresseret i undersøgelsen om efterlevelse af tilgængelighedskravene og tab af tilgængelighed.

Oplevelse af tilgængelighedskravene

Generelt er tegnestuernes holdning til tilgængelighed positiv.

Det er oplevelsen, at de landskabelige forhold kan optræde som en udfordring. Det er tydeligt, at tegnestuerne oplever, at det kan blive nødvendigt at afstemme kravene for at opretholde øvrige værdier i renoveringssager. Det er derfor oplevelsen, at det er lettere at efterleve kravene i nybyggeri fremfor renoveringssager (Grangaard et al., 2014; Kirkeby et al., 2014; Frandsen et al., 2012).

Holdningen til kravene beror tillige på oplevelsen af, hvorledes ressourcer prioriteres samt det reelle resultat. Der peges på muligheden for dispensation fremfor, at der bruges ekstra ressourcer på noget, som i sig selv er en meget omfattende løsning, eller som måske aldrig bliver brugt.

Arkitekterne peger på, at kravene til tilgængelighed indgår i en sammenhæng med andre krav, som alle skal honoreres og gå op i højere enhed. Når arkitekterne oplever, at tilgængelighedskravene bremser deres arkitektoniske frihed, kommer deres forbehold frem. Eksempelvis oplever arkitekterne, at BR er gået for vidt ift. at definere rammerne for de arkitektoniske muligheder, når der stilles krav til markering af døre (Frandsen et al., 2012).

Målkrav versus funktionskrav

Blandt de interviewede tegnestuer i undersøgelsen om efterlevelse af bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser og, hvor i byggeprocessen der sker tab af tilgængelighed (Frandsen et al., 2012), er der forskellige holdninger til karakteren af kravene. Nogle af arkitekterne finder, at kravene er stramme og efterspørger en differentiering eksempelvis ift. rampehældninger. Tillige peges der på behovet for at forholde sig til kravene på en holdningsmæssig måde. Andre arkitekter giver udtryk for, at det vil være nødvendigt også at operere med målkrav, selvom man havde funktionskrav, da området ikke udelukkende kan betragtes som et fortolkningsspørgsmål. Disse arkitekter foretrækker de konkrete målkrav, da de er nemmere at håndtere ift. bygherren.

Interviewene indeholdte ikke deciderede spørgsmål om funktionsbaserede krav, men to af arkitekterne udtaler sig herom på eget initiativ. Den ene peger på baggrund af erfaring fra udlandet på, hvorledes funktionsbaserede tilgængelighedskrav bidrager til et større arkitektonisk råderum. Den anden arkitekt peger også på dette råderum, fordi han oplever, at der i dag er meget fokus på tilgængelighed, men i nogle projekter er det vanskeligt at leve op til kravene. Derfor spekulerer han over, om det kunne være en hjælp med funktionsbaserede krav for at opnå differentiering. For det vil betyde, at der ikke stilles de samme krav til ethvert projekt.

Byggesagsbehandlingen

I samme undersøgelse om efterlevelse af bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser og, hvor i byggeprocessen der sker tab af tilgængelighed, fortæller arkitekterne at byggesagsbehandlernes opmærksomhed på tilgængeligheden varierer fra kommune til kommune og fra byggesagsbehandler til byggesagsbehandler. Nogle oplever, byggesagsbehandlingens tilgængelighedsfokus som tilfældigt, mens en tegnstue oplever, at tilgængelighedsniveauet er blevet højere grundet kommunens krav om, at projektet blev gennemgået af en tilgængelighedskonsulent (Frandsen et al., 2012). Oplevelsen af variation mellem kommunerne og byggesagsbehandlerne udtrykkes tillige af de 10 interviews i undersøgelsen af dokumentation og kontrol (Grangaard et al., 2014). Lidt over halvdelen af disse arkitekter peger på

dialog mellem kommune og rådgiver som et middel til at fremme et fokus på tilgængelighedskravene og dermed også efterlevelse af kravene.

To af arkitekterne ser muligheder i formatet stjernemøde, hvor kommunen inviterer nøglepersoner fra de forskellige fagfelter til møde med de tilsvarende nøglepersoner fra kommunen på de store projekter og til møde med byggesagsbehandleren på de mindre projekter. På den måde igangsættes en koordinerende og afklarende indsats fra start. Tre andre arkitekter ønsker, at forhåndsdialogen udvikles på en måde, hvor tilgængeligheden tildeles en større plads. En arkitekt har erfaret, at ikke alle kommuner er interesseret i dialog. En anden arkitekt forklarer, at kommunen bør gå forrest og initiere denne dialog tilsvarende, som det har fundet sted på brandområdet.

En arkitekt skilte sig ud, fordi hun med udgangspunkt i erfaring fra bl.a. Storbritannien forklarede, at der er en helt anden dynamik til stede ifm. den britiske byggesagsbehandling, fordi der er en accept tilstede om, at det muligt at løse en problematik på flere måder. Den findes ikke på samme måde i Danmark, hvor mange byggesagsbehandlere er skeptiske, hvis ikke løsningerne allerede optræder i DS3028 (ibid.).

Brugerforståelse

Som tidligere beskrevet viser interviewene i undersøgelsen om efterlevelse af bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser og, hvor i byggeprocessen der sker tab af tilgængelighed, at tegnestuerne er opmærksomme på at tænke krav relateret til kørestolsbrugere ind i projekterne, men det kniber, når det kommer til blinde og svagtseende brugere. Det skyldes bl.a. at kravene herom i BR er forholdsvis nye (Frandsen et al., 2012).

Udsagn fra interviewene i undersøgelsen af dokumentation og kontrol (Grangaard et al., 2014) vidner om, at det varierer, hvor meget viden tegnestuerne har om brugerne, samt hvor opmærksomme de er på at få udbygget forståelsen af brugerne.

En arkitekt fortæller, at de er i gang med en teknisk skole på tegnestuen. Eftersom skolen aldrig nogensinde i sin 50 årige levetid har haft en elev med et handicap, stiller han spørgsmål ved, om det nu er relevant at tænke i tilgængelighed. Med sådan et udsagn udelukkes det, at elever i eksempelvis i kørestol inden for forskellige håndværk er i stand til at uddanne sig til eks. tømrer eller klejnsmed. Eller at der kan være personale og pårørende som har brug for tilgængeligheden, en mor eksempelvis, der deltager til et informationsmøde eller i fejringen af svendebrev. Endelig behøver fortiden på ingen måde at være et udtryk for fremtiden. Tegnestuen kan reelt ikke udelukke, at der i fremtiden opstår uddannelser, hvor en fysisk funktionsnedsættelse ikke er en hindring. Således fortæller udsagnet at tegnestuens billede af hvem der kan have brug for tilgængelighed på en teknisk skole er forholdsvis snæver og dermed peger på behovet for et generelt løft af viden om brugere og brugerbehov blandt rådgivere.

En anden arkitekt forklarer, at der er brug for formidling af den gode historie for skabe bevidsthed og inspiration baseret på en indsigt i de behov, der ligger bag tilgængelighedskravene. Ifølge samme arkitekt er medlemmerne fra de lokale handicapråd ofte styret af følelser, når de er involveret i byggeprojekter. Flere byggepladser er iflg. arkitekten blevet lukket pga. indsigelser fra 'det svagtseende segment'. Den følelsesladede tilgang kombineret med en kontrollerende tilgang, resulterer nemt i irritation fra rådgiverens side, eftersom der i projekterne skal indarbejdes mange andre temaer udover tilgængelighed. I den forbindelse foreslås en formaliseret og professionel brugerrepræsentant, der kan skabe fokus på krav og viden sammen med den gode historie.

Et andet aspekt af brugerforståelsen handler om bygherrens fokus. Undersøgelsen om efterlevelse af bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser og, hvor i byggeprocessen der sker tab af tilgængelighed, viser at bygherren til tider går ind og vælger i tilgængelighedskravene. Dermed opstår en prioritering, hvor nogle krav indarbejdes og andre udelades. Et ek-

sempel herpå et en personaleindgang, hvor ledelsen ikke finder det nødvendigt at etablere niveaufri adgang, da der ikke er medarbejdere på stedet med behov for en niveaufri adgang (Frandsen et al., 2012). Antageligvis har man ikke vurderet, at der på sigt kunne blive ansat nye medarbejdere med et behov eller behovet kunne opstå hos de ansatte medarbejdere.

Pilotprojektet: Funktionsbaserede tilgængelighedskrav?

I 2013 gennemførte SBI en workshopbaseret undersøgelse pilotprojektet *Funktionsbaserede tilgængelighedskrav?* (Kirkeby et al., 2014) for at belyse holdningen til funktionskrav på tilgængelighedsområdet for Energistyrelsen. I to workshops henholdsvis med en gruppe af rådgivere og byggesagsbehandlere alle med erfaring inden for tilgængelig og universel design og en gruppe med repræsentanter fra brugerorganisationerne, blev inviteret til workshop om deres erfaringer og overvejelser ift. en eventuel omlægning af tilgængelighedskravene.

Oplevelsen af BR-kravene

En større fleksibilitet efterspørges af rådgiverne, fordi den vil muliggøre en tilpasning af den arkitektoniske løsning til den givne kontekst. Rådgiverne anvender begrebet 'absurditeter' til at beskrive, hvorledes tilgængelighedskravene optræder som meningsløse eks. placering af handicaptoliet på etage uden elevatoradgang. Differentiering efterspørges ifm. kulturfølsomme miljøer – eks. en accept af en lidt stejlere rampe eller en farvekontrast, der ikke lever op til den optimale farvekontrast.

Dog påpeges det at der kan gå tilgængelighed tabt ved blot at følge reglerne slavisk, da den grundlæggende form for tilgængelighed ikke er omfattet af BR. Den kræver derimod, at de rette valg og fravalg træffes i design- og byggeprocessen, og det forudsætter en langt bredere viden hos aktørerne.

Endvidere er det deltagernes oplevelse, at tilgængelighedskrav om niveaufri adgang afstedkommer en række udfordringer af teknisk og økonomisk karakter.

Model med to spor

Rådgivere og byggesagsbehandlere peger på fordele og ulemper ved henholdsvis målkraft og funktionskrav.

Målkraft anses som langt mere håndterbare end funktionskrav, hvilket betragtes som en klar fordel for de mindre aktører i byggeriet og funktionskrav kræver væsentlig mere viden og kompetence end målkraft. Med udgangspunkt i erfaringer fra brandområdet er det oplevelsen, at det er tidskrævende i begyndelsen at sætte sig ind i funktionskrav og de muligheder, som de giver skaber. Endvidere kan der være forskel på byggesagsbehandlingen fra kommune til kommune og det som kan lade sig gøre i en kommune kan måske ikke i en anden.

Workshopdeltagerne formulerede en model med to spor, at vælge imellem. Det ene spor er baseret på minimumskrav og er rettet mod mindre projekter og aktører, det andet funktionsbaserede spor er rettet mod større projekter. Dette spor er baseret på udarbejdelse af en tilgængelighedsstrategi i hvert enkelt projekt men indeholder også et lag af minimumskrav. Deltagerne understregede, at minimumskrav er nødvendige af hensyn til brugernes tryghed, de små aktører og for at undgå, at tilgængeligheden spares væk for eksempel i totalentreprise. Det er oplevelsen, at brandstrategi er et godt værktøj til at få fokus på kvalitet og derfor ses en strategi som et oplagt dokumentationsværktøj i fht. tilgængelighed. Tillige ser man for sig, at en strategi kan anvendes til at få inkluderet flere aspekter af arkitekturen; akustik, indeklima og hensyn til allergikere.

Endvidere pegede deltagerne på et behov i branchen for viden, forståelse, et inkluderende menneskesyn og begreber som ligeværdighed og universel design. Det gælder også ift. arkitektuddannelsen. Et vidensløft skal

ikke stå alene, men skal suppleres af som tidligere nævnt differentieringsmulighed men også økonomisk støtte. I deltagernes interesse for at differentiere ligger ønsket om at skelne mellem offentlige og private bygninger. Det betyder, at man ser for sig, at der stilles større krav om tilgængelighed til en offentlig tilgængelig bygning end til en bygning med en snæver brugerkreds.

Kvalitetssikring

I en situation med en ny model bestående af to spor, er det rådgivernes ønske, at den besluttende myndighed er placeret hos bygherren som i dag. Man er bevidst om, at vurdering af tilgængeligheden i de forskellige sager i det funktionsbaserede spor vil kræve ekspertise. Derfor forestillede deltagerne sig kvalitetssikring af tilgængeligheden i form af en tilgængelighedsrevision. Københavns Kommune var i denne sammenhæng en reference, da de kræver tilgængelighedsrevision foretaget af 3. part ifm. projekter i byens offentlige rum. I den forbindelse er det bygherren, der betaler revisionen og afgør hvorvidt revisionens anmærkninger skal indarbejdes.

Forhandling af krav

I interviewundersøgelsen om tegnestuers brug af viden, blev de eksisterende målkrav kritiseret for at henvende sig til den almindelige opgave fremfor at åbne op for hensyn til det særlige ved den enkelte opgave og dermed også situationen og brugerne. De eksisterende krav harmonerer derfor mindre godt med arkitekternes måde at betragte hver opgave som unik. Tegnestuerne peger derfor på muligheden for at forhandle løsningerne igennem med brugere og bygherrer i stedet for, at reglerne skal styre den enkelte opgave. Kirkeby peger på, at reglerne betragtes som hæmmende for mulighederne for at forhandle løsningerne.

Fleksibilitet i kravene og dermed større åbenhed for fortolkning ville give mere plads til at inddrage en personlig forståelse af specifikke brugere og deres funktionsnedsættelse. Desuden ville mindre håndfaste krav ifølge arkitekterne åbne mulighed for i højere grad at forhandle den konkrete udmøntning af kravene med brugere / bygherre med mulighed for at imødekomme den foreliggende kontekst og specifikke brugerbehov. Selvom risikoen for tab af tilgængelighed ved færre tilgængelighedskrav/mindre målfaste krav ikke må overses, kan større fleksibilitet også være den kvalitet, der muliggør større hensyn til specifikke brugere/brugergrupper. På den måde kan færre detaljerede tilgængelighedskrav – arkitekterne efterlyser nogle få dogmer og principper frem for de detaljerede tilgængelighedskrav – være med til at øge hensyn til brugere og brugerinddragelse. (Side 39 i Kirkeby, 2015A)

Danske Handicaporganisationers hus - program/proces sætter ny dagsorden for specificering

I 2012 stod Danske Handicaporganisationers hus færdig og klar til at 22 medlemsorganisationer af paraplyorganisationen Danske Handicaporganisationer kunne flytte ind. Som resultatet af en proces der udspringer af ønsket om nytænkning på tilgængelighedsområdet, har huset og processen frem til det stod færdigt, en vigtig læring i forhold til at skabe innovation i fht. tilgængelighed også når det gælder kravstillelse i BR.

I samarbejde med bygherrerådgiver udarbejdede bygherre et byggeprogram som grundlag for at udbyde en totalentreprisekonkurrence, der stort ikke indeholdt specificerede krav til tilgængelighed. Derimod var kravene stillet som funktionskrav, der lod løsningsrummet være åbent. Der henvistes ikke til standarder og tjeklister, men man beskrev en mere åben begrebsmæssig

indgang til at løse tilgængeligheden. Det var ud fra et ønske om at rådgiverne tog ansvaret for at udvikle løsninger at man afholdt sig fra at specificere. Man vedlagde f.eks. ikke tilgængelighedsstandarden fra BYGST, idet man frygtede at det ville lægge op til at rådgiverne ville tillægge standarden for stor autoritet og genskabe løsningerne derfra, hvilket var det sidste man ønskede. Ud over en begrebsmæssig og funktionsbaseret indgangsvinkel, lagde man i processen vægt på at ruste de bydende teams og senere det vindende team videnskabsmæssigt. Dette blev gjort igennem en miniuddannelse i konkurrencefasen og senere igennem en tæt dialog med brugerrepræsentanter (Ryhl et al., 2016).

Danske Handicaporganisationers hus er således et eksempel på et hus, som ikke alene rummer et meget højt niveau af tilgængelighed men også et eksempel på en ny tilgang til at stille krav på dette område.

Problemformulering

Hvis der skal skabes nye og innovative løsninger på tilgængelighed, er rådgiverne – navnlig arkitekturrådgiverne centrale for en sådan udvikling. Derfor har nærværende projekt primært fokus på arkitekturrådgivernes oplevelse af barrierer i forhold til at skabe innovative løsninger på tilgængelighed, samt på deres forslag til hvordan man i fremtiden kunne skabe grundlaget i bygningsreglementet for en innovativ praksis på området.

Tidligere myndighedsprojekter om tilgængelighedsreglerne i byggelovgivningen, herunder blandt andet projekterne "Funktionsbaserede tilgængelighedskrav" og "Bygningsreglementets bestemmelser set i forhold til byggeprocessen", har vist at parterne i byggeriet oplever barrierer i forhold til at skabe innovative løsninger af tilgængelighed. Ligesom de har vist, at der er manglende kendskab til de bagvedliggende værdier i den gældende lovgivning.

Dette projekt skal derfor undersøge, hvilke barrierer byggeriets parter, særligt rådgiverne, møder med henblik på at skabe gode tilgængelige løsninger. Og dernæst, hvilke ønsker der er om et sæt fleksible rammer, der kan understøtte tilgængelighed/universel design med henblik på at øge niveauet i det danske byggeri samt sikre gode og velfungerende løsninger af funktionel og høj arkitektonisk kvalitet.

Metode

Målet med undersøgelsen er at tilvejebringe et veldokumenteret materiale, som omfatter primært danske men også udenlandske synsvinkler på den danske regulering af tilgængelighed i det byggede miljø.

Dataindsamlingen er baseret primært på kvalitative interviews. Denne metode er valgt for at sikre et nuanceret og bredt videngrundlag om tegnestuer og andre relevante parterers erfaringer og holdninger i dag samt deres forestillinger om fremtiden.

Målet har været at involvere en stor andel af de danske tegnestuer og bygherrerådgivere for derved at sikre stor tyngde i projektets dokumentationsgrundlag.

Det har været projektets mål at sikre at dataindsamlingen både er bredt funderet samt at sikre et nuanceret videngrundlag. Derfor var der planlagt forskellige former for videnindsamling, som tilsammen udgjorde projektets undersøgelsesdesign:

- Interviews med organisationer
- Tegnestueinterviews
- Regionale workshops
- Interviews med udenlandske tegnestuer i Danmark
- Udvikling af og dialog om modeller; præsentation af modeller.

Metoden er undervejs blevet justeret, da det har forvoldt en del vanskeligheder at få det ønskede antal tegnestuer i tale i forbindelse med de regionale workshops. Metoden er ligeledes blevet justeret undervejs i forhold til at tilvejebringe udenlandske synsvinkler på den danske regulering, på grund af vanskeligheder ved at få interviewaftaler med udenlandske tegnestuer i stand. Endelig er den sidste del med udvikling, dialog og præsentation af modeller taget ud af projektet, idet der i mens projektet har pågået, er igangsat en større revision af hele bygningsreglementet. Forslag til modeller for hvordan funktionsbaserede krav på tilgængelighedsområdet kan håndteres er derfor ikke længere relevant for rekvirenten TBST.

Den gennemførte dataindsamling er således baseret på:

- Interview med repræsentanter for en række centrale faglige organisationer
- Regionale workshops med gruppeinterviews om henholdsvis barriere og muligheder ved den nuværende regulering i forhold til at skabe gode og innovative løsninger på tilgængelighed, bud på fremtidige modeller for regulering af området.
- Workshops med otte tegnestuer, hvor muligheder og barriere ved den nuværende regulering i forhold til tilgængelighed, samt bud på fremtidige modeller for regulering er vendt på baggrund af et par af tegnestuens byggede projekter.
- Interview med medarbejdere på to store danske tegnestuer der tegner projekter i udlandet

Interview med organisationer

Formålet med at interviewe repræsentanter for centrale faglige organisationer samt interesseorganisationer er at sikre at flere faglige og interessebaserede

serede vinkler på problemstillingen inkluderes i videngrundlaget. I denne del af undersøgelsen er det målet at indgå i en dialog med en bredde af interessenter på området i form af formand, bestyrelsesmedlem eller en anden nøgleperson i de udvalgte interessent organisationer.

SBi har i perioden februar-juni 2015 afholdt 9 organisationsinterviews med

- Danske Ark; formand Kolja Nielsen, 20. marts
- Dansk Industri; branchedirektør Elly Kjems Hove, 18. februar
- Akademisk Arkitektforening; vicedirektør Annette Blegvad, 24. juni
- Konstruktørforeningen; formand Gert Johansen, 27. marts
- Bygherreforeningen; bestyrelsesmedlem Gitte Elefsen, 11. marts
- Bygherreforeningen; formand Rolf Andersson, 5. maj
- Dansk Byggeri; bestyrelsesmedlem Martin Palmqvist, 26. februar
- Dabyfo, bestyrelsesmedlem Lillian Rasch Madsen, 3. marts
- Danske Handicaporganisationer, forkortet DH; formand Thorkild Olesen, 4. marts

Interviewguide

Hvert interview har fundet sted som en samtale ud fra en spørgeguide. I den første del af interviewet har SBi spurgt til organisationens rolle ift. tilgængelighed, og hvorledes organisationen arbejder med tilgængelighed. Derefter fulgte en konkret vurdering af situationen i dag i form af spørgsmål om fordele, ulemper og udfordringer ved kravene i dag. I overgangen til den sidste del af interviewet om fremtiden, blev organisationerne bedt om at prioritere udfordringerne samt give bud på, hvordan de beskrevne udfordringer kunne blive vendt til styrker eller fordele. Herefter handlede interviewet om, hvad der skal til for at sikre innovative løsninger af høj funktionel og arkitektonisk kvalitet ift. aktører, processer, kvalitetssikring etc. I den forbindelse var det muligt at tænke højt og samtidig lade sig inspirere af andre områder i Bygningsreglementet; ramme fra energi, funktionsbaserede krav fra brand, klasser fra konstruktioner etc. Som afslutning vendte spørgeguiden tilbage til organisationernes rolle i en fremtidig udvikling.

Hvert interview varede 1 time og blev efterfølgende transskriberet. Interviewguide er gengivet i bilag 1.

Regionale workshops

Formålet med de regionale workshops har været at sikre stor bredde og tyngde i dokumentationsgrundlaget for projektet samt sikre, at en størrelsesmæssig spredning i de tegnestuer som bidrager med erfaring har ligeledes været undersøgelsens sigte at involvere tegnestuer fra hele landet, og derfor blev der afholdt regionale workshops rundt omkring i Danmark.

Ved en regional workshop får tegnestuerne anledning til at byde ind med deres eget perspektiv fra egen praksis. På den måde er det muligt at få etableret et indblik i de udfordringer og muligheder, som tegnestuerne oplever i hverdagen samt skabt refleksion omkring erfaringer og forestillinger.

Der ligger i workshopformatet en mulighed for networking og læring blandt deltagerne. For idet tegnestuers erfaringer og praksis synliggøres i forbindelse med workshoppenes gruppearbejde, vil det kunne give anledning til inspiration og refleksion.

Det var målet at involvere 20 % af medlemsvirksomhederne i Danske Arkitektvirksomheder i 6 regionale workshops rundt omkring i landet: to i København og én i henholdsvis Aalborg, Århus, Middelfart og Ringsted.

Udvælgelse af arkitektvirksomheder til deltagelse i regionale workshops

De rådgivervirksomheder/tegnestuer der er indgået i projektet er valgt med udgangspunkt i Danske Arkitektvirksomheders medlemsliste¹ og udvælges med det formål at sikre en bred repræsentation i forhold til geografisk placering, virksomhedstørrelse/antal medarbejdere samt mulig profil/specialkompetence².

Danske Arkitektvirksomheder skelnede i 2011³ mellem medlemsvirksomheder med henholdsvis:

- 1-9 medarbejdere (87,8 % af medlemsvirksomhederne)
- 10-24 medarbejdere (5,8 % af medlemsvirksomhederne)
- 25-75 medarbejdere (5,5 % af medlemsvirksomhederne)
- Mere end 75 medarbejdere (0,8 % af medlemsvirksomhederne)

Tegnestuerne i Region Hovedstaden og Region Midtjylland stod for 83 % af den samlede omsætning blandt medlemsvirksomhederne i 2011.

SBI har i efteråret 2013 af Danske Arkitektvirksomheder købt en liste med adresser på de 752 medlemsvirksomheder. Denne liste danner udgangspunkt for undersøgelsen.

Udvælgelseskriterier af arkitektvirksomhederne, der deltager i projektet, er defineret med baggrund i antagelsen, at der kan være store forskel på opgavetyper og omfanget af tilgængelighedsproblematikker alt efter størrelse, type af opgave samt geografisk placering. Derfor har det været målet at afholde workshops rundt omkring i landet, for at sikre at alle typer af erfaring indgik i datagrundlaget for projektet

I nogle tidligere projekter har det været en udfordring at rekruttere informanter/interviewpersoner. Det er i derfor i dette undersøgelsesdesign intentionen ikke blot at lade tegnestuerne bidrage men også at "give dem noget tilbage", når de deltager, i form af et oplæg/ny viden fra SBI og evt. anledning for networking med kollegaer fra tegnestuen/branchen. Alligevel viste det sig, at det var en udfordring af rekruttere deltagere.

Deltagelse i regional workshop

Under overskriften "Vær med til at udvikle tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet" blev alle medlemmer af DanskeArk inviteret til de regionale workshops (bilag 2). Invitationen blev sendt med posten. Derudover sendte projektmedarbejderne invitationen digitalt til deres faglige netværk. I den forbindelse blev alle de tegnestueansatte auditorer, som er blevet uddannet på SBI's auditorkursus, også inviteret.

Dernæst blev en række større ingeniørvirksomheder inviteret samt deltagere fra SBI's tilgængelighedsseminar i 2011⁴ og 2013⁵ samt deltagerne ved arrangementet *Tilgængelighed i byggeriet* i 2014 arrangeret af Energistyrelsen og Dansk Arkitektur Center⁶. Endvidere har der været opmærksomhed på at også at sende invitationen til de tegnestuer, vi er stødt på, som ikke er medlemmer af Danske Ark. Endelig blev der taget kontakt til tilgrænsende organisationer og virksomheder; By og Havn, Aalborg Havn mm.

¹ Danske arkitektvirksomheder organiserer også landskabsarkitekttegnestuer, omfanget/procentdel er på nuværende tidspunkt ikke kendt. Men udvælgelsen vil sikre en repræsentativ andel.

² Projektet anerkender at ikke alle arkitektvirksomheder er medlem af Danske arkitektvirksomheder, men også at et markant antal virksomheder er medlemmer og at medlemslisten derved er repræsentativ.

³ Fakta om danske arkitektvirksomheder 2012.

⁴ <http://www.danskeark.dk/Om-DANSKE-ARK/Tal-og-fakta/Fakta.aspx>

⁵ <http://www.sbi.dk/arrangementer/tidligere-arrangementer/sbi-tilgængelighedsseminar-bygningsreglementet-og-byggeprocessen> lokaliseret 12.04.2016

⁶ <http://www.sbi.dk/arrangementer/tidligere-arrangementer/hvad-er-universel-design> lokaliseret 12.04.2016

⁶ <http://www.dac.dk/da/service-sider/kalender/2014/oktober/tilgaengelighed-i-byggeriet/> lokaliseret 12.04.2016

De seks regionale workshops blev omtalt i nyhedsbreve og på hjemmesider⁷. På Arkitektforeningens hjemmeside blev der lagt en artikel ud to gange, før⁸ og efter⁹ afholdelse af den første workshop i København. Dermed blev det muligt at indarbejde udsagn fra en workshopdeltager og en deltager i organisationsinterviewet i artiklen, som begge kunne anbefale andre at deltage.

Det viste sig vanskeligt at få den ønskede tilslutning til de regionale workshops, trods antallet af inviterede virksomheder, omfattende formidling af projektet samt ringerunder til de inviterede virksomheder.

Grundet den manglende tilslutning til workshoppen i Middelfart og i Ringsted blev begge aflyst.

Der blev således kun afholdt workshops i København, Aalborg og Aarhus. Deltagernes faglige baggrund var hovedsagelig arkitekt, landskabsarkitekt, bygningskonstruktør og ingeniør.

Regional workshop for rådgivere	Antal tilmeldte	Antal deltagere	Antal auditorer /revisorer
København	11	10 (9 firmaer og en pensioneret arkitekt)	1 samt et medlem af DanskeArks tilgængelighedsudvalg
Aalborg	6	5 (3 firmaer og 2 konsulenter/undervisere)	1 vejrevisor
Aarhus	19	14 (13 firmaer)	4 auditorer, 1 vejrevisor
København	28	19 (16 firmaer)	4 auditorer 2 vejrevisorer 1 studerende på MUDT

Undervejs i projektet blev det tydeligt, at nogle kommuner selv projekterer. Denne gruppe havde SBI ikke fået i tale ifm. de regionale workshops, som netop var rettet mod rådgiverbranchen. Derfor inviterede SBI senere i forløbet til to workshops henholdsvis i København og Århus (bilag 3). Alle de danske kommuner fik en invitation med posten. Nogle kommuner fik flere invitationer grundet forskellige afdelinger. Ligeledes blev invitationen sendt ud i faglige netværk, til de kommunalt ansatte auditorer og til deltagere fra tidligere arrangementer. Eftersom nogle af disse er byggesagsbehandlere og derfor ikke tilhører gruppen af projekterende, blev de bedt om at sende invitationen videre til relevante kollegaer.

Tilsvarende de første workshops blev der reklameret for projektet via en række nyhedsbreve og et opslag på Arkitektforeningens hjemmeside¹⁰.

Workshop for kommuner	Antal tilmeldte	Antal deltagere	Antal auditorer /revisorer
København	13	10 (6 kommuner)	3 auditorer
Århus	10	10 (6 kommuner)	3 auditorer

⁷ Akademisk arkitektforening, Forbundet arkitekter og designere, Bygnet, Universell Utforming Licitationen (notits på netavis skrevet pba. Akademisk Arkitektforenings opslag på www.arkitektforeningen.dk), SBI's nyhedsbrev. Nyhed på forsiden www.sbi.dk og omtalt under arrangementer samt på hjemmesiden til magasinet pleje.

⁸ <https://www.arkitektforeningen.dk/Nyt/Kalender/SBI%20inviterer%20kommunerne%20til%20workshop-0>

⁹ <https://arkitektforeningen.dk/artikel/nyheder/deltag-i-workshop-om-tilgaengelighed-lokaliseret> 12.04.2016

¹⁰ <https://arkitektforeningen.dk/artikel/nyheder/fremtidens-tilgaengelighedskrav> lokaliseret 16.

Ni byggesagsbehandlere ønskede at deltage, men vi var nødt til at afvise dem grundet workshoppens fokus på projektering.

Følgende kommuner deltog:

- København (10 deltagere fra seks kommuner: Odsherred, Fredensborg, Lyngby-Taarbæk, Fåborg Midtfyn, Rudersdal, Roskilde;)
- Århus (10 deltagere fra seks kommuner: Frederikshavn, Aalborg, Aarhus, Vejle, Mariagerfjord og Kolding)

Nogle kommuner deltog med flere deltagere, men ikke altid fra samme afdeling.

Indhold i regional workshop

De regionale workshops blev indledt med en introduktion til undersøgelsen, begrebsapparatet og en palet af principmodeller (ramme, klasser, funktionsbaseret krav) og dokumentationsformer (bilag 4). Herefter fulgte eksempler på projekter tænkt ud fra andre modeller samt et eksempel på, hvorledes man i Norge har integreret universell utforming i bedømmelseskriterierne for Statens Byggeskikspris hvert år og samtidig uddelte Innovasjonsprisen for universell utforming i 2015.

I første del blev deltagerne inddelt i to grupper, som blev bedt om at kortlægge de udfordringer og barrierer, som deltagerne selv oplever i deres hverdagspraksis i relation til Bygningsreglementet. Efter en gennemgang og gruppering af udfordringer og barrierer, fik deltagerne til opgave i gruppen at reflektere over, hvad der skulle til for at få vendt disse udfordringer og barrierer til styrker og muligheder.

I anden del diskuterede man i plenum, hvilke muligheder de forskellige principper (ramme, klasser og funktionsbaserede krav) vil afstedkomme. Samtidig var der også fokus på, hvad det vil kræve eksempelvis af de forskellige aktører og eventuelle nye udfordringer, når målet er arkitektur af høj kvalitet.

Workshoppen blev afsluttet med en præsentation af sidste nyt fra SBI i form af en gennemgang af et evalueringsprojekt om Nordkraft i Aalborg, orientering om webportal om tilgængelighed samt reklame for uddannelser på området; auditoruddannelsen og master i universelt design og tilgængelighed.

Hver workshop varede i alt 4 ½ time inkl. frokost og oplæg med nyheder fra SBI. Gruppesessionerne samt plenum-delen er blevet optages på bånd og transskriberet efterfølgende.

Justering af workshopformatet

Strukturen og indholdet i workshoppen fandt først sin endelige form efter anden workshop. Forud for den første workshop var der en stor opmærksomhed på ikke at på nogen tænkelig måde at komme til at påvirke deltagerne fra begyndelsen. Dog var det oplevelsen ved første workshop, at det var problematisk at få skabt et skift fra den nuværende hverdag til fremtidige modeller og dermed vanskeligt at få deltagerne til at løfte sig og reflektere over fremtiden. I evalueringen af workshoppen blev det besluttet at bytte om på rækkefølgen og få introduceret de principielle modeller lidt før, det vil sige i forbindelse med introduktionen til workshoppen. Det var målet at få deltagerne til at tænke over, hvordan det kan gøres bedre – hvad skal der til.

Ligeledes blev opgaven omkring deltageres svar på styrker, svagheder, udfordringer og prioritering af udfordringer justeret, så deltagerne fik til opgave at gruppere og tematisere udfordringerne samt formulere overskrifter. Dermed ville der være en større chance for, at deltagerne blev bevidste om hvad der ligger bag og hvad det handler om; eksempelvis rimelighed, viden.

Efter anden workshop blev opgaven ang. styrker og svagheder taget ud for at fokusere på udfordringerne, eftersom de engagerede deltagere meget nemt gik ud af en tangent og fortabte sig i mange temaer.

Tegnestueworkshops

Udover at indsamle data om erfaring igennem de regionale workshops, har det som tidligere nævnt være ønsket at få adgang til de erfaringer som er knyttet til enkelte projekter samt måder at arbejde på igennem interviews med tegnestuer. Formålet med tegnestueworkshops har således været at sikre en dybdegående og nuanceret erfaringsindsamling med afsæt i eksisterende og reelle projekter i forhold til projektets problemstilling. Ved tegnestueworkshops er det muligt at gå dybere ind i et eller flere af tegnestuens projekter og derigennem dokumentere konkrete erfaringer med brug af BR mv.

I det oprindelige undersøgelsesdesign bestod denne del af data af indsamlingen af workshops med 2-5 tegnestuer, der enten har en særlig profil eller nyder særlig faglig anerkendelse i arkitektbranchen og dermed fungere som rollemodel. Et særligt fokus på tilgængelighed og universelt design var derfor ikke et udvælgelseskriterium. Eftersom det ikke var muligt at opnå det forventede antal deltagere ved de regionale workshops, blev workshop-antallet forøget til 8 for dermed at få adgang til en større mængde empiri.

Det har været målet at få de overordnede bygningskategorier repræsenteret; kultur, undervisning, administration, hospitaler, boliger, plejeboliger. Det antages, at tegnestuernes forskellige erfaringer og ønsker der bl.a. afhænger af de forskellige opgavetyper.

Tegnestueworkshoppen tog udgangspunkt i 1-2 af tegnestuens nyere projekter, som tegnestuen selv udvalgte, og som SBI foretog en analyse af. De pågældende projektmedarbejdere inviteredes med til tegnestueinterviewet for at få tilvejebragt en dynamisk situation, hvor medarbejdernes viden om projekterne blev bragt i spil.

Afholdte workshops

I perioden maj- september 2015 har SBI afholdt 8 tegnestueworkshops:

- 3XN (2 arkitekter) _Den Blå Planet og Retten på Frederiksberg
- Arkitektfirmaet NORD as (1 arkitekt, 1 teknisk assistent) _Enghuset (boliger til sindslidende borgere) og Ryesgade (ungdomsboliger)
- POLYFORM (1 landskabsarkitekt) _ SMK (arealet foran Statens Museum for Kunst) og Godsbanen i Aalborg
- AART (2 arkitekter, 3 konstruktører, hvoraf den ene var leder af projekteringsafdeling) _ VUC Haderslev og Kulturværftet i Helsingør (transformation)
- JJW (9 deltagere; 1 partner som både var konstruktør og arkitekt, 4 arkitekter, 2 konstruktører, 1 landskabsarkitekt og en konstruktørpraktikant) _ Sydhavnen skole og Ørestad Plejecenter
- HLT (2 arkitekter) _ Herlev hospital og Egedal Rådhus
- NOVA5 (4 arkitekter; hvoraf 2 var partnere) _ Glødelampen (boliger) og Vibehus skole (om – og tilbygning)
- LundgaardTranberg arkitekter (partner og bygningskonstruktør, 2 bygningskonstruktører og 1 arkitekt) _Sorø Kunstmuseum og Pakhuset (kontor)

Antallet af tegnestuer svarer til ca. 1 % af medlemsvirksomhederne i Danske Ark.

Udvælgelse af tegnestuer

Størrelsen på de 8 tegnestuerne svarer ikke til medlemsfordelingen på landsplan. Det har været målet at få talt med anerkendte tegnestuer, der dækker en bredde af opgaver fremfor at genskabe en repræsentation af størrelse.

Det har krævet en større indsats at få etableret aftaler med tegnestuerne. Flere kontaktede tegnestuer ønskede ikke at deltage. I alt 13 tegnestuer blev kontaktet, og det lykkedes at få lavet aftale om tegnestueworkshops med 8 af dem.

Indhold i tegnestueworkshop

Forinden hver workshop blev der i dialog med tegnestuen udvalgt 2 opførte projekter, som projektgruppen på SBI har analyseret ud fra temaerne: wayfinding, sanselige kvaliteter, brugskvalitet, brugerforståelse og tilgængelighedskravene i BR.

Hver workshop er blevet indledt med en introduktion til undersøgelsen, begrebsapparatet og en palet af principmodeller (ramme, klasser, funktionsbaseret krav) og dokumentationsformer. Svarende til de regionale workshops fulgte eksempler på projekter tænkt ud fra andre modeller samt et eksempel på, hvorledes man i Norge har integreret universell utforming i bedømmelseskrakterne for Statens Byggeskikspris hvert år og samtidig uddelte Innovasjonsprisen for universell utforming i 2015.

Den efterfølgende del forløb som et gruppeinterview. Indledningsvis blev tegnestuerne spurgt om hvilke tanker, de gør sig om sammenhængen mellem tilgængelighed, arkitekturen og dens brugere, når I går i gang med en opgave samt, hvordan en opgave gribes an mht. tilgængelighed. Derefter handlede samtalen om hvorledes dialogen med bygherren om tilgængelighedsniveau forløber samt måden hvorpå, tegnestuerne arbejder på at skabe en brugerforståelse. Denne del blev afsluttet med, at deltagerne fra tegnestuerne fik mulighed for at reflektere over, hvordan det er frugtbart at tænke og tale om tilgængelighed ift. at skabe 'god arkitektur'.

Derpå præsenterede projektmedarbejderne fra SBI spørgsmål til de udvalgte projekter for derigennem at få en dialog om tegnestuernes oplevelse af barrierer og muligheder i Bygningsreglementet. Hovedtemaer har været brugerforståelse, wayfinding, sanselige aspekter af arkitekturen, brugskvalitet samt hvilke faktorer, der har fået indflydelse på løsningerne. Denne del blev afsluttet med refleksion omkring BRs rolle, og hvorvidt funktionsbaserede krav ville have ændret projekterne.

Den sidste del af selve workshoppen handlede om fremtiden. I den forbindelse skulle deltagerne reflektere over, hvad skal der til, hvis BR skal understøtte et kreativt råderum, når målet er arkitektur af høj kvalitet. Her fik deltagerne til opgave at tage stilling til, hvad en ny model skal kunne. Derefter blev deltagerne spurgt om deres holdninger til principperne ramme, klasser og funktionsbaserede krav samt bedt om at reflektere over, hvad principperne hver især kræver. I den forbindelse der spurgt til, hvordan tegnestuen arbejder med brandkravene, og om hvorvidt det ville være muligt at se en parallel til tilgængelighedsområdet.

Afslutningsvist blev deltagerne præsenteret for sidste nyt fra SBI i form af en gennemgang af et evalueringsprojekt om Nordkraft i Aalborg, orientering om webportal om tilgængelighed samt reklame for uddannelser på området; auditoruddannelsen og master i universelt design og tilgængelighed. En tegnestue bad om at denne del blev et arrangement for alle medarbejderne på tegnestuen.

Hver workshop varede 2 ½ time incl. oplæg med nyheder fra SBI.

Hver enkel workshop er blevet optaget på bånd og transskriberet efterfølgende.

Workshop skaber refleksionsrum

Idet udgangspunktet i de otte tegnestue workshops var tegnestuernes egne projekter, var det forventningen at der ville blive skabt et grundlag for refleksion omkring egen praksis. Samtidig gav formatet mulighed for at bringe flere vinkler og aspekter ind i samtalen, i forhold til hvis tegnestuerne blot skulle svare på baggrund af deres hukommelse, netop fordi både konkrete løsninger og forskellige tematiske forhold blev bragt i spil.

Dele af workshopinterviewet handlede om de konkrete bygningseksempler, som SBis projektmedarbejdere forudgående havde analyseret. Det var intentionen at undgå anlæggelsen af en fejlfinder-vinkel på registrering og analyse af de udvalgte projekter. Workshoppen gav dog anledning til samtale omkring mangler og løsningsforslag samt en perspektivering.

Workshoppen fik således også en karakter af intern efteruddannelse i og med at der etableredes et forum til for diskussion, refleksion og læring på flere niveauer.

Interviews med udenlandske tegnestuer

Det var som før nævnt målet at gennemføre en række interviews med udenlandske tegnestuer der arbejder i Danmark, for at få et indblik i, hvorledes disse tegnestuer oplever den danske regulering. På grund af deres erfaring fra eget land og evt. andre lande, kunne tegnestuerens sammenligning mellem landene bidrage med erfaringer, viden, refleksion og inspiration.

Det lykkedes det ikke at få at få nogen aftaler i stand med udenlandske tegnestuer (se historik i bilag 5). Derfor blev det i dialog med Trafik-og Byggestyrelsen valgt at vende tematikken og i stedet tale med danske tegnestuer, der arbejder i udlandet for at få et indblik i forhold i udlandet samt sammenlignende refleksion.

Interviews med danske tegnestuer i udlandet

I efteråret 2015 oparbejdes kontakt til tre danske tegnestuer med projekter i udlandet og/eller filialer i udlandet med danskere ansat, som både kender til de danske og de udenlandske forhold:

- BIG har kontor i New York, og har derudover tegnet projekter i hele verden.
- SHL som har kontor i Kina, London, Singapore – derudover har de arbejdet med projekter i Norge, Sverige, Tyskland, Canada.
- C.F. Møller, som har kontor i Oslo (primært nordmænd ansat), Stockholm (primært svenskere ansat) og London.

Det lykkedes at afholde telefoninterview med SHL og C.F. Møller:

- Den danske leder af London-kontoret, Rolf Nielsen, Design Director, Architect MAA ARB RIBA. Telefoninterview 03.12.2015.
- Jette Birkeskov Mogensen, arkitekt maa, Senior Project Development Manager hos SHL, som har arbejdet på projekter i Tyskland og Norge. Telefoninterview 02.02.2016.

Begge telefoninterviews er blevet optaget på bånd.

Interviewguide til danske tegnestuer i udlandet

Interviewene blev gennemført med udgangspunkt i en spørgeguide (bilag 6). Indledningsvis blev der i interviewene spurgt til hvilke lande tegnestuen havde kontorer eller aktiviteter i og hvor længe de havde haft det. Og tilsvaren-

de, hvor længe den pågældende medarbejder havde arbejdet i udlandet eller med projekter i udlandet.

Derefter drejede interviewene sig om hvordan de arbejdede med tilgængelighed i deres praksis i det pågældende land; hvornår i processen begyndte de at gøre sig overvejelser om tilgængelighed, hvordan forholdt andre parter sig såsom bygherre eller myndighed til tilgængelighed. Derpå blev der spurgt til reguleringspraksis i forhold til tilgængelighed i det pågældende land, og hvordan de oplevede denne praksis i forhold til den danske regulering af området. Afslutningsvis blev der spurgt ind til medarbejderens holdning til hvordan den bedste praksis i forhold til tilgængelighed ville være, om de havde ønsker eller forslag til hvordan en fremtidig regulering af området kunne se ud.

De to interviews udgør en lille del af det empiriske materiale og skal derfor udelukkende betragtes som to snapshots og dermed to vinkler, der kan sætte tematikker i perspektiv. De er på ingen måde tænkt til at skulle være dækkende for den praksis, der finder sted i de forskellige lande. Ligesom der kan være mange forskellige reguleringsmekanismer og lokale standarder der spiller ind og ikke gør det muligt at sammenligne med de danske forhold 1:1. Alligevel er det muligt at lade sig inspirere.

Bearbejdning af datagrundlag

De fire forskellige dataindsamlingsaktiviteter; regionale workshops, tegnestueworkshops, organisations interviews og interviews med danske tegnestuer i udlandet er blevet optaget og transskriberet efterfølgende. Sideløbende har projektmedarbejderne taget notater fra samtlige aktiviteter.

Derpå er det transskriberede materiale behandlet indenfor de fire forskellige dataindsamlingsaktiviteter. Det transskriberede materiale fra workshops og interviews er kodet i forhold til om de belyser projektets to temaer: barriere ved det nuværende BR og tanker om fremtidige mulige modeller for funktionsbaserede krav. Dertil er de ligeledes kodet i forhold til tilgang til, forståelse af og holdning til tilgængelighed, som informanterne ikke blev spurgt om, men som fremgår af mange udtalelser, syn på problemer mv.

Under hvert af de tre hovedtemaer, er materialet derefter kodet i forhold til en række undertemaer. Disse undertemaer er udtryk for hvad diskussionerne særligt drejede sig om; var der et tema som dukkede op i flere workshops eller interviews er det blevet til et særskilt undertema.

Rapporten afspejler denne bearbejdning af datagrundlaget; rapportens er delt i fire hovedkapitler: Barrierer i relation til tilgængelighedskravene; Fremtidigt BR – input til ny model; Tilgangen til tilgængelighed og universel design; Analyse. Herefter følges konklusion og anbefalinger.

Hvert kapitel er underdelt i en række underafsnit, og afsluttes med en opsummering af de synspunkter, der kommer frem i kapitlet.

Organisationernes synspunkter trækkes frem som en selvstændig stemme i de situationer, hvor der er tale om synspunkter og holdninger, der afviger fra det øvrige empiriske materiale.

Barrierer i relation til tilgængelighedskravene

Ifølge de interviewede rådgivere falder de udfordringer og barrierer de gældende BR krav til tilgængelighed udgør i forhold til at skabe innovative tilgængeligheds løsninger i to grupper. Den ene gruppe er direkte relateret til kravene, den anden gruppe er knyttet til, hvordan kravene håndteres i den samlede byggeproces.

Til den første gruppe, der er direkte relateret til tilgængelighedskravene i BR, er det en oplevelse af urimelighed i kravene, der udgør den mest centrale barriere. Denne urimelighed opleves både i kravenes ensartethed, i en manglende sammenhæng mellem krav og funktion, krav og arkitektur og endelig manglende sammenhæng mellem krav og byggeteknik.

Samlet var det opfattelsen, at det er uhensigtsmæssigt, at der ikke differentieres i forhold til funktion og kontekst.

Den anden gruppe af barrierer, der er relateret til håndteringen af kravene igennem byggeprocessen, er mere sammensat. Temaerne er både håndteringen af kravene i kommunernes byggesagsbehandling, de lokale handikapråds rolle, bygherrens manglende viden og holdning til tilgængelighed samt endelig betydningen af entreprise- og udbudsformer.

Nedenfor er de interviewedes oplevelse af de respektive tematikker beskrevet lidt dybere.

Tilgængelighedskravene - manglende differentiering og rimelighed

Ensartetheden ved tilgængelighedskravene i BR blev problematiseret gennemkomende gange i dataindsamlingen. Det undrede de interviewede, at BR stiller de samme tilgængelighedskrav til forskellige typer af bygninger uanset funktion og størrelse. Mange præsenterede eksempler på projekter, hvor de oplevede, at der blev stillet urimelige krav om tilgængelighed i situationer, hvor det ikke gav mening.

Det gjaldt situationer, hvor der i en bygning skulle tilgodeses krav, som ikke ville blive brugt, fordi den pågældende brugergruppe aldrig ville komme i den pågældende bygning eller hen til den pågældende del af bygningen.

... jeg skal lave en trappe for bevægelseshæmmede på et område, hvor bevægelseshæmmede ikke kan komme op. Det begynder at blive surrealistisk at skulle bruge 150.000 kroner på en trappe, som ingen bevægelseshæmmede kan komme hen til. For mig begynder det at blive næsten Kafka-agtigt. Workshop i Kbh. i marts

Eksempler på sådanne situationer er også en Kystskipperskole til efteruddannelse af kystskippere, som kræver den blå bog dvs. gyldig sundhedsattest for søfarende for både elever og undervisere. Her forekom det irrelevant at skabe tilgængelighed. Et andet eksempel var landbrugsejendomme, hvor det også forekom rådgiverne meningsløst at lave kørestolstilgængelighed.

Flere af de interviewede gav udtryk for, at det til tider kunne opleves som spild af både tid og ressourcer at indarbejde tilgængelighed i bygninger, som aldrig nogen sinde får besøg af en person med en funktionsnedsættelse.

Modsatte krav – hvor skal fokus være?

Der blev givet udtryk for oplevelsen af, at tilgængelighedskrav ikke harmonerer med hinanden. Flere pegede på, at de forskellige brugergrupperes behov spænder ben for hinanden – de blinde vil have kanter, men det vil kørestolsbrugerne ikke. Det hævdedes at hvis man både skulle designe til blinde, konfuse og personer med Alzheimers, vil det blive umuligt at skabe rum, som er gode for alle. Derfor ville man være nødt til at vælge en hovedbrugergruppe.

Indirekte kom det frem, at det er vanskeligt at tage kravene og dermed hele feltet alvorligt, når det modsatrettede ikke italesættes. I hvert fald bliver det vanskeligt at håndtere kravene.

I forhold til at håndtere denne kompleksitet, savnede man at vide mere om betydningen af de forskellige krav, som man opfattede som meget ligestillede i BR. Det blev påpeget, at man manglede viden om de forskellige brugergrupperes behov i forhold til prioriteringen af krav. Ligeledes efterspurgt man viden eks. i SBI-anvisningerne om, hvor der virkelig kan gøre en forskel ved at tage ekstra krav med.

Manglende rimelighed

Kravet om niveaufri adgang ved alle ind-og udgange er et krav, som deltagerne i undersøgelsen generelt reagerede på. De stillede spørgsmål ved rimeligheden af kravet i forhold til såvel nybyggeri som ombygning/renovering. Flere tegnestuer undrede sig over, at BR stiller krav om niveaufri adgang til flugtvejstrappe – og at byggesagsbehandlerne stillede krav om etablering af rampe ved nødudgang. Det var ikke kravet om niveaufri adgang i sig selv, men at det skulle sikres alle steder, der vakte modstand.

At blinde og svagtseende skal have en ledelinje i gulvet eller hørehæmmede skal have en teleslynge, betragtes som petitesseer, fordi det ikke skaber nær så stor fysisk begrænsning på selve bygningens udformning som adgangsforholdene. Hvorimod det var oplevelsen, at kravet om niveaufri adgang sætter klare spor i løsningen af en bygning.

Meningsløshed

Deltagerne oplevede, at kravet om niveaufri adgang ikke altid giver mening i forhold til den landskabelige kontekst, som bygningen befinder sig i, da terrænet uden for dørene ikke nødvendigvis er tilgængeligt. Der var en bred enighed om, at det er vigtigt at skabe niveaufri adgang, hvor det giver mening, men også at slække på det, når det ikke er meningsfuldt i forhold til kontekst, da det koster mange penge, at etablere niveaufri adgang ved alle døre. Der var enighed blandt deltagerne om, at i så fald man ville få mulighed for at arbejde med niveaufri adgang, der hvor det gav mening, ville man sikre en ligeværdig adgang til bygningen. Der skulle netop ikke være tale om en bagindgang på bagsiden af bygningen.

Udfordringen i forhold til meningsfuldhed af kravet om niveaufri adgang oplevedes ofte som langt større i forbindelse med renovering. Som eksempel på hvor kravet om niveaufri adgang kan virke ulogisk er ved indgangsdøren til en opgang, når der inde i opgangen er trappe op til lejlighederne. Sådanne eller tilsvarende eksempler kom ofte frem ved de forskellige workshops, også som forklaring på hvorfor parterne i processen inklusiv entreprenøren, holder op med at tage tilgængelighed helt alvorligt.

Et aspekt af renoveringsopgaver er niveaufri adgang til altan i bebyggelser, som ikke har elevator. Denne tematik opfattedes som meningsløs. Som en deltager forklarede, vil en 45 m² stor toværelses lejlighed på 4.sal aldrig fremstå som en lejlighed, man kan bo i, hvis man har brug for lidt ekstra plads til f.eks. en kørestol eller rollator. Derfor stillede man sig uforstående til kravet om niveaufri adgang til en altan i et sådan tilfælde.

Styrende for udformningen

Niveaufri adgang optræder som en barriere, fordi det betyder, at bygningen i princippet skal tænkes helt uden trapper eller bliver styrende for, hvor man kan have åbninger til uderum, var ligeledes et genkommende tema. Det oplevedes styrende for placeringen af bygningerne, så der ikke skal udlignes med ramper på forskellig vis uden for og inden i bygningerne. Således opfattedes det som en binding på måden at tænke arkitekturen på, hvor rumlige virkemidler som trin og skift i niveau tilnærmelsesvist ikke kan anvendes – for trapper er i princippet forbudt, fordi man altid skal have en anden adgang i tillæg. Det blev beskrevet, at en bygning i dag faktisk altid skal løses uden trapper - herefter kan trapperne tilføjes, som noget sekundært.

Det blev af flere hævdet at kravet om niveaufri adgang ved alle døre, får den betydning, at døre nogle steder fravælges, fordi en løsning vil få for store konsekvenser, og på den måde bliver kravet styrende for den arkitektoniske løsning af opgaven. Det blev beskrevet, at man står over for at skulle vænne sig til at tænke på en ny måde, hvor det ikke er tilstrækkeligt, at man kan komme niveaufrit ind i bygningen via hovedindgangsdøren, og hvor enhver dør har en konsekvens.

Et andet bygningsreglementskrav, som blev bragt på banen ved to workshops som betydende for udformningen, var kravet om toilet på adgangs-etagen i boliger. Kravet opleves som en barriere i forhold til at skabe gode boliger og udvikle forskellige typer af rækkehuse med flere etager. Det blev påpeget at det er grotesk, hvis man kun kan tegne boliger i et plan. Den stramme økonomiske ramme ved almennyttigt boligbyggeri umuliggør at man laver ekstra toiletter på hver etage, og dermed opfattedes det som, at BR bidrager til at ødelægge den danske rækkehustradition.

Hensynet til de få går ud over de mange

Ved nybyggeri opleves kravet om niveaufri adgang også som en udfordring i forbindelse med tagterrasser. I de situationer, hvor det er muligt at gå fra et niveau og direkte ud på en tagterrasse, vil der være tale om en niveauforskel grundet energikravene mellem ude og inde. En udligning i form af en rampe tager plads. I andre situationer, vil det være nødvendigt at etablere en elevator, men den tager ligeledes plads, samtidig som elevatortårnet stikker i vejret.

På grund af disse udfordringer, oplevede deltagerne at kravet om niveaufri adgang til altaner og tagterrasser uheldigvis ofte resulterer i et fravalg og får derfor konsekvenser for rigtige mange brugere af bygninger, som ellers ville have fået adgang til en tagterrasse.

Som eksempler på denne problematik blev der nævnt et byggeri¹¹, hvor tagterrassen på hele bygningens tag blev fravalgt, da en elevator ville resultere i en overtrædelse af gesimshøjden i området og dermed ville etableringen af en tagterrasse betyde, at man var nødt til at bygge en etage mindre.

I et andet eksempel oplevede man kravet om en bestemt friarealsprocent som en medspillende barriere, da det betyder, at der skal være grønne områder på tagene af bygningen, som befinder sig i forskellige højder. Her var der særligt en lille tagterrasse, hvor en elevator vil tage meget plads, men den skal etableres, for ellers kan tagterrassen ikke tælle med i friarealsberegningen.

Deltagerne gav udtryk for en frustration, når et gode for de mange måtte fjernes eller reduceres i kvalitet, fordi der skal være adgang for alle. Der var bevågenhed for den etiske dimension i ikke at udelukke nogle. Igen her var det den manglende mulighed for at differentiere, der blev problematiseret, så

¹¹ Den ene af de to cases, som SBI havde undersøgt forinden.

man f.eks., hvis der var adgang til en central tagterrasse, kunne dispensere ved andre.

Tilsvarende blev der givet udtryk for, at det for udformningen af boliger styrende krav om WC-rum i adgangsetagen, på samme måde skabte et skisma i relation til befolkningens behov. Man pointerede, at det heldigvis kun er en lille del af befolkningen, som har brug for tilgængelighed, mens der stadig er 99,9 % tilbage, som godt kan gå op og ned af trapper, og som oven i købet synes, at det er attraktivt at have trapper.

Tilgængelighed, bevægelser og multifunktionalitet

I tråd med overvejelserne af muligheden for at differentiere tilgængelighed for at undgå at hensynet til de få skal gå ud over de mange, blev håndteringen af tilgængelighed i uderum også nævnt ved flere lejligheder.

Flere deltagere oplevede, at tilgængelighedskravene optrådte som en barriere i forbindelse med landskabelige opgaver med et decideret sigte på bevægelse, leg og læring. Der er kommet et større og større fokus på nye veje til indlæring og også på at skabe rum for mere farlig leg, ligeledes som nye sportsgrene er kommet til f.eks. parkour. Man er i derfor i gang med at udfordre domæneopdelinger i byrummet, hvor det er ønsket at få bevægelse og leg som en integreret del af byrummet. De nye bevægelseskulturer udfordrer konventionerne. Eksempelvis er et gelænder ikke blot noget, man holder fast ved, når man går op ad en trappe – det kan også være et legeredskab og bliver dermed multifunktionelt. Det var oplevelsen, at Staten har fokus på multifunktionalitet ifm. klimatilpasning og aktivering af klimatilpasningsområder. I den forbindelse vil der over de næste 20 år blive investeret i klimatilpasning i bynære områder, hvor man ønsker at integrere og lave multifunktionelle steder. Kravene til tilgængelighed opleves slet ikke gearret til denne multifunktionalitet og vil derfor i stedet hindre multifunktionalitet og bremse den arkitektoniske udformning. Derfor blev der stillet spørgsmålstegn ved om alle uderum skal være for alle.

Også shared spaces opleves som en udfordring, fordi BR-kravet om at adskille gående trafik med kørende trafik ikke altid harmonerer med de forskellige projekters karakter og overgange ift. andre arealer og dermed også vejreglerne.

Byggetekniske udfordringer.

Når det kommer til de mere byggetekniske aspekter af en bygning, så blev det mange gange udtrykt, at niveaufri adgang er en kilde til udfordringer på tegnestuerne – det gælder ift. de manglende produkter på markedet til at løse udfordringen, og det gælder i forhold til vand, fugt, og klimatilpasning samt i forhold til tolerancer i byggeriet.

Ikke sammenhæng mellem produkter og krav

Der blev udtrykt en undren over, at kravet er blevet skrevet ind i BR uden at nogen har sikret sig, at der faktisk var leverandører, der kan levere et dørtrin på 25 mm. I stedet er det blevet overladt til branchen at løse problemet. Både i forhold til en indgangsdør fra det fri og en dør i en trappeopgang udgør det store udfordringer at skabe niveaufrihed og løsninger er uhensigtsmæssige på andre måder.

Vand og fugt

Ved facadedøren er der tillige en problematik omkring vand og fugt. Nogle fandt, at det største problem er de 25 mm, mens andre pegede på kombinationen niveaufri adgang og kravet om at undgå fugtindtrængning som en udfordring. Navnlig mødet mellem skybrudskrav og kravet om niveaufri adgang

blev adresseret. Man havde forsøgt med render og riste, men var ikke begejstret. Endnu større vanskeligheder oplevede man i forbindelse med altaner.

I de almennyttige boligbyggerier er udfordringen endnu større, idet bygherre her stiller krav om max. 15 mm fremfor 25 mm i forhold til at sikre niveaufrihed. Det færdige nybyggeri skal derefter godkendes af bygningsskadefonden. Der er udviklet nogle sokkelløsninger, men dels er de bekostelige og dels bliver de ofte dårlig udført. Der efterspurgtes en eksempelsamling indeholdende eksempler på løsninger af denne problematik, som byggeskadefonden bifalder.

Tolerancer

Der blev også peget på en teknisk udfordring i forbindelse med niveaufri adgang ved altaner i nybyggeri. Ofte er altanen en let konstruktion i stål eller i beton, som bliver hægtet på facaden. Kravet om de 15 mm er på ingen måde i samsvar med byggeriets tolerancer, som varierer +/- 20 mm pr. etage. Når det bogstavelig talt lykkes at ramme rigtig, er næste udfordring Byggeskadefonden, som peger på fugtproblemer grundet de 15 mm. Hvis der ved snevejr ligger en dyne af sne, bliver det hele beskadiget, og det vil Byggeskadefonden ikke forsikre. Det vil betyde, at Byggeskadefonden giver bygherren besked om, at det skal være øget drift. Der er indbygget mange tekniske problemer i løsningen af tilgængeligheden i denne type boliger. Tolerancerne i byggeriet blev oplevet som en barrier af flere tegnestuer.

Eksisterende bygninger

Etablering af tilgængelighedstiltag i eksisterende bygninger blev formuleret som en udfordring af både organisationerne, tegnestuerne og kommunerne.

Det er vanskeligere at få tilgængeligheden integreret i designet ved det eksisterende byggeri end ved nybyggeri. Der er ofte tale om 'add on' – tilgængeligheden påføres som et ekstra element. Hele feltet kulturarv, fredning, renovering, ombygning og transformation opleves som et kompliceret område at lovgive på – hvor der nemt bliver flere undtagelser end regler, og det er en udfordring at få skabt gode ligeværdige løsninger, der også kan bære investeringen. De vanskeligheder der nævnes i denne sammenhæng gælder dels sammenhængen mellem den arkitektoniske og økonomiske konsekvens og den skabte tilgængelighed. I den forbindelse understreges vigtigheden af dels at sikre meningsfuldhed ved den skabte tilgængelighed, dels muligheden for at kunne differentiere i forhold til tilgængelighed og dels fleksibiliteten i forhold til løsningernes fuldstændighed.

Arkitektonisk konsekvens

Men det bliver jo meget mere en add on end hvis det er nybyggeri. Altså, det bliver rent teknisk set meget sværere, eller designmæssigt meget sværere at integrere det. Så der er mange vanskeligheder med eksisterende byggeri, som ikke findes ved nybyggeri. Workshop i København

Deltagerne gav udtryk for at det er en barriere, at det kan være svært at få en dialog om kvalitetsniveau i forhold til både brugerbehov og de arkitektoniske konsekvenser. Nogle fandt at den lokale bygningsmyndighed ikke er klædt godt nok på til at indgå i en faglig dialog om hvilke krav, der skal lempes. Kravene harmonerer ikke altid med den eksisterende arkitektur, og den gode arkitektoniske løsning efterlever ikke altid kravene fuldt ud men kun tilnærmelsesvis. At skulle opfylde alle krav til punkt og prikke blev opfattet som

en barriere for at skabe god tilgængelighed, fordi opfyldelsen af den fulde tilgængelighed står i vejen for de måske egentlig rigtig gode løsninger.

...men I SKAL have et handikapprojekt. Og det giver slet ikke mening, når der ikke kan komme nogen ind i bygningen. Så der kunne man godt have en tydeligere dialog med myndighederne. Workshop i Kbh.
juni

Som eksempler på denne manglende sammenhæng nævntes bygninger uden niveaufri adgang, hvor der kræves et handikapprojekt – med plads til at en elektrisk kørestol kan vende. Her efterspurgtes en tydeligere dialog med bygningsmyndighederne og muligheden for tilladelse til at tegne en bedre løsning specifik tilpasset den pågældende bygning.

Eksempler blev beskrevet, hvor tilgængelighedskraverne faktisk bidrog til at ødelægge en bevaringsværdig bygning. Her savnedes en vurdering om hvorvidt alternative løsninger kunne være gode nok fremfor at undgå et stort indgreb - også selv om der manglede nogle centimeter i forhold til at gøre en løsning fuldt tilgængelig.

I den forbindelse ønskede man, at det var muligt at synliggøre, vurdere og diskutere såvel de arkitektoniske konsekvenser ved den optimale tilgængelige løsning som de brugsmæssige konsekvenser i forhold til tilgængelighed ved en tillempet god arkitektonisk løsning.

Vi kan jo ikke bare lade dem stå som sådan nogle tomme museer, for de skal jo have et eller andet i dem. Og ofte er vores funktion i dem jo en publikumsrettet funktion, så derfor så skal der pludselig en masse handikapprojekter og elevatorer ind. (...) Det er ekstremt dyrt. (...) Sådan et flot svunget trapperum med høje træpaneler, hvor man bare får det hele fra hinanden for at få elevatoren ind. Og det SKAL til, men det gør også lidt ondt, at man er tvunget til det. Workshop København med kommunerne

Andre eksempler handlede om BEK 1250. Et eksempel var en mindre ombygning på en skole, som affødte krav om etablering af niveaufri adgang til stueetagen, uden at denne adgang gav mening i forhold til brug af skolen. Og den etablerede elevator, står nu aflåst. Andre gange oplevede man, at kommunen også stillede krav om etablering af handikapprojekt.

Der blev generelt stillet spørgsmålstejn ved om de forskellige indgreb er besværet værd, at nogle indgreb simpelthen er for omfattende både økonomisk og arkitektonisk, i forhold til udbyttet.

Det var de kommunale deltageres oplevelse, at kommunerne er bange for at få dårlig omtale i medierne, hvis de går med til løsninger, som betyder, at ikke alle kan få adgang til alle steder i en bygning og derfor vælger kommunerne at helgardere sig, fremfor at undersøge mulighederne for differentierede løsninger og prioriteringer.

Kulturarv

Hvad der står i vejen for at skabe tilgængelighed står dog ikke helt klart. For omvendt blev Slots- og Kulturstyrelsen også nævnt som en barriere for god tilgængelighed – fordi denne styrelse siger nej til tiltag, der virker indgribende i facaden eller bygningen. Det var deltagernes erfaring, at det kunne være meget svært at løse tilgængeligheden, fordi man støder på tilgængelighedskrav, der ikke kan gå igennem Slots- og Kulturstyrelsen.

Eksempelvis nævntes en byggesag, hvor Slots- og Kulturstyrelsen ikke gav lov til at lave en elevator til den øverste etage i forbindelse med et trappeårn i den eksisterende del af bygningskomplekset, hvor al indmaden i forvejen var fjernet. Resultatet blev at man til trods for mange forsøg på at overbevise Slots- og Kulturstyrelsen, i stedet måtte indsætte en trappelift, som ud fra et tilgængelighedsperspektiv er en dårligere løsning.

Barriere i byggeprocessen

De interviewede oplevede, at der i de forskellige parter måde at håndtere tilgængelighed og BRs krav til området på forskellig vis udgør en barriere for at skabe god tilgængelighed. Det drejer sig dels om samspillet mellem byggesagsbehandling og projektering, om handicaprådernes rolle og dels om bygherrers vidensniveau om tilgængelighed samt endelig betydningen af entreprisreform.

Byggesagsbehandling

Deltagerne i undersøgelsen havde meget forskellige erfaringer med byggesagsbehandlingen. Denne del af byggeprocessen opleves uden tvivl som en udfordring, og forskelligheden i oplevelsen indikerer, at der er stor variation i byggesagsbehandlingen i mellem kommunerne og indenfor den enkelte kommune. Udfordringerne ved byggesagsbehandlingen drejer sig dels om mulighederne for at få en kvalificeret dialog om projekterne og tilgængeligheden og dels en oplevelse af at byggesagsbehandlere ikke tør udfordre faciliteter og godkende andre løsninger end de gængse.

Kvalificeret forhåndsdialog – stjernemøde

Overhovedet at få etableret en dialog med byggesagsbehandlere opleves som en udfordring blandt deltagerne og at kommunernes procedure for dette er meget forskellig. I nogle kommuner er det ikke muligt at få forhåndsdialog om mindre projekter. Ligeledes skal projekterne være meget store, for at det er muligt for at få afholdt et stjernemøde, hvor rådgiverne fra de forskellige fagfelter mødes med sagsbehandlere.

Det er også vanskeligt at få en kvalificeret forhåndsdialog i den første fase af projektet, hvor der netop er brug for dialogen – fordi man fra bygningsmyndigheden side ikke vil give konkrete svar, før der er en sagsbehandler koblet på projektet med det resultat, at projektet udvikles videre uden den nødvendige sparring. Tegnestuen får først svar senere i processen, hvor det er vanskeligere at indarbejde ændringer.

Afholder sig fra at vurdere

Det var en generel opfattelse, at byggesagsbehandlere forholder sig meget strengt til reglerne og formår ikke at være åbne over for alternative løsninger eller heller ikke modtagelige for logiske argumenter. De interviewede gav udtryk for at byggesagsbehandlere undgår at vove sig ud, hvor de får et ansvar eller fortolker kravene. I stedet holder de sig til juraen.

Eksempelvis nævntes et sag, hvor kommunen ikke ville vurdere det tilsendte materiale, som var udarbejdet ud fra en anden tilgang til markering af glas. Det blev fortolket, som at kommunen ikke ønskede at placere et ansvar på deres egne skuldre og i stedet blot opfordrede tegnestuen til at følge anvisningen.

Byggesagsbehandlingen af projekter med ledelinjer var et område, hvor deltagerne i særlig grad oplevede en rigid tilgang hos byggesagsbehandlere.

“Men ude på pladserne, der synes jeg ofte man bare ser at ledelinjerne er tværet ud over det hele for at være sikker. [...] Men jeg synes også, bygherrer og myndigheder, at de går med livrem og seler. Og det er dem der typisk siger, men for en sikkerheds skyld så må vi hellere ...”

Workshop i Kbh. juni

Det var vanskeligt for tegnestuerne at få godkendt naturlige ledelinjer eller undlade standard ledelinjer på steder, hvor de ikke mente, det ville give mening. Eksempelvis fortalte en deltager om et projekt, hvor et brugerpanel fra Dansk Blindesamfund frarådede nogle ledelinjer, fordi de ville skabe forvirring. Derfor valgte tegnestuen at tage dem ud af projektet, hvorefter bygge-

sagsbehandleren ville have dem tilbage i projektet til trods for brugerpanelets anbefaling. Det var oplevelsen at byggesagsbehandlerne befinder sig i en mellemposition, med rådgiverne på den ene side og handicaporganisationerne og de lokale handicapråd på den anden side.

De lokale handicapråd

Tematikken omkring de lokale handicapråds rolle i byggesagsbehandlingen og processen generelt optrådte ved flere workshops. Det var tydeligt at deltagernes erfaringer var meget forskellige, der var både meget positive og negative erfaringer. Sammensætningen af rådene og deres fokus varierer fra kommune til kommune ligesom projekterne varierer. Men samlet tegner der sig et billede af, at deres rolle er uklar, både for dem selv og for andre.

Manglende professionalism

De lokale handicapråd bliver taget med på råd i nogle kommuner og får dermed meget stor indflydelse. Der blev udtrykt en forståelse for, at disse interesseorganisationer er sat i verden for at varetage medlemmernes interesser. Dog fandt man det problematisk, at de lokale handicapråd oftest går efter den store forkromede model som indebærer at alle uanset alder, helbredstilstand og mobilitet skal kunne gøre alt. Disse ønsker var ikke altid realistiske og kunne også gå ud over BR-niveau. Det blev fremhævet det kunne være hensigtsmæssigt at de lokale handicapråd i fremtiden kunne blive klædt bedre på til dialogen med kommunerne og tegnestuerne, selvom det er sjældent at tegnestuen har direkte kontakt til det lokale handicapråd i stedet går den gennem kommunen.

Jeg synes er lidt ærgerligt, når vi har diskussioner med embedsfolkene i kommunen, det er at de siger, "jamen jeg kan også synes at de her regler er helt åndssvage, men jeg får Handicapforbundet på nakken, og så får vi en klage, og det vil vi ikke have". Det er så trist at det skal ende med det er en trussel, og ikke et samarbejde. Tegnestueworkshop

En stærk interessant

I forbindelse med BEK 1250 blev det nævnt, at kommunerne frygter at handicaporganisationerne skal klage, og tør derfor ikke dispensere, selvom de er enige med arkitektens forslag. Der var en forståelse af, at handicaporganisationerne står meget stærk, og at kommunerne er bange for at få dem "på nakken". Men at denne stærke stemme også bliver brugt negativt, så de frem for at vinde tilslutning til tilgængelighedssagen, skaber en oplevelse af fejlfindingskultur, og mister tilslutning.

Åbne for andre løsninger

Andre havde oplevelser af at det lokale handicapråd faktisk stiller sig positivt over for alternative løsninger, som kommunen har sagt nej til, og at de lokale handicapråd kan være kvalificerede parter i en dialog. På nogle projekter havde man haft dialogen, og der var man kommet frem til både dispensation men også tiltag foranlediget af det lokale handicapråd, som tegnestuen ikke selv havde tænkt på.

Uklar rolle

Uanset hvilken oplevelse de mange interviewede havde med de lokale handicapråd, så blev det tydeligt at de lokale handicapråd ofte fejlagtigt kommer til at optræde som en part, der kan godkende løsninger eller være ansvarlige for de valgte løsninger. En rolle de på ingen måde har. Det blev fremhævet, at det bør være fagfolk i form af tilgængelighedsrevisorer, auditorer og rådgivere fra SBI, der skal vurdere tilgængeligheden på baggrund af regler og viden på området.

Bygherrens fokus og viden

Der blev efterspurgt en større bevidsthed hos bygherren om tilgængelighed, både i forhold til ønsket kvalitetsniveau men også til viden om, hvilke konsekvenser et givent kvalitetsniveau ville have.

SBi-anvisningernes A, B og C niveauer¹² er udbredt på tegnestuerne, hvor de anvendes som dialogværktøj ift. bygherre. Dog var det oplevelsen, at disse niveauer ofte ikke er kendt af bygherrerne, hvilket fremstår som en barriere for dialogen omkring afklaring af tilgængelighedsniveau. Tilsvarende problematik var til stede ift. DS3028, hvor standarden indgår uden at bygherre kender konsekvenserne, og det eksempelvis viser sig, at bygherren faktisk slet ikke ønsker det niveau, der er beskrevet her. Bygherrerne får for dårlig rådgivning omkring fastlæggelsen af tilgængelighedsniveauet. Nogle bygherre udtrykker, at de vil det hele – men ved ikke, hvad det indebærer. Samlet tegnede der sig en opfattelse af, at bygherrer ikke har tilstrækkelig viden om kvalitetsniveauerne og den betydning det får for bygningen – hvilket også kan være tilfældet med kommunerne og byggesagsbehandlerne.

En bevidsthed og et ansvar hos i hvert fald de professionelle bygherrer blev efterspurgt, så det ikke blev tegnestuens opgave at opstille kravene. Det var erfaringen, at det var det allerværste, når bygherren ikke tog stilling, for i sådanne situationer omfavnede bygherren målkravene, for de er nemme at forholde sig til. Det giver bagslag senere i processen, hvis ikke kvalitetsniveauet er defineret for eksempel i konkurrenceprogrammet. For senere i processen er der ikke noget incitament for at få skabt et højere niveau, for når først entreprenøren er igang, er der typisk udelukkende fokus på økonomien. Der er således brug for mere viden hos bygherren.

Entrepriseformer

Totalentreprise og udbudsregler blev gengivet som barrierer ved flere workshops ift. arkitektonisk kvalitet, tilgængelighed og funktionalitet. Samlet tegner der sig et billede af, at entrepriseformen er central for i hvilken grad, arkitekterne kan sikre, at det ønskede tilgængelighedsniveau opnås, helt uafhængigt af, hvordan kravene til tilgængelighed er formuleret i BR.

Udbudstidpunkt

Det var en generel oplevelse, at totalentrepriserne har stor indflydelse på kvalitetsniveauet, og at det er en grundlæggende udfordring ved totalentreprisen, at kvalitetsniveauet låses fast på et tidspunkt, hvor ingen faktisk kender projektet endnu. Men alligevel skal der udarbejdes dokumenter til det bindende udbud på dette tidlige tidspunkt. I forhold til tilgængelighed, der ofte handler om detaljer, er dette problematisk. En trappe er ikke tegnet på dette tidspunkt, dvs. man kender ikke detaljerne omkring gelænderet – men det skal beskrives på dette tidlige tidspunkt for at komme med i totalentreprisen. Endvidere vil der sjældent være særlig lang tid til at udarbejde et totalentreprisekonkurrenceforslag – og dermed kan det være ekstra vanskeligt at få alt med.

Kvalitetsniveau

Kvalitetsniveauet er svært at holde i de fleste totalentrepriser, ofte bliver der ”skrabet i bund” i forhold til materialekvalitet og overfladekvalitet fra start. Det oplevedes som afgørende, at så meget som muligt blev skrevet ind i konkurrenceprogrammet, hvis det er muligt, for i sidste ende, vil det være entreprenøren, der bestemmer, og kun det som entreprenøren er kontraktligt forpligtet til, bliver gjort.

¹² Nogle deltagere hævdede, at de brugte BRs A, B og C-niveauer. Det findes ikke altid viden om og en bevidsthed om kilden.

Også i forhold til produkters egenskaber og kvalitet oplevede mange udfordringer i forhold til at sikre tilgængelighed i detaljen. Alt skal specificeres uden at man kan kræve specifikke produkter. Det var tegnestuernes oplevelse, at de reelt først ved, hvilke materialer de får, når de står med dem i hånden. Når det går galt, vil det være tegnestuens skyld, da de ikke har fået alle specifikationer med. Endvidere er det nødvendigt at være dygtig nok til at vide om den flise, de blev præsenteret for på et byggemøde, faktisk opfylder specifikationerne. Endvidere var det en genkommende opfattelse at entreprenøren entrerer med det billigste produkt. Det var tegnestuernes drøm, at de kunne få lov til at skrive produktnavnet i udbuddet, så de var start var sikret en bestemt kvalitet.

Kommunikation

Kommunikationsformen i totalentreprise opleves også som en barriere, der er langt mellem bygherre og underleverandører, hvilket går ud over sammenhængen i projektet. Meget af kommunikationen håndteres mellem entreprenør og bygherre med input fra arkitekten, men reelt er dialogen og beslutningerne ude af arkitektrådgivernes hænder meget tidligt i processen ved en totalentreprise. Her så man, at det at være totalrådgiver gav helt andre muligheder, på grund af den langt mere direkte kontakt til bygherre. Det blev formuleret, at den optimale proces ville være den, hvor der var tid og rum for at arkitekterne tegnede projekterne færdige inden, at de skulle i udbud, men ligeledes var der en bevidsthed om at branchen i disse år går i den modsatte retning, hvor fokus er på pris og licitationsregler.

Entreprenørens vinkel

Ifølge den interviewede fra Dansk Byggeri oplevede medlemmerne til tider det modsatte af arkitektrådgiverne, og var involveret i projekter, hvor der ikke var blevet taget højde for tilgængeligheden fra start af hverken arkitekt eller bygherre. Denne form for mangel på tilgængelighedsfokus blev opfattet som en barriere, fordi den desværre kunne resultere i tidspres, at ting skulle laves om og løsninger, der optrådte som knopskydninger. Derfor pegede Dansk Byggeri på en tidlig indsats og et fælles ansvar, hvor alle i gruppen omkring et byggeri adresserede tilgængeligheden. Samtidig påpegedes det, at de som entreprenører stadig kunne blive endnu bedre til at indgå i problemstillingen om hvordan tilgængeligheden skulle løses – men det var blevet bedre end førhen. En anden problematisk situation, som Dansk Byggeri bragte frem i relation til hverdagen på en byggeplads handlede om, når entreprenøren modtager et materiale, hvor der blot henvises til BR, men løsninger i ikke tegnet færdigt, uden entrepriseformen her blev diskuteret.

Uanset hvem der har ansvaret, når der ikke tages højde for tilgængelighed, så har det stor betydning hvornår udbuddet ligger i processen i forhold til hvem af parterne, der tager ansvar for tilgængeligheden.

Styrker i relation til tilgængelighedskravene

Det var tydeligt, at de interviewede grundlæggende mente, at BR bidrager positivt til at sikre et vist tilgængelighedsniveau og kvalitet, som man ellers ikke ville være sikker på at opnå.

DH understregede, at det var en klar fordel, at der findes et Bygningsreglement med krav til isolering men også tilgængelighed. Dansk Industri udtrykte at fordelene var at BR hejser flaget der her "har du egentlig tænkt over det her?" og dermed optræder som et påmindelsesværktøj.

Akademisk Arkitektforening forklarede, at grundlæggende, var det positivt, at alle er enige om at bruge BR. Det var en fordel, at kravene er der, og man må også gerne stille skrappe krav, det er ikke noget problem, for bran-

chen kan godt tåle at blive udfordret. Men det vil være vigtigt at sikre et mulighedsrum samtidig, for ellers kan resultatet let blive uinteressant.

Fornuftigt i Danmark

Erfaring fra både Danmark, Tyskland og Norge pegede på oplevelsen af store forskelle landene i mellem, samtidig som der blev sat pris på forholdene i Danmark.

I Tyskland var kravene meget detaljeorienteret – og blev opfattet som ufleksible. Fordi de tyske DIN-normer er meget målorienterede, blev det vanskeligt at argumentere for andre løsninger. Modsat var det enkelt at lukke en diskussion og undgå at ende i en diskussion om smag og behag – om for eksempel kontrastværdier mellem væg og dør, der er dermed et andet diskussionsgrundlag. I princippet er det nemt at dokumentere de forskellige krav, men det kunne også blive tungt i længden gentage kravene.

Kravene i Norge blev opfattet som en mellemting mellem de tyske og de danske. I de norske projekter var det oplevelsen, at der var et stort fokus på at få byggeriet skræddersyet til de pågældende brugere fremfor udelukkende at fokusere på lovkravene i TEK10.

Hvor man i Tyskland kunne møde en meget rigid form for byggesagsbehandling, var det oplevelsen, at der i Danmark er en tradition for dialog og at få skabt dialogbaserede løsninger. Erfaringen var, at den danske model fungerer bedst, fordi fremfor de rigide målkrav, fordi problemstillingerne kan løses på mange måder og samtidig blive æstetisk smukkere integrerede løsninger fremfor standardløsninger.

Opsummering barrierer i forhold til tilgængelighedskravene i BR

I forhold til at skabe gode innovative tilgængeligheds løsninger opfattes både den manglende differentiering af tilgængelighedskravene i BR i forhold til funktion og kontekst og de implicerede parterers håndtering af kravene i byggeprocessen som en barriere

Kravene

Det som går igen hos alle deltagerne i henholdsvis tegnestueworkshops og de regionale workshops er oplevelsen af at BR kravene ofte forekommer urimelige. En urimelighed som både gælder enkelte specifikke krav, og den måde hvorpå kravene håndteres af myndighederne. Det blev påpeget, at når der ikke er sammenhæng mellem kravet, der skal opfyldes, og den arkitektoniske eller økonomiske omkostning af at opfylde kravet, så har det en negativ effekt på respekten for kravene om tilgængelighed. Ligesådan med krav der ikke hænger logisk sammen, f.eks. krav om etablering af handicap-toilet på en etage uden niveaufri adgang.

Det krav som fortrinsvis blev nævnt i denne sammenhæng, var kravet om niveaufri adgang ved alle udgange, som opleves som vanskeligt at efterleve. Det var ikke niveaufri adgang som sådan men kravet om, at det skal efterleves ved alle udgange. Denne vanskelighed opleves både, når det er mellem inde og ude samt mellem inderum og altaner/terrasser. Der fulgte flere forklaringer på vanskelighederne alt efter kontekst. En grundlæggende forklaring handlede om tolerancerne i byggeriet, som er på +/- 20 mm, hvilket er en stor udfordring, når BR opererer med en niveauforskel på maksimum 25 mm. Det kom særlig til udtryk ifm. altaner, hvor boligselskaber stiller krav om maksimum 15 mm. niveauforskel. Tolerancerne harmonerer ikke med den præcision, der ligger i kravene.

Desuden er det vanskeligt byggeteknisk i forhold til fugt og vand, at skabe løsninger, hvor vandet løber ind. Kravet til isolering ved tagterrasser skaber i

princippet et niveauspring, som ikke harmonerer med kravet om niveaufri adgang.

Endvidere opleves det, at kravene bliver meget bestemmende for, hvordan man kan placere bygningen på grunden i relation til forholdet mellem uderummet og bygningens åbninger.

Dernæst var det krav til etablering af tilgængelighed i eksisterende bygninger som ofte oplevedes urimeligt. Igen her var det forholdet mellem de omkostninger opfyldelsen af kravet har arkitektonisk og økonomisk og den tilgængelighed der bliver tilvejebragt, der af deltagerne opleves som ude af trit. F.eks. at etablere en elevator til én etage i en skole, uden at man dermed får skab niveaufri adgang til andre steder på skolen. Eller elevatorer der reducerer bevaringsværdige bygningers arkitektur, uden at levere nogen omfattende og meningsfuld tilgængelighed. I nogle situationer står det i modsætning til en anden barriere, som handler om når de bevarende myndigheder som Slots-og Kulturstyrelsen ikke er ret åbne overfor indgreb, der skaber tilgængelighed i fredede bygninger.

Endelig peger deltagerne på – at det forekommer urimeligt, når krav om tilgængelighed betyder, at man ikke kan skabe udfordrende fysiske rammer f.eks. legemiljøer i uderum eller spektakulære rumlige forløb, fordi man skal tilgodese alles behov.

Processen

I forhold til at lave gode og innovative løsninger er der en del, som oplever, at byggesagsbehandlere kan være en barriere, idet de ikke tør godkende noget, hvis det ikke svarer ret nøje til målkravene. Det opleves fortrinsvis i forhold til eksisterende bygninger, hvor efterlevelsen af kravene kan være kompliceret.

De andre parter i processen, ud over rådgiverne, har også en vigtig rolle i forhold til at sikre et højt niveau af tilgængelighed. Mange af deltagerne gav udtryk for, at bygherrens manglende viden om tilgængelighed og intentionerne bag kravene til tilgængelighed kan være en væsentlig barriere. Med intentioner menes både den værdimæssige side, at alle mennesker skal få mulighed for at deltage på lige fod i samfundet, og forklaringen på kravenes udformning – hvad der ligger bag dem af brugerbehov. Dels bliver tilgængelighed af nogle bygherrer ikke prioriteret ret højt, dels er der ikke nogen særlig høj grad af bevidsthed om hvilket niveau for tilgængelighed, der ønskes.

Dette bliver et problem – navnlig i totalentrepriser, hvor mange deltagere gav udtryk for, at kvaliteten presses af entreprenørerne, og det derfor er afgørende, at bygherre har defineret et niveau, for at rådgiverne kan kræve dette niveau fastholdt igennem hele processen.

Fremtidigt BR – input til ny model

I denne del præsenteres de indsamlede input til et fremtidigt BR på tilgængelighedsområdet i form af et forslag til en to-sporet model; målkrav og funktionsbaserede krav med tilgængelighedsstrategi inspireret af de funktionsbaserede brandkrav i BR. En ny model tager sit udgangspunkt i ønsket om en større fleksibilitet gennem en øget differentiering af tilgængeligheden i de enkelte projekter, end det er muligt i dag. Forskellige bud på differentiering blev bragt i spil. Nogle forestillede sig en opdeling af en bygning i forskellige zoner med hvert sit tilgængelighedsniveau, mens andre pegede på en differentiering i form af anvendelseskategorier inspireret af brandområdet. Særlig ifm. eksisterende bygninger, var der en stor interesse for princippet om zoner.

I relation til en ny model, præsenteres til sidst de forskellige bekymringer, som blev italesat undervejs i interviews og workshops. Her kredses bla. om ansvar, kvalitet og behovet for viden.

Funktionsbaserede krav

Gennemgående var der stor tilslutning til at etablere funktionsbaserede krav på tilgængelighedsområdet.

Paralleller til BR krav til brand

Brandområdet fremstod som den primære reference ved alle interviews og workshops, idet deltagerne havde erfaring med dette felt og så paralleller hertil. Gang på gang blev det fortalt, at man oplevede, at de funktionsbaserede brandkrav i BR havde skabt nye muligheder, som ikke havde været til stede tidligere.

Således så man med funktionsbaserede krav til tilgængelighed muligheden for at eksperimentere og prøve noget nyt ud fra en betragtning om, at måske er det, der skal til for at branchen rykker sig, selvom udbyttet måske ikke altid er det bedste, eller man ikke helt kender konsekvenserne.

Her spillede de ny løsninger, som kravændringer på brandområdet har medført, en vigtig rolle. Det blev fremhævet at brandområdet som vidensfelt har udviklet sig – der er blevet opbygget en stor ekspertise på området.

Tegnestuerne har vundet meget ved de funktionsbaserede krav og brandstrategirapporten – og dermed fået meget tilbage ift. arkitekturen. De friere rammer har eksempelvis fået betydning i forhold til udformningen af atriumbygninger. Der var en oplevelse af at have fået en ny frihed, som der i overført betydning skulle betales for, men den var det værd. Betalingen handlede om, at der skal lavet et ekstra stykke arbejde bl.a. i kraft af udarbejdelsen af en brandstrategirapport. Nogle deltagere udtrykte, at man reelt kunne tale om en indkøringsfase – fordi det ikke altid fungerede optimalt i begyndelsen for 10 år siden.

Alle deltagere med enkelte undtagelser, var positive stemt overfor funktionsbaserede krav og pegede på, at de kunne se noget lignende for sig på tilgængelighedsområdet, og at det ville være interessant. For arkitekterne, hvad enten det var organisationer eller praktiserende, var muligheder og større frihed et bærende motiv bag ønsket. Funktionskrav blev betragtet som

et tiltag, der understøtter arkitekternes mulighedsrum men også tilbyder en mulighed for at komme ud over tjeklister.

Der var dog også mere bekymrede eller skeptiske stemmer. Hos Dansk Byggeri betragtede man tjeklister og anvisninger som et redskab i arbejdet med funktionsbaserede krav. Et bestyrelsesmedlem i Bygherreforeningen fandt det positivt, at bygherren skal tage ansvar. Bekymringen var dog, at det vil være et vanskeligt felt at regulere. Samtidig vil det blive et stort arbejde for bygherren at dokumentere. Derfor vil meget komme til at handle om skøn og for at undgå det ville det alligevel resultere i standarder, og da vil man være lige vidt. Formanden for Bygherreforeningen så gerne en nordeuropæisk byggekultur med ens krav som et konkurrencefremmende tiltag, hvor man ville undgå særlige danske varianter. I den forbindelse oplevede han skærpede tilgængelighedskrav som konkurrencebegrænsende, hvis de øvrige lande ikke har samme krav. Særligt ift. tilgængelighed forestillede han sig, at det kunne være relevant at læne sig op af de tyske standarder.

Fra Danske Handicaporganisationer (DH) var der også en vis bekymring ved funktionskrav. På nogle områder var DH åbne overfor funktionskrav, men mente at målkrav var nødvendige eks. i forhold til en dør. De opfattede ikke branchen som helt klar til funktionskrav over hele linjen, for bevidstheden om, hvad 'alle' betyder, er ikke stor nok. Først når denne bevidsthed er etableret vil det være realistisk med funktionskrav, vurderede de. Formanden havde dog ikke gjort sig tanker om, hvor det på nuværende tidspunkt ville være relevant med funktionsbaserede krav.

Det blev påpeget af flere at SBI anvisningernes A, B og C-niveau kan betragtes som en form for funktionsbaseret tilgang idet, der kan skelnes mellem niveau ift. bygningstype, og det samtidig er muligt at operere med forskellige niveauer i en bygning.

En model med to spor – målkrav og funktionskrav

En to-sporet kravmodel blev af hovedparten betragtet som en holdbar løsning. Igen var det erfaringerne fra BRs krav på brandområdet, der dannede grundlag for forestillingerne om en kommende model for tilgængelighedskrav.

I BR beskrives det, at de funktionsbaserede brandkrav kan opfyldes enten gennem traditionelle løsninger eller brandteknisk dimensionering. Mange deltagere refererede til eksempelsamlingen og forklarede, at her i fandtes forskellige løsninger på, hvordan det er muligt at efterleve de funktionsbaserede krav. Valgte man disse løsninger, var man dermed sikker på at overholde BR. Eksempelsamlingen er baseret på traditionelt og ukompliceret byggeri. I forbindelse med utraditionelt og komplekst byggeri er det muligt at erstatte eksempelsamlingen og i stedet udarbejde en brandstrategirapport, som peger på hvorledes de funktionsbaserede krav kan efterleves ved tiltag, der ikke er beskrevet i eksempelsamlingen.

Tilsvarende forestillede man sig en kravmodel for tilgængelighed, hvor det er muligt at følge et spor med en række målkrav/eksempler i forbindelse med simpelt byggeri og dermed være sikker på at efterleve kravene. Derimod i forbindelse med mere komplekse eller utraditionelle byggerier skulle det være muligt at følge et funktionsbaseret spor. På den måde så deltagerne for sig, at man kunne opnå en større frihed, samtidig med at et minimumsniveau for tilgængelighed sikres, og der ikke pålægges små tegnestuer en alt for stor udviklingsopgave.

Holdningen til, hvad der skulle afgøre, om man fulgte målkravssporet eller funktionskravssporet, var mere varierende. Nogle så det som noget der var helt valgfrit, andre forestillede sig at det blev afgjort af hvilken bygningstype, man arbejdede med.

Et minimumsniveau

Der blev formuleret en vis bekymring for, at man med funktionskrav ville komme til at reducere tilgængeligheden. En model blev foreslået med et minimumsniveau som en base, man kunne bygge ovenpå, således at der til hver bygningstype var en række basiskrav, som skulle sikres, og så kunne man bygge ovenpå.

Nogle så for sig, at et minimumsniveau kunne hjælpe dem i dialogen med bygherre, developer og totalentreprenører frem mod at sikre og opretholde et vist tilgængelighedsniveau.

Eks. hvis en bygherre stiller spørgsmål til, om der skal være et handicappet toilet i bygningen, bør der i BR være et minimumsniveau af tilgængelighedstiltag, der skal opfyldes. Det gør nemlig os i stand til at dokumentere, at det er tale om et alment krav og ikke noget, som vi har fundet på. Tegnestueworkshop

Andre pegede på et minimumsniveau for at undgå, at aktørerne bogstavelig talt forsøger at snakke sig fra kravene – at det bliver alt for frit, eller at private bygherre forsøger at snige sig uden om tilgængeligheden. Der blev også peget på, at det vil være nødvendigt med et minimumsniveau for at sikre en opretholdelse af ligestillingsprincippet om, at det i Danmark skal være muligt at færdes alle steder.

Blandt skeptikerne i forhold til funktionskrav, blev der udtrykt tilfredshed med de nuværende tilgængelighedskrav og usikkerhed i forhold til, hvorledes de funktionsbaserede krav ville blive fortolket, samtidig som man frygtede misforståelser og forringelser. Nogle fandt, at der allerede i dag blev lavet mange fejl og løsninger, som ikke overholdte BR-kravene. Derfor havde de ikke tiltro til, at branchen var moden for funktionsbaserede krav. Andre satte pris på de nuværende kravs håndgribelighed og kunne derfor kun acceptere en ny model, hvis der blev garanteret et minimumsniveau.

Tilgængelighedsstrategi

Ideen om at funktionsbaserede krav følges af en tilgængelighedsstrategi som dokumentationsværktøj svarende til praksis på brandområdet, blev af mange betragtet som et nyttigt redskab i forhold til at øge tilgængelighed.

En tilgængelighedsstrategi var således et redskab til at skabe fokus på tilgængelighed tidligt i designprocessen, at øge integrationen og bevidstheden om tilgængelighed, at initiere dialog om tilgængelighed i forhold til bygherre og endelig som dialog- og dokumentationsværktøj i forhold til myndighederne.

Andre gav udtryk for, at omfanget af tilgængelighedsstrategien bør tilpasses projektets karakter, og at det vil være tilstrækkeligt med et tilgængelighedsnotat i de fleste projekter, mens en egentlig strategi ville være relevant ifm. et hospital.

Nødvendigheden af strategiens forankring i projektet blev også påpeget, hvis der skal sikres et godt resultat.

"Men det er bare den situation man nødtigt skulle ind i, nogen der sidder og laver en rapport om tilgængelighed, som sidder oppe i et hjørnekontor (...)Det er jo ikke sådan det skal være. Eller en eller anden konsulent der bare får tilsendt nogle tegninger. Det skal ligesom forankres i et projekt. Tegnestueworkshop

Vigtigheden af at bygherre stillede bedre og mere præcise krav til tilgængeligheden blev påpeget, da det vil kvalificere arbejdet med strategien.

Få fokus på tilgængeligheden tidligt

Tilgængelighedsstrategien blev generelt betragtet som et middel til at få skabt en opmærksomhed på tilgængeligheden på et tidligt tidspunkt. I sammenligningen af kravene til tilgængelighed med kravene på brandområdet var det tydeligt for deltagerne, at der var et potentiale ved en ny model i forhold til at få fokus på tilgængeligheden fra begyndelsen af en designproces anderledes end, tegnestuerne arbejder i dag. Erfaringen fra brandområdet var, at når tegnestuerne arbejder med brandstrategier eller er i dialog med et ingeniørfirma om en brandstrategi, adresseres brand fra start på en måde, hvor brandforholdene tænkes ind i den kreative arbejdsproces og dermed også ind i arkitekturen i forslagsfasen, hvor dispositionsforslag og projektforslag udarbejdes. Hovedparten fandt, at en tilgængelighedsstrategi kunne skabe et tilsvarende tidligt fokus på tilgængelighed og dermed sikre integrerede løsninger.

Derudover pegede deltagerne på, hvordan en tilgængelighedsstrategi kan bidrage positivt til processen og gøre det muligt at opdage problemer tidligt i processen netop før, at det var for sent at foretage ændringer. Dermed ville man allerede på myndighedsprojektniveau få skabt et indblik i efterfølgende udfordringer ift. detaljeringen. I forhold til tegnestuemedarbejdere, der ikke har erfaring fra flere tidligere projektforbøb, vil det også være en hjælp til at opdage eventuelle problemer inden, at det var for sent.

Tilgængelighedsstrategi – bevidsthed og integration

Tilgængelighedsstrategien blev også betragtet som et middel til at skabe en bevidsthed omkring rationalet for de forskellige løsninger. Det blev påpeget at et fokus på at få skabt en forståelse af formål og behov, der skal opfyldes, ville give mening, fremfor at man i sidste øjeblik skal huske at overholde nogle krav.

Det blev af flere understreget, at en sådan strategi skulle være en integreret del af projektet, og ikke udføres af en ekstern specialist. Tillige skulle den optræde i en håndterlig størrelse frem for en tyk rapport. Her forestillede man sig en strategi som en del af processen, som ligger før indsendelse af myndighedsprojekt. Andre så derimod også en tilgængelighedsstrategi som et kvalitetssikringsredskab til at tilvejebringe et løbende fokus på tilgængeligheden i alle byggeprocessen faser fra start til slut fremfor udelukkende ifm. myndighedsprojektet.

“Der sker jo noget i skitsefasen og detaljeringsfasen og videre derudaf, og så til sidst driften. Det er alle disse, der er vigtige.” Workshop i Aalborg

Tilgængelighedsstrategi – et kommunikationsredskab

Enkelte så muligheder i at betragte en tilgængelighedsstrategi som en kvalitetsindsat, der faktisk kunne lægges et stykke arbejde i og blive en værdi for bygherren. I stedet for at bygherren eks. oplevede, at det var dyrt at etablere handicaptoiletter på hver etage, kunne en strategi skabe en større historie om kvalitet ikke blot for den enkelte bygning men også for det omkringliggende område, så bygherren blev hjulpet til at få nogle bedre løsninger igennem, som tilsammen kunne skabe et bedre byggeri. Det blev således betragtet som et redskab til at håndtere bygherrens eller totalentreprenørens ofte manglende forståelse for tilgængeligheden og store fokus på laveste kvalitetsniveau.

Andre foreslog at man arbejdede med strategier på forskellige niveauer; A, B og C. Det ville da være op til bygherren at vælge ambitionsniveauet, den skærpede eller den lidt løsere – som derefter skulle kvalitetssikres gennem hele projektet. Dermed ville strategien optræde som et redskab til kvalitetssikring.

Tilgængelighedsstrategi – dialog med myndighed

De fleste gav udtryk for en tilfredshed med den dialog, de oplevede med brandinspektøren. Derfor blev der draget paralleller til brandinspektøren og dennes bemyndigelse i forsøget på at forestille sig en fremtidig situation på tilgængelighedsområdet samt tilgængelighedsstrategiens rolle som dokumentations og dialogredskab.

Lige mht. brand der er jeg da rigtig glad for at kunne tale med en brandinspektør, der rent faktisk ER ude på stedet og har set, hvad det er for nogle forhold. Han har meget mere føling med, hvad det er det drejer sig om. Workshop i Århus

Det var fleres overbevisning, at det i forhold til tilgængelighed vil være nødvendigt med en tilsvarende form for bemyndigelse, som brandinspektørerne har haft. Man ønskede at få etableret en tilgængelighedsmyndighed, som ville kunne indgå i en dialog svarende til brandinspektøren, men som også var bemyndiget til at dispensere eller træffe uvanlige beslutninger.

Ønsket om differentiering

Stort set alle deltagerne udtrykte et ønske om større differentiering af tilgængelighed i forhold til bygningstyper og dermed øget fleksibilitet. Man så muligheden for en større differentiering gennem at arbejde med forskellige niveauer af tilgængelighed i forhold til funktionen og brugerne. Det blev fremhævet og anset som et middel til at komme væk fra de nuværende ensartede krav og oplevelsen af manglende rimelighed. Holdningen til hvordan det ville være meningsfuldt at differentiere varierede: Nogle så det som væsentligt at kunne differentiere inden for en bygning i form af zoner, mens andre fokuserede mere på at skelne mellem forskellige typer af bygninger i kraft af anvendelseskategorier.

Zoner inden for en funktionsbaseret ramme

Der stor interesse for tanken om en ramme – en tilgængelighedsramme. Det var tydeligt, at incitamentet bag interessen for rammen var muligheden for at differentiere inden for en bygning eller en bebyggelse i form af forskellige zoner med hvert sit tilgængelighedsniveau, primært handlede om at få skabe et større spillerum med forskellige kvalitetsniveauer; anvendelseszoner.

Muligheden for at differentiere inden for en bygning blev tillige betragtet som en anledning til at diskutere og prioritere tilgængeligheden. Eksempelvis ønskede man for at undgå en rigid situation, hvor alle døre skal have niveaufri adgang, at få mulighed for at definere indgange nogle velvalgte steder fremfor at man kan komme ind gennem samtlige 20 døre i bygningen, hvis de fem døre giver mening ift. bygningen.

Flere så for sig, at det blev muligt at skruer op og ned for tilgængelighedsniveauet i forskellige zoner. Det ville muliggøre at indarbejde et ekstra højt niveau i nogle zoner, hvor man forestillede sig, at der var et større behov og slække i andre zoner, hvor man ikke forestillede sig, at det var realistisk, at der ville være brug for tilgængeligheden. Eksempelvis blev en publikumsrettet facilitet nævnt, hvor det var tydeligt, at man fandt, at det ville give størst mening at operere med et højt tilgængelighedsniveau i de publikumsorienterede zoner fremfor bagved scenen.

Endvidere blev det påpeget at det kunne være, at bygherren ville være mere interesseret i at understøtte de publikumsorienterede zoner med flere midler, da der ville der være den største brug af tilgængeligheden samt største sandsynlighed for brug.

... så kan man måske mindske kravene nogle andre steder, hvor det ikke er særlig realistisk, at der bliver brug for det. [...] på Arenaen giver det rigtig meget mening, der hvor publikum færdes, at der er man oppe

Differentiering af krav

Et andet aspekt af en funktionsbaseret ramme, som blev påpeget var vægtningen af kravenes karakter indenfor rammen. Man så for sig, at man kunne differentiere afhængig af den brugermæssige kontekst. Eftersom forskellige brugergrupper har forskellige behov – som kan være modstridende, kan der være brug for en prioritering af, hvem kravene skal rette sig mod afhængig af bygningens formål og funktion. Denne form for differentiering var der ikke enighed om; skeptikerne mente, at selvom en bygning rummer en funktion med en primær brugergruppe, så kan andre brugere også have anledning til at komme i bygningen, og det måtte man til hver en tid tage højde for.

Rammen blev også fundet relevant ift. boligbyggeri. For med rammen ville det blive muligt inden for en boligbebyggelse at operere med forskellige tilgængelighedsprofiler på de forskellige boliger. Man så for sig, at det netop ville blive muligt at tegne boliger uden toilet på indgangsetagen – vel og mærket fordi, at der i bebyggelsen også ville være andre boligtyper med et højere tilgængelighedsniveau. Ligeledes var der en forestilling om at rammen ville kunne skabe et større incitament og interesse hos bygherren.

Det incitament kunne i virkeligheden også gøre, at bygherren også synes at det er meget mere interessant. I stedet for at det er et lidt mere rigtigt krav, som man bare skal opfylde, så bliver det bare en irritation i stedet for et incitament. Tegnesteueworkshop

Der var dog også en bekymring til stede om, hvorvidt tilgængelighedsniveauet ville blive sænket med zoner indenfor en ramme. I denne sammenhæng blev der også peget på et minimumsniveau som en løsning, der sikrer, at tilgængeligheden ikke går helt tabt.

Anvendelseskategorier

Fra brandområdet kendte de fleste deltagere til opdelingen i seks anvendelseskategorier. Princippet med anvendelseskategorier blev foreslået som et redskab til både at opnå differentiering men også en fastlæggelse af et tilgængelighedsniveau i hvert enkelt projekt. Det forekom hovedparten naturligt, at der stilles andre tilgængelighedskrav til et plejehjem end til enfamiliehus.

Klasser i betydningen af anvendelseskategorier var et tilbagevendende tema. Her pegede man på, at offentlige tilgængelige bygninger skulle placeres i den skærpede klasse – det gjaldt bl.a. restauranter. Det var opfattelsen, at der med princippet om anvendelseskategorier fulgte en form for forventningsafstemning, som skabte klarhed i projektet på et tidligt tidspunkt.

Samtidig blev faren for, at en bygning havner i den forkerte anvendelseskategori påpeget og dermed ikke opnår et tilstrækkelig tilgængelighedsniveau i forhold til dens anvendelse. Eller at man dimensionerer krav til graden af tilgængelighed på baggrund af brugerne af de hidtidige forhold, som ikke har været tilgængelige. På den måde ligger der en konservatisme i at dimensionerer eller specificerer på baggrund af erfaringer fra eksisterende forhold.

Fleksibilitet i forbindelse med eksisterende bygninger

Når det gjaldt eksisterende bygninger, så deltagere ramme-princippet som et middel til at skabe differentiering ifm. den enkelte ombygning. De ansatte i kommunerne oplevede, at grundet de mange fredede bygninger, ville det give god mening med en ny model som værktøj til at undgå at ødelægge arkitekturen men også som en inspiration, der gav anledning til at tænke i nye baner. Ramme-princippet sås som et middel til både at skabe en værdig løsning, samtidig med at de bygningsmæssige udfordringer tackles. Dermed

vil det være muligt at skabe høj tilgængelighed i en del af en bygning, mens tilgængeligheden blev neddroget i den øvrige del.

Deltagerne så ligeledes, at rammen som princip kunne give mening ift. at differentiere tilgængelighedsniveauet på kommunernes skoler på den måde, at nogle steder, ville skolerne være fuldt tilgængelige, mens man måske kunne acceptere, at tilgængelighedsniveauet var lavere andre steder alt efter konteksten.

Forretningspotentiale

I samtalerne om tilgængelighedsstrategi pegede flere tegnestuer og deltagere på, at de ser tilgængelighed og universel design som et område, hvor tegnestuerne netop kan skabe et speciale tilsvarende den måde, som ingeniørerne har brandområdet. Dermed ville der være tale om en ydelse, som tegnestuerne kan tilbyde. Der blev endvidere peget på tiltag i forbindelse med konkurrencer, som kunne understøtte forretningspotentialet ift. krav om at få tilknyttet en specialiseret fagperson inden for tilgængelighed.

Dette er interessant, idet det peger på hvordan en anden kravstruktur kunne ændre tegnestuernes faglige prioritering.

Som arkitektvirksomhed er vi en vidensvirksomhed, og har vi oparbejdet specialiseret, dokumenteret viden om tilgængelighed, så kan vi også sælge den – og så bliver det for alvor interessant. For så åbner det eksempelvis for, at vi kan blive honoreret for ydelsen, hvis det står i et konkurrenceprogram, at der skal være tilknyttet en tilgængeligheds-konsulent. Tegnestueworkshop

Strategien kunne dermed blive et redskab, der kan medvirke til at løfte feltet fordi, det netop bliver muligt at arbejde på et overordnet niveau svarende til den måde, som tegnestuer ellers arbejder med deres koncepter på. Det var dog holdningen at det først rigtig vil give mening at uddanne specialister, når der er tale om en funktionsbaseret model, og det ville blive mere interessant at arbejde med, fordi man netop kunne være med til at påvirke løsningerne på alle niveauer.

Skeptikere overfor funktionsbaserede krav så en udvikling for sig, hvor enkelte personer bliver specialiseret, og at det ville betyde et tab af basisviden hos de øvrige medarbejdere. Det havde man oplevet både med basisviden om energi og brand. Man frygtede, at det samme blev konsekvensen ved funktionsbaserede tilgængelighedskrav

Positioner i forhold til en funktionsbaseret tilgang

Hos størstedelen af de interviewede tegnestuer var der en klar forestilling om, at en ny model vil understøtte deres arbejdspraksis. I refleksionen over om funktionsbaserede krav ville have ændret løsningerne på de cases som indgik som grundlag for interviewene, vurderede over halvdelen at det ville have ændret deres løsning, i større eller mindre grad. Kun et par enkelte mente slet ikke, at det ville have gjort en forskel. Men alt overvejende var det holdningen, at funktionskrav ville betyde et råderum, at man fik følelse af have en palet, så man kunne vælge, hvad der var rigtig til projektet fremfor at man skal ramme faste målkrav, hvad enten de er rigtige eller ej for projektet som helhed, for brugerne eller for bygherren.

Udfordringer ved en ny funktionsbaseret model

Ved alle workshops og interviews blev deltagerne bedt om at reflektere over, hvorvidt der var noget, man skulle være særlig opmærksom på ved de forskellige principper; tilgængelighedsstrategi, ramme og klasser, samt hvad principperne vil kræve af byggeriets aktører.

Det var tydeligt, at der var bekymring til stede omkring en fremtidig situation med funktionsbaserede krav. Bekymringen gik både på at funktionsbaserede krav ville ende med at sænke niveauet for tilgængelighed pga. af en snæver brugerforståelse og manglende viden blandt branchens aktører og bygherrens manglende incitament og ansvarlighed for tilgængelighed. Endelig var der overvejelser om, hvem der skal betale for tilgængelighedsstrategi og det udviklingsarbejde, der ligger i at skabe nye løsninger, og om det ville ende med at være et administrativt dokumentationscirkus fremfor et nyt udviklingsrum.

Det blev vurderet at funktionsbaserede vil kræve en indsats i starten, og at der desuden kunne være en fare for, at det vil være standardløsningerne, der bliver anvendt fremfor den efterlyste nytænkning. Denne tendens så man imødekommet ved at finde en form for måling eller vurderingsform samt ved uddannelse af byggeriets aktører.

Bekymring om et fastlåst blik på brugerskaren

Trods positive forventninger til hvad den mulige differentiering igennem funktionsbaserede krav ville betyde for et øget arkitektonisk råderum, blev der givet udtryk for en bekymring for, om man ofte havde et fastlåst billede af brugerskaren. Bekymringen gik primært på, at man i programmeringen af en bygning kan komme til at fastholde billedet af bygningens brugersammensætning. Oftest tager man udgangspunkt i erfaringer fra eksisterende forhold. Har disse forhold ikke været tilgængelige, så har der heller ikke været brugere af tilgængelighed, og overføres dette til en ny bygning, vil der heller ikke i en fremtidig bygning være tænkt en bredere tilgængelighed ind.

"Jeg tror ikke, at man kan fastsætte, hvem det er der skal bruge et byggeri. Det kan godt være, at man får nogen med, som man ikke har forestillet sig skal være med. Altså, det jeg forsøger at sige det er, vi skal væk fra at sige: her kommer der ikke nogen, der skal på handicap-toilet, her kommer ikke nogen, der ikke kan gå på trapper. Vi ved ikke, hvordan folk ser ud." Workshop i Aalborg

Hvem betaler for en tilgængelighedsstrategi?

Det var ikke alle, som var lige tilfredse med tanken om en ny model baseret på funktionskrav og administrationen af en sådan model.

... altså, det er en kæmpe administrativ ting man putter ned over os igen. Tegnestueworkshop

Der var bekymring tilstede om finansieringen af denne ekstra ydelse – som man mente tilgængelighedsstrategien ville blive. Enkelte frygtede, at man ville bruge sin tid på dokumentation frem for at designe løsninger. I forvejen oplevede man, at der blev lagt flere og flere ydelser over på tegnestuen uden at honoraret steg tilsvarende. Enkelte foreslog at strategien skulle være en ekstra ydelse, som bygherren betaler særskilt for, for at det ikke ender med at være tegnestuerne, der bærer byrden af denne ekstra ydelse.

Altså, jeg tror måske at man kunne overveje at skruer op for ambitionsniveauet og fyre det i kapitel 8 i ydelsesbeskrivelsen, og sænke kravene lidt, eller bygningsreglementet. Det tror jeg faktisk vil gavne til gengæld. Fordi når vi snakker alle offentlige bygherrer og rigtig mange private, så ville de nok vælge det til, men så vil det være klokkeklart for alle interessenter, at det var en ekstraydelse, så man blev honoreret for det, og så ville man også i langt højere grad åbne op for sådan en mere direkte adgang mellem rådgiver og bygherre. Det tror jeg godt kunne være en løsning. Tegnestueworkshop

Bekymring for om bygherren vil tage ansvar

En anden bekymring i relation til bygherren og tilgængelighedsstrategien drejede sig om ansvar. Flere pegede på et lavt vidensniveau på bygherresiden og koblet sammen med oplevelsen af, at der bliver sparet og sparet på byggeprojekterne, kunne der være en risiko i forbindelse med en funktionsbaseret model. Deltagerne oplevede, at der hos alle bygherre offentlige som private ofte er et større fokus på økonomien end på kvalitet. I tillæg oplevede de af deltagerne der sad som offentlige bygherre, at den rådgivning, som de offentlige bygherrer fik, ikke var høj nok.

Samlet pegede tematikken på behovet for, at der også indenfor dette faglige felt, er kvalificerede kompetencer hos i hvert fald de offentlige bygherre.

Bekymring for kvaliteten i byggesagsbehandlingen

Der var generelt et ønske tilstede blandt alle deltagerne om at undgå alt for meget dokumentation og alt for mange rapporter. Man frygtede, at der kunne blive tale om en bureaukratisk model, hvilket man bestemt ikke fandt ønskværdigt.

Vi skal ikke have flere skrankepaver. Tegnestueworkshop

En ny model kræver en ny tilgang til byggesagsbehandlingen

Generelt forestillede deltagerne sig anden form for byggesagsbehandling i fremtiden. Fælles for de forskellige tanker og forestillinger var ønsket om høj kvalitet og kompetence hos den pågældende bygningsmyndighed uanset om man fortsatte med lokal kommunal byggesagsbehandling eller ej. Der var generelt en bekymring tilstede omkring kvaliteten i byggesagsbehandlingen. Flere deltagere gav udtryk for, at den almindelige sagsbehandler i dag ikke var tilstrækkelig bekendt med tilgængelighedskravene, og det derfor ville være nødvendigt at ansætte specialister inden for tilgængelighed.

Der var særligt bekymring for, hvorvidt der ville være tilstrækkelig med ressourcer til stede i byggesagsbehandlingen til at løfte opgaven.

Det var en generel opfattelse blandt flere, at praksis i byggesagsbehandlingen er baseret på en forkærlighed for målkrav, da de er nemme at forholde sig til, og netop dette forhold blev betragtet som en barriere i forhold til en funktionsbaseret rammemodel. En ny model vil derfor kræve en langt mere af byggesagsbehandlingen, fordi der vil være tale om flere komplekse tematikker uden målkravene. For at understøtte en ny model vil det være nødvendigt med en ny mere åbensindet tilgang baseret på viden, netop fordi en ny model vil kræve et kompetenceløft og langt mere viden. (Ikke kun af byggesagsbehandlerne – bygherre og bygherrerådgiverne burde tillige få skabt en anden tilgang end i dag).

Hvis det bliver funktionsbaseret, skal byggesagsbehandlerne være klar på at give slip på, at det ikke er en paragraf, der skal opfyldes med et eksakt mål. Hvornår er noget opfyldt? [...] Jeg tænker, at man skal i hvert fald finde en måde at håndtere det på hos byggesagsbehandlere... Tegnestueworkshop

Modeller til sikring af ensartethed i byggesagsbehandling

Mange oplevede at der er forskelle i byggesagsbehandlingen fra kommune til kommune og fra byggesagsbehandler til byggesagsbehandler. Derfor var der bekymring for hvorledes, der kunne sikres en ensartethed i byggesagsbehandlingen af projekter udformet ud fra funktionsbaserede krav

Som løsning på dette blev der skitseret flere modeller for byggesagsbehandling af tilgængelighed; på et centralt plan eller decentralt i kommuner eller hos rådgivere.

Nogle mente, at det var vigtigt med en decentral byggesagsbehandling grundet kendskabet til lokale forhold, og at der skal sikres et højt kompetenceniveau ifm. den decentrale byggesagsbehandling.

Andre pegede på, at lokalkendskabet var irrelevant, når det drejede sig om tilgængelighed og så en fordel i en central byggesagsbehandling for at sikre et højt kompetenceniveau. Skeptikere overfor en central byggesagsbehandling mente, at en central model vil blive usmidigt og rigidt.

Endelig foreslog nogle en model, hvor byggesagsbehandlingen blev opdelt i forhold til fagområde – med stjernemøder. Det ville betyde, at tilgængelighed skulle behandles af specialister i tilgængelighed.

Behov for viden

Der var generel enighed om blandt alle deltagerne, at en funktionsbaseret model vil generere et behov for mere viden i branchen, hos både bygherre, rådgivere og byggesagsbehandlere, hvis resultatet skal blive godt. Et vidensløft som både går på den etiske dimension af kravene, øget forståelse for hvad kravene kan gøre for de brugere, de er tiltænkt, viden om en bredere brugerkreds, og en bevægelse væk fra tjeklister til en mere holistisk forståelse.

Selvom der var deltagere, der satte pris på tjeklister som redskab, var der tydeligvis en stor interesse for at komme væk fra 'tjekliste-tilgangen'. Her så man de funktionsbaserede krav som en potentiel løsning. Man pegede på, at faren ved tjekliste-tankegangen er, at bygningen og kravene behandles løst uden at blive vurderet i en sammenhæng.

Efteruddannelse og viden. Der skal jo enormt meget viden til for at kunne komme ud over en tjekliste. Tegnestueworkshop

Det blev vurderet, at det i forbindelse med en funktionsbaseret model vil være essentielt at prioritere formidlingen af viden for at sikre, at aktørerne oparbejder en bevidsthed om relevansen ved tilgængelighedstiltagene. Samtidig vil det være vigtigt hele tiden at arbejde med forståelsen og tænke det hele lidt bredere end blot kørestolsbrugeren. Deltagere, som havde erfaring med involvering af brugere med funktionsnedsættelse forklarede, at de derigennem havde lært meget. Det var da ønsket at få mere viden om brugerforståelse og brugerbehov ind i Bygningsreglementet eller henvisninger til viden herom.

Der er tillige brug for formidling af, hvad der ligger bag kravene. Dermed vil det bliver lettere at udarbejde alternative løsninger. En del ønskede at, tilgængelighed og universel design får en langt mere fremtrædende plads i uddannelsernes curriculum eks. på arkitektskolerne, og at det her ville være vigtigt at få vægt på den holdningsmæssige side af tilgængeligheden i undervisningen.

Kilder til viden og videndeling

De mange interviewede, pegede på forskellige situationer, hvor de oplevede, at de selv "var blevet klogere" på fagfeltet tilgængelighed. Det var i typisk i dialogen med specialister, f.eks. tilgængelighedsrevisorer eller eksterne konsulenter, hvor den konkrete refleksion om diskussion omkring et projekt gav et vidensløft.

Derudover efterlyste deltagerne eksempler på gode løsninger i forhold til tilgængelighed og universel design. Det varierede hvorvidt eksemplerne blev betragtet som en kilde til inspiration eller som en vejledning i forbindelse med en ny model svarende til brandområdet, med en eksempelsamling i forhold til de ukomplicerede projekter.

Endelig blev der peget på, at det på sigt vil være muligt at arbejde med digitale modeller og simuleringstværværktøjer ift. tilgængelighed. Man forestillede sig, at det derved fremover vil blive meget nemmere at opdage fejl og mangler, fordi den digitale model selv vil give besked herom.

Erfaring fra udlandet

Erfaringen fra England, hvor det i dag er muligt at lave projekter enten baseret på målkrav eller på funktionsbaserede løsninger, viser at de funktionsbaserede krav også i praksis opleves som et øget arkitektonisk råderum. Men det er også krævende at arbejde med de funktionsbaserede krav. Usikkerheden omkring hvorvidt løsningerne godkendes i gennem processens flere godkendelsesrunder, betyder at den funktionsbaserede vej ofte vælges fra. Det er for risikofyldt, og da risikoen ligger hos rådgiveren, er det noget der nøje overvejes, før man vælger og råder bygherren til at gå den funktionsbaserede vej.

Organisationernes bidrag

Ved alle organisationsinterviews blev interviewet indledt med spørgsmål om organisationens egen rolle i forhold til tilgængelighed i det byggede miljø. Det var tydeligt, at tilgængeligheden spillede en mindre rolle i organisationernes arbejde i dag. Tilsvarende blev hvert interview afrundet med et spørgsmål om organisationens ansvar og indsats i forhold til en fremtidig udvikling og deres tanker om en ny model.

Der var tilsyneladende en enighed om, at hvis en ny model skal lykkes, er der behov for, at den understøttes. Her opstod et ansvars-tomrum, for ingen af organisationerne stod i kø for at igangsætte initiativer eller på anden måde tage ansvar og drive en ny udvikling frem på dette område. Hvem har ansvaret?

Opsummering fremtidigt BR – input til ny model

Model

Der var en bred opbakning blandt de deltagende i tegnestue og regionale workshops til at gøre kravene til tilgængelighed funktionsbaserede.

Når målet er at understøtte innovative løsninger og arkitektonisk kvalitet, foreslår størstedelen af alle workshopdeltagerne og de deltagende tegnestuer en model med to spor samt elementerne strategi og anvendelseskategorier.

Det var vanskeligt for deltagerne at "tænke helt ud af boksen". Den funktionsbaserede model som praktiseres på brandområdet var en reference-ramme for alle, og dermed af stor betydning for samtalerne om en fremtidig model. De funktionsbaserede brandkrav har givet dem nye arkitektoniske muligheder, og på den baggrund så deltagerne muligheder i en model med funktionskrav til tilgængelighed, skåret over samme læst.

Der var således sympati for en todelt model med en deling med henholdsvis et spor for ukomplicerede bygninger der kan trække på eksempelsamling/målkrav og et spor for utraditionelt byggeri med funktionsbaserede krav. Denne deling kunne sikre at små tegnestuer eller mindre ukomplicerede projekter, hvor kravene til tilgængelighed er ligetil, ikke behøvede at trække på store ressourcer for at sikre et fornuftigt tilgængelighedsniveau. Samtidig ville det skabe mulighed for at man i større mere komplekse projekter fik en større frihed.

Der var også et ønske om at kunne differentiere kravene til tilgængelighed, både i forhold til bygningens funktion/anvendelse og i forhold til zoner inden for den enkelte bygning. Dette sås som et redskab til at løse den oplevelse af urimelighed i kravene, som er beskrevet i kapitlet 'Barriere i forhold til det nuværende BR'.

Tilsvarende brandstrategirapporten på brandområdet anses en tilgængelighedsstrategi som et relevant værktøj, der kan bidrage til at sikre et højt niveau af tilgængelighed. Hvilken rolle en sådan strategi kunne have varierede

dog noget; nogle så den alene som et dokumentationsværktøj, andre som en mulighed for at få tanker om tilgængelighed bragt ind så tidligt i designprocessen, at man kunne sikre at tilgængeligheden blev integreret i videst mulig omfang. Et mindretal nævnte tilgængelighedsstrategien som en måde at gøre det til en del af en egentlig designstrategi. Nogle mente, at en ny model havde størst relevans ifm. eksisterende bygninger, hvor de oplevede de største udfordringer omkring tilgængelighedsniveau og kvaliteten i af løsningerne.

Udfordringer ved en ny model

De udfordringer deltagerne i dataindsamlingsaktiviteterne så i forbindelse med en ny funktionsbaseret model drejede sig alle primært om kompetencer; Kompetencer til at kunne skabe det højere og mere nuancerede niveau for tilgængelighed hos rådgiverne; Kompetencer hos bygherre til at se behovet for tilgængelighed og formulere et kvalitetsniveau; Endelig kompetencer hos den myndighed der godkender løsningerne. Det sidste vurderedes som helt afgørende – det nytter ikke noget at rådgiverne kan skabe gode og innovative løsninger, hvis de alligevel ikke godkendes, fordi myndigheden ikke har indsigt eller ikke tør.

Der blev også formuleret en bekymring for, at hvis ikke det nødvendige kompetenceløft blev etableret, ville funktionskrav blot bygge på underliggende standarder og tjeklister, og så ville man i realiteten være lige vidt, for målkravene figurerede ikke i BR men i standarder mv. som BR henviste til.

Der blev af flere udtrykt en forventning om, at digitale simuleringsværktøjer på sigt ville kunne kvalitetssikre løsninger både hos rådgiverne og hos den godkendende myndighed. Ingen reflekterede over problemstillingen om hvorvidt en sådan simulering vil bygge på et sæt af målkrav at vurdere ud fra og dermed, de facto svare til standarder eller målkrav, hvis ikke man går bevidst til simuleringen.

Tilgangen til tilgængelighed og universel design

Denne del af rapporten beskæftiger sig med at karakterisere deltagernes tilgang til tilgængelighed og universel design, hvilket indbefatter både holdninger til tilgængelighed og brugerbehov og hvorledes de forstår brugerne og arbejder med det i projekterne. Dette belyses ud fra en forståelse af, at den holdning og forståelse rådgiverne har til tilgængelighed, spiller en afgørende rolle for hvordan krav til tilgængelighed behandles, og for om og hvordan innovative løsninger udvikles.

Opfattelsen og holdning til af tilgængelighed og universel design

Tilgængelighed opfattes af de fleste deltagere som bygningsreglementets tilgængelighedskrav. Det betragtes som basisviden og er grundlæggende ikke så svært at efterleve, da det udelukkende drejer sig om nogle få sider i BR; noget omkring dørtrin, højder og ramper. Det afsløres, at der således er en temmelig snæver forståelse af tilgængelighed.

Tydeligvis var begrebet universel design ikke et almenkendt begreb. Primært var det auditorer fra SBI's uddannelse og tegnestuemedarbejdere med erfaring fra Musholm-projektet, der bragte begrebet i spil under de forskellige workshops og talte om at designe for alle. De tegnestuer, som fremhævede, at de sanselige aspekter af arkitekturen var en vigtig faktor i deres projekter, relaterede på ingen måde dette fokus til tilgængelighed og universel design.

Positiv holdning til tilgængelighed

Blandt alle deltagerne var der som sådan en positiv holdning til tilgængelighed. Derfor var der generelt et ønske om at efterleve tilgængelighedskravene. Dette handler bl.a. om at være dækket ind ift. BR-kravene generelt, man ikke ønsker at blive fældet af ikke at have mødt til BR-krav i et projekt.

Forbehold

Når det er sagt, så var det tydeligt at når man oplevede, at kravene er rigide eller bliver tolket rigtigt af en byggesagsbehandler eksempelvis i forbindelse med en ombygning, så står de af. Mange deltagere bidrog med et eksempel, som de fandt absurd og pointerede, at inden for rimelige grænser gav tilgængeligheden mening. Flere deltagere gjorde brug af argumentet om en samfundsøkonomisk beregning i eksempler, hvor de fandt, at et krav ikke gav mening forstået på den måde, at de mente, at den pågældende løsning ikke var pengene værd.

Brugerforståelsen

De forestillinger, som blev italesat om brugerne afspejlede en meget snæver forståelse af brugernes behov og deres hverdagsliv, og relevansen af tilgængelighed opfattedes som knyttet til bestemte bygningstyper.

Det var åbenlyst for alle, at der til et hvert projekt er knyttet en brugerskare. Relevansen af tilgængelighed hang for hovedparten sammen med, hvem brugerne er. Hvis der er tale om et plejehjem eller lignende, er der et meget stort fokus på tilgængeligheden.

Det var tydeligt, at hospitaler og plejecentre blev opfattet som bygnings typer, hvor der var særlig grund til at tænke i tilgængelighed. Når det kom til boliger og bygninger, der sikrer deltagelse i almindelig samfundsliv, kunne

man ikke se et tilsvarende behov og endnu mindre, når det gjaldt arbejdslivet. Eksempelvis betragtedes en uddannelsesinstitution som et sted, hvor relevansen er meget lille, for det er et uddannelsessted for unge mennesker og ikke et hospital.

Samme forståelse viste sig når det drejede sig om projekter med mange publikumsrettede faciliteter. Det kunne være relevant med et højere tilgængelighedsniveau i de områder, hvor publikum skulle befinde sig, men man forestillede sig ikke, at personalet eller gæster på scenen kunne have brug for ekstra tilgængelighed.

Knyttet til tematikken omkring hvem brugerne faktisk er, lå der en frygt for eller i hvert fald et ønske om at undgå at bruge ressourcer på tilgængelighed, som aldrig nogensinde bliver anvendt.

Tilsvarende blev der udtrykt accept af, at der skulle være fokus på tilgængelighed i forbindelse med ældreboliger og plejeboliger. Men når det kom til boliger, var der slet ikke samme tilgang.

Ønsket om en differentiering i anvendelseskategorier og i anvendelseszoner i den enkelte bygning ligger således i tråd med denne brugerforståelse, hvor behovet for tilgængelighed hører til de bygninger der rummer plejetunger funktioner, og ikke i bygninger til unge, de arbejdende osv. Det betyder også, at en mulighed for en sådan differentiering kan ende med at fastlåse niveauet for tilgængelighed på det nuværende niveau, hvis ikke brugerforståelsen ændres.

Hvem er alle - frygten for at tegne huse for mindretallet

I gennem mange af diskussionerne kom en etisk dimension frem om, hvor meget hensynet til et mindretal skal fylde. Ingen deltagere talte direkte om, den inkluderende rolle en bygning kan spille i det større billede for at sikre inklusion og den værdi, der derved skabes. Eller om hensynet til mindretallet kunne blive til fordel for flertallet. Det var niveauet for, hvor langt vi kan og vil gå i forhold til at tage hensyn. Den omvendte formulering, med blikket rettet mod hvor mange kan vi inkludere dukkede ikke op. Det blev fremhævet, at det er vigtigt, at det ikke bliver mindretallet, der dikterer, hvordan der skal bygges for flertallet.

Det var tydeligt, at mange var af den opfattelse, at det vil være i orden, at tegne f.eks. en tagterrasse, som ikke alle har adgang til, hvis der er en anden eller andre tagterrasser, som er tilgængelig for alle. Ligeledes var det tilnærmelsesvist legitimt at acceptere, at nogle få ikke ville få adgang, hvis det kunne resultere i at majoriteten fik adgang til de kvaliteter, en tagterrasse tilbyder, hvis alternativet ellers havde været, at ingen fik adgang.

Arkitektonisk ligeværd

Hvem det arkitektoniske greb er rettet imod – flertallet eller mindretallet, blev også berørt. Og hvordan skal en forskel i oplevelsen af arkitekturen forstås i denne sammenhæng. Skal alt være ens for alle, eller må der godt være forskellige løsninger og dermed også forskellige oplevelser afhængig af brugergruppe og hvilke tilgængelighedstiltag, der er brug for.

Et eksempel på en sådan problematik var en arkitektonisk ambition i forbindelse med rumlig variation og opstigning i et centralt atrium. Denne rumlige variation var i princippet ikke tilgængelig for alle, for hvis man eks. er kørestolsbruger må man tage en af de mange elevatorer. Dermed opstår ikke et praktisk problem – men den oplevelse, der er tænkt ind i bygninger, den ville ikke være for alle, selvom BR-kravene er opfyldt. Her var der en frygt for at der i sidste ende skulle sikres så meget tilgængelighed, at en sådan forskel ville være umulig.

Der kunne spores en frygt for, at hvis udgangspunktet er mindretallet, vil det gå ud over kvaliteten for flertallet. Ærgrelsen over at kunne miste nogle arkitektoniske muligheder grundet et hensyn til bestemte grupper af brugere blev italesat.

... så sætter vi nogle begrænsninger på arkitektur som siger, at alle kan måske ikke komme hen til det hus og få glæde af det, men hvad så med resten af befolkningen? Er der så ingen der skal have de oplevelser som et atypisk hus kan give? Altså, så bliver alle huse skåret over samme læst. Jeg går meget ind for tilgængelighed, men så er der måske nogle ting som forsvinder ud. Workshop i Kbh. juni

Dette er en central problemstilling i diskussionen af krav til tilgængelighed, selvom det i dataindsamlingen oftest blev adresseret negativt. Det efterlader et indtryk af at der er behov for en værdibaseret diskussion indenfor byggeriet om de grundlæggende værdier, som tilgængelighed er udtryk for. Og ligeledes om hvordan vi sikrer lige muligheder for alle og lige så vigtigt, om det nødvendigvis skal være på samme måde.

Tilgængeligheden i projekteringen

Opfattelsen, af hvornår det ville være godt at begynde at tænke op tilgængelighed, er modsætningsfyldt. Der var i store træk enighed om, at det er vigtigt at tilgængeligheden ikke tænkes ind for sent, alligevel er tilgængelighed, med få undtagelser, noget tegnestuerne først beskæftiger sig med i forbindelse med projekteringen.

Det blev også tydeligt, at tilgængelighed fremstår som krav, der ikke rangerer særlig højt, og som derfor ej heller optræder som en arkitektonisk driver eller inspiration i en designproces og dens indledende faser. Tilgængeligheden kan skubbes igennem hele processen, for det er en tematik, man altid kan fokusere på senere – efter konkurrencen er vundet, eller når bygningen er bygget, hvis der bliver stillet krav herom.

Det betød ikke, at tegnestuerne var helt blinde over for konsekvenserne af den arkitektoniske ambition og de valg, der foretages i designprocessen i forhold til tilgængelighed. Men det tydede på, at det ikke var en tematik, man for alvor har taget fat i som et arkitektonisk problem, der kan løses.

Optræder der ikke et specifikt fokus på tilgængelighed i programmet, er det tendensen, at tegnestuerne først for alvor inddrager tilgængeligheden i form af kravene i BR, når projekterne befinder sig i projekteringsfasen. Nogle hævdede, at de altid har tilgængelighedskravene på rygraden, og dermed får kravene indirekte en betydning for måden, opgaven gribes an på. Andre forklarede, at tidspunktet for hvornår tilgængeligheden bliver bragt ind i designprocessen, afhænger af opgaven. Hvis det f.eks. er et hospitalsbyggeri, så tænkes tilgængeligheden med fra start ligesom wayfinding.

Der var tydeligt, at de deltagere, som havde prøvet at få realiseret et projekt, hvor der havde været problemer med tilgængeligheden i en eller anden grad, de var ekstra opmærksomme på at overholde pågældende krav efterfølgende. Blandt deltagerne blev det fremhævet, at det var vigtigt at opdage eventuelle problemer, før det var for sent at få dem løst.

Det er jo den største udfordring i virkeligheden, at man skal have de der ting bragt op til overfladen tilpas tidligt, så trappen kan nå at blive rykket Tegnestueworkshop

Konkurrence – forslagsfasen

Et konkurrenceforslag betragtes som kommunikation af en idé fremfor en arena for tilgængelighedskravene, og der blev givet udtryk for, at der ikke bliver tegnet et eneste toilet, eller en eneste trappe i de rigtige størrelser i konkurrenceprojekter.

Det blev påpeget, at der skulle en kulturændring blandt tegnestuerne til som første skridt til at indarbejde tilgængeligheden i konkurrenceprojekterne. Det lå implicit, at tilgængelig i dag dels ikke er et konkurrenceparameter, og dels at sikring af tilgængelighed i et konkurrenceprojekt, ved f.eks. at have de rigtige mål fra BR, kunne trække ned, så man var mindre konkurrencedygtig

Der efterspurgtes en fælles konsensus i branchen om at efterleve det i konkurrenceprogrammet beskrevne tilgængelighedsniveau. Enkelte udtrykte ønske om at nogle konkurrenceprogrammer havde en strategi for tilgængeligheden, og således var bevidste om, hvad de kunne tænke sig. Dermed ville alle konkurrencedeltagere konkurrere på lige vilkår.

Projekteringsfasen

Projekteringsfasen opfattes generelt som den fase, hvor der justeres på det oprindelige projekt - ofte uden at ændre på de grundlæggende idéer. Når det forklares, hvorfor tilgængelighed først indarbejdes sent i processen, var forklaringen, at det ikke altid gav mening at gå i detaljer fra begyndelsen med tilgængeligheden, for når entreprenøren kommer på, så hæves eller sænkes bygningen 10 cm, og så skal man alligevel til at justere den til.

Nogle tegnestuer har indarbejdet en kvalitetssikringsprocedure ift. at sikre, at projekterne overholder de gældende tilgængelighedskrav, når projektet overgår fra konkurrencefasen til projekteringsfasen eller i projekteringsfasen.

Det er således tydeligt, at der eksisterer et billede af tilgængelighed som noget med detaljer og mål. Tilgængelighed er derfor ikke noget, der spiller en rolle på det konceptmæssige niveau, der arbejdes på, når hovedgrebet lægges fast i de indledende faser. Ligeledes giver det heller ikke mening at indarbejde tilgængeligheden tidligt, fordi alle disse detaljer rykker sig i løbet af projektets udvikling.

Hvad skal der til for at tænke og tale om tilgængelighed i forhold til at skabe 'god arkitektur'

På spørgsmålet *Hvordan er det frugtbart at tænke og tale om tilgængelighed ift. at skabe 'god arkitektur'?* dukkede der en række temaer op, som lægger sig op af oplevelserne af barriere i de nuværende krav til tilgængelighed i BR. Tilgængelighed skal give mening, og betragtes som en værdi både for bygherre og for rådgiverne. Og for at rykke på det tunge rigide image som kravene til tilgængelighed har i dag, skal der gode eksempler på måder at gå til tilgængelighed, tilgængelighed skal kunne tænkes som designparameter, og endelig forslås certificering og mærkningsordninger som en måde at give tilgængeligheden en højere status i branchen.

Tilgængelighed skal give mening

Mening handler i denne sammenhæng både om forståelse og relevans.

Mening blev italesat som tilgængelighedens tilpasning til funktionen. Hvis en bygning havde zoner med hvert sit tilgængelighedsniveau tilpasset funktionen, ville det give mening og få skabt en bevidsthed omkring baggrunden for tilgængeligheden. Der ville være tale om en bevidsthed, der spirer og roligt modnes. Jo mere seriøst tegnestuen selv kan gå ind i projekterne og ta-

ge tilgængeligheden med, desto mere vil det komme ind helt naturligt. Således sås rimeligheden og nuanceringen i kravene til en bygning som vejen til at øge forståelsen og bevidstheden om tilgængelighedens rationale.

Flere pegede specifikt på forståelsen af tilgængelighed som et relevant udgangspunkt for at få defineret en frugtbar måde at tænke og tale om tilgængelighed på. Det er vigtigt at få frem, at tilgængelighed ikke udelukkende handler om kørestolsbrugere og gangbesværede personer. Man mente, at forståelse af tilgængelighed oftest er alt for snæver, og det er vigtigt at få fokus på den brede definition af tilgængelig; at det handler om alle mennesker – barnevogne, allergi, psykiske handicap og os selv, fordi vi alle får børn, vi bliver alle ældre og vi kan potentielt alle sammen få brug for en kørestol. Det blev fremført, at det var nødvendigt, at tilgængelighed blev vedkommen for den enkelte. Dette gælder alle branchens aktører, men i særdeleshed bygherre og rådgiverne.

Det blev beskrevet, at et øget vidensniveau og forståelse ville ændre tilgangen, fra at bare være en regel der skal efterleves til være en meningsfuld egenskab ved bygningen.

Tilgængelighed som værdi

I forlængelse af tankerne om hvad en øget forståelse af tilgængelighed kunne betyde for at ændre tilgangen til tilgængelighed, blev potentialet ved at tænke tilgængelighed som værdi bragt på banen.

Ved at opfatte og placere tilgængelighed højt på dagsordenen, vil temaet blive knyttet til de gode løsninger fremfor de tarvelige løsninger. For hvis tilgængelighed altid opfattes som noget, der er besværligt, da kommer man helt ind processen, hvor det bliver endnu sværere at løse det på en god og ordentlig måde. Det er vigtigt at få fremhævet, at det handler om, at det er godt for alle uanset funktionsnedsættelse eller ej.

... i stedet for de der ramper, som snor sig rigtig mange gange rundt om huset som er grimme, den forkrampede løsning. Så hylde lidt og fremhæve den gode tænkte løsning og indarbejdede løsning. Så det var ligesom positivt, og ikke bare sådan noget øv, nu skal vi til det igen, tilgængelighed. Vi sætter bare et handikaptolet ind, så er den der nok. Men en anden måde at se det på. Workshop Kbh. med kommuner

Gode eksempler

For at sætte tilgængeligheden højere på dagsordenen var det forestillingen, at der er brug for gode eksempler, for de kan rykke ved forestillingerne om hvad tilgængelighed er, og hvordan det ser ud.

Som eksempel nævntes Musholm-projektet, der både kan vise at tilgængelighed handler om andet end kørestole, og at man sagtens kan skabe oplevelser i en ekstrem tilgængelig arkitektur. Her blev det påpeget, at SBI og i særdeleshed tegnestuerne selv har en vigtig rolle i forhold til at få vist de gode eksempler frem. Her blev det pointeret, at det netop ikke måtte være eksempler på flugtveje ud gennem brandtrapperne eller institutionstoiletter, det ville ikke rykke ved noget. Det er eksempler, der viser, at arkitektur og tilgængelighed ikke er modsætninger, der er brug for.

Certificerings- eller mærkningsordning

I forhold til at løfte tilgængelighed og give det en højere status blev mærkningsordninger eller certificeringsordninger nævnt mange gange.

DGNB-certificeringen optrådte som en reference, men det var tydeligt, at det var ønsket at få et langt større fokus på tilgængeligheden, end det var tilfældet med DGNB. Man så en certificeringsordning omkring tilgængelighed og universel design som et redskab til at få skabt et højere niveau og som en måde at forøge værdien af bygningen og dermed lade det blive et spørgsmål om prestige for bygherren. Tilsvarende måden man taler om, at

en bygning er udformet efter 2020 energikravene, kunne man slå på tilgængeligheden i forbindelse med udleje eller salg.

Enkelte gik så langt som at foreslå, at et tilgængelighedsmærke tilsvarende et energimærke skulle være obligatorisk for at få en ibrugtagningstilladelse. I den forbindelse forestillede man sig, at det kunne være nødvendigt at operere med en ekstern myndighed eller part, der netop ikke havde været involveret i projekteringen eller byggesagsbehandlingen.

Det var deltagernes opfattelse, at der med en certificeringsordning hermed ville opstå en helt anden bevidsthed omkring tilgængelighed, samtidig som det også ville få en betydning på måden, projekterne gribes an på fra start.

Der blev ift. en certificeringsordning endvidere peget på muligheden for politisk i en kommune at formulere ambitioner om et bestemt niveau – hvilket kunne give politisk prestige, og at man desuden kunne forestille sig, at der blev skrevet mere tilgængelighed ind i lokalplanerne.

Samlet peger deltagernes udsagn på hvad der skal til for at ændre tilgangen og holdning til tilgængelighed, at kravene i BR spiller en rolle, men på ingen måde står alene hverken som barriere eller som løsning i forhold til at skabe et øget niveau af tilgængelighed.

Opsamling på tilgangen

Som man kan læse i gennemgangen af de holdninger og tilgange til tilgængelighed, der kom til udtryk i dataindsamlingen, er der dels flere holdninger og tilgange blandt branchens rådgivere, og dels forskelle mellem de holdninger, der kommer til udtryk, når man snakker henholdsvis konkret om den daglige praksis og mere abstrakt om fremtidige modeller og indsatser.

I forbindelse med de holdninger der kommer til udtryk, når det er den konkrete praksis, der er udgangspunktet, da er brugerforståelsen forholdsvis snæver og holdningen til tilgængelighed forbeholden. Brugerne i form af personer med en funktionsnedsættelse, omtales oftest som kørestolsbrugere, og det er i bygninger med plejekrævende funktioner, at tilgængelighed navnlig er relevant. Der tænkes ikke på brugere med behov for tilgængelighed i forbindelse med arbejdspladser, skoler til unge eller på den professionelle side af offentlige eller publikumsorienterede institutioner. Der udtrykkes en bekymring for at hensyn til brugeres behov for tilgængelige løsninger enten skal udelukke eller forfladige de arkitektoniske oplevelser for alle de øvrige brugere i form af personer, der ikke har en funktionsnedsættelse.

Derimod synes der, når det drejer sig om de mere abstrakte fremtidige forhold at være en større åbenhed overfor den værdimæssige dimension af tilgængelighed – hvor der er fokus på, det fysiske miljø skal muliggøre, at alle mennesker kan deltage. Det formuleres, at man skal tænke på en ny måde omkring tilgængelighed, da den netop vedrører os alle på et eller andet tidspunkt i livet. Ligeledes udtrykkes det, at man gerne ser tilgængelighed integreret i bygningens design, så det glider ind og ikke er et 'add on'.

Denne dobbelthed i synet på tilgængelighed kommer også til udtryk i ønskerne til fremtidige kravmodeller blandt alle deltagerne i undersøgelsen. Her ønskes der muligheder for at differentiere kravene i forhold til anvendelseskategorier og zoner i bygningen. Der er tale om fleksible løsninger, således at der kan ses bort fra dele af kravene, når det f.eks. drejer sig om ombygninger eller tilsvarende vanskelige forhold. Samtidig ønskes det, at fremtidige kravmodeller kan være med til at skabe en anden praksis, hvor man

indarbejder tilgængelighed tidligere i processen, og får tilgængeligheden med som en kvalitetsgivende egenskab, som kan fastholdes og formidles i en strategi. Ligeledes er der enighed om behovet for minimumskrav, der skal sikres et vist niveau af tilgængelighed, for at det ikke bliver bygherrens eller entreprenørens økonomiske betragtninger, der skal være styrende for dette niveau.

Der er blandt tegnestuerne anslag i deres tanker til at gribe tilgængelighed an på en ny måde ved at få det tænkte ind tidligt og undgå det påklastrede. Fokus ligger dog ikke forbindelse med den arkitektoniske ambition og idé - tilgængelighed blev ikke beskrevet som en driver for projekterne.

Samlet peger det på, at der er en sympati for tilgængeligheden, men at der dels er en uvanthed med at overveje og diskutere de aspekter af tilgængelighed der drejer sig om samfundsværdier og etik. Det vil sige at diskutere aspekter, der kan flytte fokus fra det enkelte krav til det, som kravet søger at sikre på samfundsmæssigt niveau. Dels en manglende viden om hvem brugerne og deres behov i et bredt hverdagsperspektiv. Dernæst mangler der eksempler på, hvordan tilgængelighed kan være medskabende i forhold til god og innovativ arkitektur.

Betragtningerne om, hvad der kan give tilgængelighed en større betydning og højere status som fagligt felt, peger på, at det er ændringer i forståelsen af tilgængelighed og brugerne, der anses som det centrale for at forandre tilgængelighedens image. Et image der er præget af en simplificering - noget omkring dørtrin, højder og ramper.

I den sammenhæng er det i ligeså høj grad bygherre som arkitekter, der skal være målgruppe. Bygherren skal efterspørge tilgængeligheden, for at den for alvor bliver vigtigt for arkitekterne at arbejde med som en arkitektonisk kvalitet. Modsat skal arkitekterne også være parate hertil. Som redskaber til at få bygherren til at efterspørge tilgængeligheden foreslås mærknings- eller certificeringsordninger. Således at tilgængelighed ikke kun er en værdi forstået som inklusion og bedre kvalitet for alle på den kvalitative skala, men også omsættes til værdi på den økonomiske skala.

Samlet peger tilgangen til tilgængeligheden blandt deltagerne på, at der er åbenhed og et potentiale for at øge tilgængeligheden. Åbenheden er størst, når der er tale om fremtidige og dermed også abstrakte forhold. På baggrund af den forståelse, der hersker i dag, synes det ikke sandsynligt, at alene en ændring af tilgængelighedskravene i bygningsreglementet fra målkrav til funktionskrav vil ændre niveauet af tilgængelighed og skabe innovation på feltet. En sådan ændring må følges af et vidensløft både hvad angår brugerforståelse og den værdimæssige dimension, hos både bygherre og rådgivere.

Analyse

I de foregående afsnit *Barrierer i relation til tilgængelighedskravene* og *Fremtidigt BR – input til ny model* blev undersøgelsens empiriske resultater beskrevet. I dette afsnit perspektiveres resultaterne ift. det overordnede mål om at skabe innovative løsninger på tilgængelighed af høj kvalitet i en analyse. Dermed danner begreberne innovativ, inkluderende/tilgængelighed samt kvalitet baggrund for den analytiske ramme.

I analysens første afsnit bringes deltagernes oplevelse af barrierer ved BR og byggesagsbehandlingen samt deres input til en ny model ind i en sammenligning af den kendte model med dens målkrav og en ny model med funktionsbaserede krav. Dette for at skabe et overblik over modsætningsforholdet og indsigt i de tiltag og elementer, som deltagerne selv har peget på som nødvendige ved en overgang til en ny model.

Med brug af begreberne kontekst-uafhængig viden og kontekst-afhængig viden samt semantisk hukommelse og episodisk hukommelse perspektiveres modellerne i det efterfølgende afsnit om viden og strategier. Dernæst problematiseres branchens brugeropfattelsen ift. både anvendelseskategorier og behovet for en ny tankegang.

Sammenligning af modeller

Når målet er en nytænkende og tilgængelig arkitektur af høj kvalitet har det empiriske materiale vist, at der er en stor interesse for en ny funktionsbaseret model fremfor det nuværende BR, som på tilgængelighedsområdet består af målkrav.

I denne analyse sammenlignes de to modeller for at få tilvejebragt et overblik over modsætningsforholdet og indsigt i temaer, som sammenligningen peger på.

Model med målkrav	Ny model med funktionsbaserede krav	Konsekvenser
Homogene, ensartet	Differentiering	
Urimelig, absurd	Anvendelseskategorier/zoner indenfor ramme	Rimelighed
Sjældent fokus fra start	Tilgængelighedsstrategi	Opdage fejl tidligt
Fastlåst	Fleksibel	Arkitektonisk frihed, nytænkning
Positiv holdning til tilgængelighed – primært på hospitaler og i plejeboliger	Behov for minimumsniveau	Undgå at tilgængeligheden nedprioriteres eller spares væk
Byggesagsbehandling; med livrem og seler		
Blandede oplevelser	Forventning om dialog	
Kontrollerbart	Ikke let at dokumentere og kontrollere	Behov for videns- og kompetenceløft
Rigid tilgang	Åben tilgang	Behov for ny kultur
Tjeklister	Vidensløft i branchen	

Figur 1: Gengivelse af sammenligning af hovedudsagn i relation til målkrav og en ny funktionsbaseret model.

Kravenes karakter i modellerne

De eksisterende målkrav i BR kritiseres for at være både alt for ensartede og urimelige, da det er oplevelsen, at der stilles de samme krav uanset bygningstype. Det er forhåbningen at komme denne ensartethed og urimelighed til livs i en ny funktionsbaseret model, som dermed vil skabe langt større mulighed for differentiering.

En ny model med funktionsbaserede krav opfattes som fleksibel, netop fordi det forventes, at tilgængelighedsniveauet defineres specifikt i hver enkel opgave på baggrund af en vurdering af opgavetype og kontekst. Med inspiration fra brandområdet ser man for sig en indplacering af den specifikke opgave i en passende anvendelseskategori. Samtidig efterlyses en differentiering ikke blot mellem projekter men også inden for det enkelte projekt. I den forbindelse, ser man muligheder i at få anledning til at inddеле hvert projekt i zoner med individuelle tilgængelighedsniveauer. Denne mulighed for differentiering efterspørges i høj grad ifm. eksisterende bygninger. Man forestiller sig, at en ny fleksibel model vil understøtte den arkitektoniske frihed, som igen vil virke befordrende for nytænkningen af tilgængeligheden.

Til trods for en positiv holdning til tilgængelighed – dog primært ift. hospitaler og plejecentre, er det tydeligt, at tilgængeligheden i dag sjældent adresseres fra start i et projekt. Med forslaget om en tilgængelighedsstrategi som en del af den funktionsbaserede model, forestiller deltagerne sig, at strategien som værktøj automatisk vil sikre, at tilgængeligheden ikke indarbejdes for sent, og at fejl eller manglende fokus dermed opdages i tide.

Oplevelsen af den nuværende model med målkrav kan karakteriseres som fastlåst, da modellen ikke besidder samme fleksibilitet, som man forestiller sig vil være til stede i en model med funktionsbaserede krav. Ikke desto mindre blev en generel bekymring for prioriteringen af tilgængeligheden i en ny model fremlagt af både fortalere for en ny model men også af fortalere for den nuværende model. Derfor efterspurgte de et minimumsniveau i en ny model. Et minimumsniveau repræsenterer et paradoks. For på den ene side er det forventningen, at en ny model vil skabe en form for arkitektonisk frihed, men på den anden side ønskes der indført en form for kvalitetssikring, der kan ende med at fungere som en restriktion på denne frihed. Ønsket leder til spørgsmålet, hvorfor der ønskes en ny model og indsættes et minimumsniveau, når man kan tage den model, man allerede har og arbejde med et ekstra lag af tilgængelighed, som går udover de krav, der allerede eksisterer. Antageligvis skyldes det ønsket om frihed og mulighed for at få mere indflydelse på fastlæggelsen af tilgængelighedsniveauet.

Byggesagsbehandlingen

Tilsvarende kritikken af de nuværende krav kritiseres den nuværende byggesagsbehandling for at være baseret på en rigid tankegang, hvor kravene skal følges slavisk uanset karakteren af projekt og kontekst. Det er oplevelsen, at byggesagsbehandlere er bange for at komme i klemme og derfor helgarderer sig med både livrem og seler. Samtidig efterlyses mere dialog og stjernemøder også ved mindre projekter. Forventningerne til byggesagsbehandlingen ifm. en fremtidig model er derimod langt højere end til den nuværende byggesagsbehandling. Der peges på behovet for ikke blot et viden- og kompetenceløft i byggesagsbehandlingen men også en ny kultur, som er baseret på en langt mere åben tilgang og helt andre procedurer, end det er tilfældet i dag. Det varierede, hvor meget vægt de forskellige deltagere lagde på aspektet omkring viden ifm. tegnestuerne – men de fleste anerkendte behovet for mere viden om brugere og flere eksempler ved en ny model, hvor man bevæger sig væk fra det, som blev omtalt som tjekliste-

tilgangen. Tilsyneladende var det lettere at stille spørgsmålstegn ved byggesagsbehandlernes vidensniveau end ved eget.

Det er tydeligt, at der blandt de fleste deltagere eksisterer en forestilling om, at en ny model med funktionsbaserede krav vil kunne alt det, som de oplever, at den eksisterende model med målkrav ikke kan. Forestillingen om en funktionsbaseret model optræder nærmest som en fantasi, hvor alt er muligt.

Et skift, der vil kræve strategier og viden

Som tidligere beskrevet i indledningen kan lovgivning og dermed også bygningsreglementet karakteriseres som kontekst-uafhængig viden, da der er tale om viden, der skal anvendes i enhver kontekst og situation i Danmark. Den nuværende model med målkrav kan i højeste grad beskrives som værende kontekst-uafhængig, da den på ingen måde går i dialog med konteksten. Når størstedelen af deltagerne i undersøgelsen efterspørger en langt større differentiering i kravene, som skal skabe et individuelt udgangspunkt for den enkelte opgave, kan denne individualisering betragtes som en bevægelse mod en kontekst-afhængig tilgang. For i en ny model baseret på princippet om funktionsbaserede krav vil kravene blive defineret på baggrund af den pågældende kontekst; opgavetype, brugersammensætning og fysiske sted.

Vi ved ikke nok om, hvad denne bevægelse mod en kontekst-afhængig tilgang vil medføre samt kræve af branchens aktører. Der vil antageligvis være tale om et skift i arbejdspraksis og et behov for langt mere viden.

Aktiv brug af strategier – et arkitektonisk greb

Der er ingen tvivl om, at branchen oplever, at de funktionsbaserede brandkrav og arbejdet med brandstrategien har tilført arkitekturen nye muligheder. Der ligger i udsagnene fra deltagerne i dataindsamlingen en forventning til resultater på tilgængelighedsområdet tilsvarende brandområdet, som ikke nødvendigvis kan indfries – i hvert fald ikke af sig selv. I dag bringes tilgængeligheden sjældent frem i de tidlige faser, men med en ny funktionsbaseret model og et dokumentationskrav i form af en tilgængelighedsstrategi, vil der blive tale om en ny arbejdsform, hvor strategien ikke blot fungerer som et dokumentationsværktøj. Tilgængelighed vil ikke længere blot være 'noget med en rampe og nogle dørbredder' men netop kunne handle om muligheder og blive et arkitektonisk parameter samt en arkitektonisk kvalitet.

Danske Handicaporganisationers hus er et eksempel på et projekt, hvor flere forskellige strategier og principper har været i spil til at definere niveau og fokus i de forskellige løsninger (Ryhl et al., 2016).

Der vækkes endvidere en opmærksomhed, når danske arkitekter kigger på og bliver inspireret af, hvorledes andre tegnestuer griber arkitektkonkurrencernes krav om en beskrivelse og en stillingtagen til universell utforming an i norske konkurrenceprojektet¹³. Når en dansk arkitekt i London beretter, at tilgængeligheden er en naturlig del af arkitekturen, som de ser i relation til andre arkitektoniske kvaliteter, og at de på tegnestuen har fokus på tilgængeligheden fra start¹⁴, da tyder det på, at lovgivningen har fungeret som en driver for tilgængeligheden. For netop for at undgå problemer, har tegnestuen fundet strategier til at arbejde arkitektonisk med tilgængeligheden.

At bruge strategier i forhold til tilgængelighed synes at tilbyde muligheder for at øge bevidstheden om de greb man anvender og dermed skabe en tættere relation mellem designgreb og tilgængelighedsløsninger.

¹³ Fra interview med arkitekt med erfaring fra Danmark, Tyskland og Norge.

¹⁴ Fra interview med arkitekt i London.

Dialogen en vigtig komponent

Ved en overgang til en funktionsbaseret model beskriver deltagerne selv det nuværende kompetenceniveau i branchen som en udfordring. Derfor er de bekymrede for hvilken betydning dette niveau vil få i forbindelse med en funktionsbaseret tilgang. At skabe de bedste betingelser for at øge kvaliteten og niveauet af tilgængelighed gennem funktionskrav, kræver en oprustning i form af både ressourcer og viden hos den instans, der skal vurdere projekterne, og et kompetenceløft af de rådgivere, der skal udforme dem.

Nu har denne undersøgelse ikke beskæftiget sig med at kortlægge byggesagsbehandlernes oplevelse af tilgængelighedskravene og barrierer ifm. byggesagsbehandlingen. Dog peger de forskellige udsagn fra tegnestuerne på, at en oprustning af den byggesagsbehandling, de oplever i dag, vil kræve et paradigmeskift. For en praksis baseret på tjeklister og en frygt for at få de lokale handicapråd på nakken synes ikke at være befordrende for den dialog, som en funktionsbaseret tilgang vil forde. Men vi står ikke helt på bar bund. For når en dansk arkitekt med erfaring fra projekter i udlandet fremhæver dialogen som et positivt kendetegn ved den danske reguleringsmodel, er det et udtryk for, at her har vi faktisk allerede en kvalitet, der kan bygges videre på.

Når en anden dansk arkitekt med erfaring fra London fortæller om både kompleksiteten og den risiko, der er forbundet med at arbejde med ikke standardiserede forhåndsgodkendte løsninger, problematiseres den funktionsbaserede tilgang i forhold til hvorvidt udbyttet faktisk afstedkommer en større frihed. Udsagn i undersøgelsen peger ligeledes på, at man er lige vidt, hvis alle alligevel blot anvender løsninger fra en godkendt eksempelsamling. En kvalificeret administration og forvaltning af en funktionsbaseret tilgang bliver derfor afgørende for resultatet.

Kompetenceløft gennem arbejdet med projekterne

En differentiering af kravene i form af kontekst-afhængige krav vil også stille krav til vidensniveauet hos den enkelte tegnestue. Netop fordi der ikke blot at tale om nogle ramper og dørbredder, vil det kræve viden om mange forskellige typer af brugere. Er tegnestuerne klar til det?

Både Kirkeby (Kirkeby, 2015A) og Grangaard (Grangaard, 2016) har begge peget på, hvorledes kontekst-afhængig viden i form af erfaringer har en afgørende betydning for arbejdet med en designopgave. Med brug af Bryan Lawsons begreber om semantisk hukommelse (teoretisk og upersonlig) og episodisk hukommelse (erfaringsbaseret) peger Grangaard specifikt på, hvorledes den form for episodisk viden, der kan betegnes som øjenåbnere bidrager til refleksion og viden, som bliver bestemmende for designgreb i opgaven på forskellige niveauer. Når en arkitekt får øjnene op for, at en rampe ikke nødvendigvis er praktisk for en gangbesværet person, er der tale om en øjenåbner, som får arkitekten til at tilnærme sig opgaven på en ny måde fremfor at gribe til rampen som løsning, blot fordi der er tale om tilgængelighed. Tilsvarende er det tydeligt i denne undersøgelse, at de deltagere, der eks. havde været involveret i Musholm-projektet gennem deres faglige erfaringer havde udviklet en anden tilgang til tilgængeligheden end dem, som udelukkende betragtede tilgængelighed som ramper og dørbredder. At være fagligt involveret i et projekt, hvor der opstår øjenåbnere, der skaber indsigt og refleksion bidrager både til et vidensløft men giver også anledning til at arbejde arkitektonisk med tilgængeligheden på nye måder.

Kirkeby har tillige peget på, at arkitekter betragter sig selv som medskabere af viden (Kirkeby, 2012). Når målet er et vidensløft vil det være essentielt at få skabt en relation mellem denne viden og dem, som skal bruge den og dermed spille aktivt med ift. den måde, som tegnestuerne angriber en opgave på og dermed selv deltager i skabelsen af viden på. Ved at sigte mod en "placering" af viden relateret til brugerbehov og tilgængelighed/universelt design i den episodiske sfære, vil en sådan relation lettere

opstå. Tegnestuerne vil udvikle sig gennem opgaverne, i interaktionen med bygherre og brugere men det vil også kræve en anden form for processer og andre rammer eks. ift. udformningen af konkurrenceprogrammer. Denne placering af viden i relation til tegnestuernes arbejdspraksis er ikke ukompliceret, men den vil formodentlig resultere i et engagement, der er langt større end hvis tegnestuerne blot skal læse en tyk bog om brugerbehov.

Kirkeby peger på forhandling af opgaven med bygherre og brugere som en vej fremad, foreslået af de interviewede tegnestuer (Kirkeby, 2015A). En sådan forhandling kunne betragtes som en strategi til at nå frem til både læring og nytænkende løsninger. Evalueringen af Handicaporganisationernes Hus konkluderer, at samarbejde og dialog har været vigtige elementer i processen, samtidig som de har bidraget til at ændre rådgivernes holdning. Hvor der før var en tendens til at se tilgængelighed som minimumskrav og tjeklister, blev der med projektet om Handicaporganisationernes Hus etableret en anden måde at tænke i tilgængelighed, fordi brugernes behov og begrebet ligeværdighed blev omdrejningspunktet. Arbejdet med Handicaporganisationernes Hus skabte dermed et kompetenceløft hos de involverede parter. Der ligger derfor en stort potentiale i dialog og samarbejde, men det vil samtidig også kræve en tilgang, der er brugercentreret og værdiorienteret fremfor tjeklisteorienteret.

Anvendelseskategorier og brugerforståelse

Til trods for en positiv holdning til tilgængelighed, hersker der en klientorienteret opfattelse af personer med funktionsnedsættelse – som primært optræder som kørestolsbrugere i de fleste af de adspurgtes bevidsthed. De øvrige funktionsnedsættelser omtales meget lidt, selvom der efterspørges et bredere brugerfokus i bygningsreglementet. En person med en funktionsnedsættelse er i tegnestuernes optik ikke en studerende, ikke en arbejdstager og ej heller en forælder. Det er sympatisk at ville sikre tilgængelighed for publikum ved en koncert, beboere på et plejecenter eller patienter på et hospital. Denne optik repræsenterer dog et meget snævert menneskesyn - opfattelse af sine medmennesker og deres rolle i samfundet, hvis det udelukkende er i disse zoner, det opleves, at tilgængeligheden giver mening og derfor er naturlig at tænke ind.

Et vigtigt aspekt ved en funktionsbaseret tilgang og dermed også anvendelseskategorier samt zoner inden for en ramme eller rene anvendelseskategorier drejer sig om definition af hvilken aktivitet, der skal foregå samt omfanget og karakteren af deltagerne. Derfor er brugerforståelsen essentiel for en ny funktionsbaseret model, når målet er innovative løsninger og et løft af tilgængeligheden.

Brugerforståelsen – behov for nye billeder

Forestillingen om, hvem der vil anvende en specifik bygning bunder bl.a. i erfaringer fra en tilsvarende bygning, som måske ikke har været tilgængelig. Grundlæggeren af begrebet Universal Design Ron Mace har beskrevet, hvorledes der kan opstå en "ond cirkel", som bidrager til at fastholde et bestemt billede af, hvad personer med en funktionsnedsættelse faktisk kan eller skal have mulighed for.

Det kan være vanskeligt at forestille sig en anvendelse af andre end de brugere, man kender til, hvis nutiden anvendes som målestok. Derfor kunne man frygte, at der i nogle projekter vil blive argumenteret for, at der ikke er brug for tilgængelighed eller et højere niveau af tilgængelighed, da man ikke har ansatte med en funktionsnedsættelse eller aldrig vil få besøg af en person med behov for tilgængelighed.

Man kan frygte, at et sæt anvendelseskategorier modsat intentionen om at skabe større differentiering og fleksibilitet reelt kan virke bremsende på tilgængeligheden, fordi de optræder som fastlåste kategorier. Kombinationen af tegnestuernes statiske syn på anvendelsen og et sæt af fastlåste anvendelseskategorier synes umiddelbart ikke befordrende for at skabe et bygget miljø for alle. Dermed kan anvendelseskategorierne ende med at blive bevarende frem for fleksible og udviklende, da de blot vil reproducere fasttømrede opfattelser af i hvilke bygningstyper, der er brug for tilgængelighed fremfor at tænke at det byggede miljø skal være for alle – også selvom man ikke umiddelbart kan forestille sig en efterspørgsel.

I dag er det ikke muligt at opnå dispensation på baggrund af forklaringen om, at en bygning aldrig benyttes af en person med en funktionsnedsættelse (Erhvervs-og Byggestyrelsen, 2008). Et afslag på en sådan dispensation kan fremstå urimelig, hvis man ikke kan forestille sig, at bygningen nogen sinde vil blive brugt af en person med en funktionsnedsættelse. Samme problematik kan opstå ift. fastsættelse af anvendelseskategori, hvor den kan blive opfattet som urimelig. Dermed vil en anvendelseskategori ikke give den forventede frihed.

Der er derfor behov for nye billeder af, hvad personer med en funktionsnedsættelse faktisk kan og skal have mulighed for fremfor en fastholdelse af et bestemt billede af, hvad det vil sige at have en funktionsnedsættelse. I sidste instans er brugerforståelse et spørgsmål om samfundsetik. Åbenhed og viden vil være første skridt på vejen mod en langt bredere brugerforståelse.

En ny tankegang/imageløft

Et andet aspekt af en funktionsbaseret tilgang er italesættelsen af tilgængeligheden. Det er deltagerens oplevelse, at byggesagsbehandlere frygter at få de lokale handicapråd på nakken, og derfor er deres tilgang defineret ud fra princippet om, at *hvis ikke alle kan deltage, skal ingen kunne deltage*.

I samtalen omkring problemstillinger ved tagterrasser var der enighed om, at hvis alle sikres adgang til en central tagterrasse i forbindelse med kanten, vil det være i orden, hvis det ikke er muligt at etablere adgang til de øvrige tagterrasser. Når deltagere talte om at udelukke nogle personer fra nogle af tagterrasserne i en bygning, kan det lyde meget hårdt og ekskluderende. Samtidig bliver det tydeligt, at hvis man fremfor at tage udgangspunkt i hvem der skal udelukkes, ville skabe en helt anden stemning og retorik, hvis der i stedet blev talt om hvor mange, man faktisk kan få med. Hvis afsættet var at skabe oplevelser og steder for alle - for mange forskellige typer af brugere og funktionsnedsættelser, ville der ligeledes kunne opstå en større bevidsthed om de forskellige brugerbehov, som via denne vej kunne indarbejdes i projektets arkitektur. Hvor der findes en frygt for at tegne for mindretallet – kunne denne omvendte tankegang måske være anledning til at tænke en lang større diversitet ind fremfor blot at se det som et mindretal. I universel design ligger endvidere en erkendelse og dermed også en anerkendelse af, at alle mennesker ud fra et livsløbsperspektiv vil have behov for, at det fysiske miljø kan bruges af alle.

Konklusion og anbefalinger

Denne afsluttende del af rapporten indledes med en konklusion på hovedfundene i undersøgelsen, og derefter følger formuleringen af seks anbefalinger.

Konklusion

Empirisk bygger undersøgelsen på interviews med otte centrale faglige organisationer, fem regionale workshops med deltagere fortrinsvis projekterende fra branchen, individuelle workshops med otte tegnestuer og interview med to danske tegnestuer, der har erfaringer med projekter i udlandet.

Samlet er fundene i denne undersøgelse i tråd med tidligere fund fra andre SBI-undersøgelser af feltet, blot sikrer undersøgelsen store dataindsamling og materiale en væsentlig højere grad af validitet end de foregående mindre undersøgelser.

Der eksisterer grundlæggende en positiv holdning til tilgængelighed generelt blandt alle deltagere i undersøgelsen. Forbehold opstår i de situationer, hvor man oplever, at kravet om tilgængelighed virker meningsløst.

Undersøgelsens afdækning af barrierer og udfordringer viser, at tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet opleves som alt for udifferentierede og dermed også urimelige i nogle sammenhænge alt efter hvilken type projekt, der er tale om. Niveaufri adgang er en central barriere ift. tagterrasser og altaner ifm. med både nybyggeri og eksisterende bygninger. Landskabsarkitekterne oplevede, at kravene var hæmmende ift. at skabe uderum for bevægelse og læring.

En anden stor udfordring handler om, hvorledes, der skabes god tilgængelighed i den eksisterende bygningsmasse ifm. anvendelsesændring, ombygning, renovering eller når en skole får en elev med en funktionsnedsættelse. Overvejelserne går på hvorvidt de løsninger der skabes står i rimeligt forhold til indsatsen. Også på dette område, er det oplevelsen, at et tilgængelighedstiltag ikke altid giver mening.

Oplevelsen af en rigid udlægning af Bygningsreglementet uden, at nogen forholder sig til ret og rimelighed udhuler respekten for tilgængeligheden blandt både rådgivere og bygherre.

På processiden viser undersøgelsen, at tegnestuerne oplever byggesagsbehandlingen som en barriere grundet byggesagsbehandlernes rigide måde at forholde sig til kravene på. Samtidig kan det være svært at få afklaret tilgængelighedsniveauet med bygherre og ligeledes få dette niveau indarbejdet i en totalentreprise, hvor et tilbud skal ligge fast på tidspunkt, hvor bygningen endnu ikke er tegnet færdig.

Gennemgående handler størstedelen af de forskellige oplevelser af barrierer og udfordringer om, at deltagerne oplever, at de arkitektoniske mål begrænses.

Undersøgelsen viser, at efterspørgsel på differentiering og et større arkitektonisk råderum er udgangspunktet for de forskellige input til et sæt fleksible rammer, der kan sikre gode og velfungerende tilgængeligheds løsninger af høj kvalitet. Den frihed til at skabe løsninger – som Danske Handicaporganisationers hus viser vejen frem til, vil man gerne have i store dele af branchen.

Man ser generelt muligheder i en funktionsbaseret tilgang til reguleringen af tilgængelighed – måske som en to-sporet model, hvor man i modellens andet spor kunne vælge at designe ud fra de funktionsbaserede krav frem for det første spors vanlige målkrav. I den forbindelse blev tilgængelighedsstrategi som redskab til dokumentation, kvalitetssikring og etablering af sammenhæng i projektet foreslået som element. Et andet forslag drejede sig om at få mulighed for at kunne arbejde med forskellige zoner med hvert sit tilgængelighedsniveau inden for en ramme. Samtidig var det et stort ønske at få mulighed for at differentiere mellem forskellige bygningstyper og her blev anvendelseskategorier bragt i spil, som man kender det fra brandområdet.

Svarende til den måde ingeniørerne har fået brandområdet som forretningsområde så flere deltagere, at arkitekterne kunne få tilgængelighed som et nyt forretningsområde.

Til trods for en interesse for fleksible rammer i en ny model, var der også en bekymring tilstede omkring sikring af kvaliteten på tilgængeligheden. Bekymringen gik både på om tilgængelighedsniveauet ville falde, når rammerne blev friere, men også på om den forventede frihed ville udeblive, fordi det ville være for svært at håndtere for branchen og standardløsninger alligevel ville danne basis for tilgængeligheden. Der er generelt en bekymring for kompetenceniveauet hos både rådgivere og byggesagsbehandlere, og vidensniveauet hos bygherre – og der peges på behovet for et kompetenceløft, for at en ny model kan fungere.

Der var bred enighed om at få sikret et minimumsniveau i lovgivningen.

Analysens sammenligning, af den nuværende model med målkrav og en fremtidig model med funktionsbaserede krav, viser at modellerne er hinandens modsætninger. Det gælder karakteren af både krav og byggesagsbehandling. Der er tydeligvis høje forventninger til en ny model. En funktionsbaseret model vil skabe en større fleksibilitet og arkitektonisk frihed, fordi det vil blive muligt at fortolke tilgængeligheden i forhold til den enkelte opgave og dermed opnå en langt større differentiering. Elementer som anvendelseskategorier og zoner inden for en ramme eller anvendelseskategori er essentielle byggesten i den funktionsbaserede model. Byggesagsbehandlingen vil basere sig på en åben tilgang og dermed også en ny kultur, som ikke baserer sig på tjeklister men kræve et videns- og kompetenceløft. Et skift til en ny model vil være en bevægelse i retning af en kontekst-afhængig tilgang til regulering af byggeriet, hvor der skabes et individuelt udgangspunkt for den enkelte opgave modsat den kontekst-uafhængige reguleringsmodel, som anvendes i dag på tilgængelighedsområdet.

Udfoldningen af analysen peger på, at skiftet til en ny model betyder, at hele fundamentet for reguleringen ændrer sig, og det kræver strategier og viden - og her er dialog og brugerforståelse essentiel. Fremfor udelukkende at være et dokumentationsværktøj, er tilgængelighedsstrategien et springbræt til at arbejde arkitektonisk med tilgængeligheden som et parameter og en kvalitet fra første færd. Branchen sætter pris på dialogen mellem de forskellige parter i projekterne og efterspørger den i en ny model. Heri ligger et positivt udgangspunkt for udviklingen af en version af byggesagsbehandlingen, som stemmer med en ny model. Viden og kompetenceløft går igen over hele linjen. Faglig udvikling og kompetenceløft forankret i tegnestuernes projekter trækkes frem i analysen, da den individuelle erfaring har en afgørende betydning for måden, tilgængeligheden gribes an på og incitament til at arbejde arkitektonisk med tilgængeligheden.

Ønsket om større differentiering og fleksibilitet er som sagt det bærende motiv for en ny model. Når målet er innovative løsninger og et løft af tilgængeligheden, er en veludviklet brugerforståelse afgørende. Hvis den optræder som meget snæver, kan det resultere i et bygget miljø, der ikke er for alle mennesker grundet branchens snævre brugeropfattelse i form af en klientorienteret opfattelse af personer med funktionsnedsættelse. Der er derfor behov for både nye billeder på, hvad det vil sige at have en funktionsned-

sættelse og en ny tankegang omkring, hvem man tegner til. Fremfor frygten for at tegne til mindretallet kunne fokus i stedet ligge på at skabe oplevelser for alle og dermed favne en større diversitet. Åbenhed og viden vil være første skridt på vejen mod en langt bredere brugerforståelse – som også kan betragtes som en del af strategiarbejdet.

Anbefalinger

På baggrund af denne undersøgelse; gennemførte interviews og workshops samt analyse og de af SBI tidligere gennemførte undersøgelser, anbefaler vi følgende i forhold til at øge tilgængeligheden og sikre et grundlag for innovative løsninger på tilgængelighed i det byggede miljø:

- At overgå fra målkrav til funktionsbaserede krav på tilgængelighedsområdet. Dette vurderer vi, vil være med til at ansvarliggøre branchen i forhold til at skabe og sikre tilgængelighed i det byggede miljø. Når løsninger ikke er noget, man blot slår op, men kan/skal tænkes og formgives i forhold til den kontekst, som de er en del af, øges muligheden for at tilgængelighed bliver del af en designstrategi og omfattes af 'designerly thinking'. Ligeledes vurderer vi, at det vil ændre ved den modstand, kravene til tilgængelighed er omfattet af, navnlig når der er tale om ændringer af eksisterende bygninger. Man kan overveje, om man kunne have varierende krav til tilgængelighedsniveau i forskellige anvendelseskategorier og/eller zoner i bygningen.
- At etablere en to-sporet model, hvor funktionsbaserede krav suppleres med et spor med minimumskrav for simple byggerier eller i mindre byggesager uden rådgiver. Dette, for at sikre en nem og hurtig vej for simple byggerier. Det indebærer dog en fare for at det blot bliver et nyt minimumsniveau, en fare der kan imødegås ved at sikre, at man gennem valget af den funktionsbaserede vej får en øget fleksibilitet og mulighed for differentiering.
- Som det fremgår i karakteristikken af tilgængelighedskravene i BR så er der primært fokus på to brugergruppers behov i det nuværende BR; kørestolsbrugere og blinde/svagtseende. Vi anbefaler, at brugerbehovene på længere sigt udvides, så behov hos brugere med hørenedsættelse ikke udelukkende imødegås gennem krav om teleslyngeanlæg, men at der arbejdes med de akustiske forhold samt dagslysforhold, for at få langt større fokus på de sanselige aspekter af arkitekturen.
- For at sikre at funktionsbaserede krav ikke blot betyder at tilgængelighedsniveauet reduceres med rådgivernes ønske om større frihed, anbefales det, at man stiller krav om, at der udarbejdes en tilgængelighedsstrategi i forbindelse med alle større projekter, der følger det funktionsbaserede spor. I en sådan strategi kunne der redegøres for, hvordan tilgængeligheden tænkes integreret i bygningens design og eventuel prioriteret i forskellige zoner i bygningen. Dette for, dels at sikre en bevidst analytisk tilgang til tilgængelighed tidligt i processen med hvert enkelt projekt, dels at sikre en forhandlings- og dialogproces omkring tilgængelighed mellem bygherre og rådgivere og

dels for at skabe et dokumentationsværktøj i forhold til byggesagsbehandlingen.

- Det vurderes, at etablering af funktionskrav ikke i sig selv er nok til at øge niveauet for tilgængelighed. Der mangler generelt viden om tilgængelighedsløsninger, og billedet af brugerne er generelt klientorienteret fremfor medborgerorienteret. For at branchen kan se meningen med at sikre tilgængelighed, må der rokkes ved denne smalle brugerforståelse igennem et vidensløft. Et sådant vidensløft er relevant hos både bygherre, rådgivere og byggesagsbehandlere. Følgende indsatser kunne overvejes:
- Holdningsbearbejdelse kunne ske gennem f.eks. certificeringsordninger i forhold til tilgængelighed, uddeling af priser, krav om tilgængelighedskyndige medarbejdere koblet til projekter på over f.eks. 1000 kvadratmeter, krav om kurser i forbindelse med større offentlige byggerier, tilgængelighedskyndige personer hos alle offentlige bygherre.
- Pilotprojekt med skitseringsprocesser omkring funktionsbaserede krav for at kortlægge, hvor vanskelighederne befinder sig, samt udvikle eksempel katalog – løsninger. På nuværende tid har branchen erfaringerne fra brandområdet at sammenligne med. Selvom brandsikkerhed og tilgængelighed har nogle fællesnævner omkring adgang og bevægelse i en bygning, kan de to felter ikke sammenlignes 1:1. Vi står derfor nærmest på bar bund, når det gælder viden om, hvor eventuelle vanskeligheder i skitseringsprocessen og dialogen befinder sig. I den forbindelse ville det være relevant, som afsæt for en etablering og udvikling af et eksempel katalog, også at zoome ind på, hvor tegnestuerne oplever et behov for eksempler. Vi ved fra en tidligere undersøgelse, at tegnestuerne selv oplever, at de er godt med og har styr på krav og løsninger, men hvor det viste sig, at en flere af tilgængelighedskravene i BR alligevel ikke blev efterlevet i projekterne.
- Udvikling af evalueringsmetode ift. kontrol af dokumentationsmateriale hos byggesagsbehandlingen (pilotprojekt). Hele aspektet omkring efterlevelsen af kravene i en ny model, optrådte som et abstrakt element. Alle deltagere mere eller mindre tog for givet, at blot med et højt kompetenceniveau, ville det være muligt at checke, hvorvidt projekterne levede op til de funktionsbaserede krav. Netop fordi der i funktionsbaserede krav, ligger en mulighed for fortolkning, vil der komme rigtig mange løsninger i spil fra rådgiverne – men ingen har reelt et billede af, hvilke parametre og "målemetoder", der vil blive anvendt i en gennemgang af et dokumentationsmateriale. Hvis ikke der etableres en metodik, kan det ende med, at det bliver de kendte målkrav, der danner skelettet i en vurdering af tilgængeligheden. Hvis målet er innovation og høj kvalitet, er der netop brug for noget andet. Ellers ender det med at bekymringerne om en ny model ender med at blive en realitet.

Litteraturliste

Erhvervs- og Byggestyrelsen, (2009). *Vejledning i styrket byggesagsbehandling*.

Erhvervs- og Byggestyrelsen, (2008). *Vejledning til kommunerne om byggesagsbehandling af tilgængelighedsbestemmelser*.

Frandsen A.K., Kirkeby, I.M., Pedersen, L.S., & Ryhl, C. (2012). *Bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser set i forhold til byggeprocessen*. SBI 2012:16 København: Statens Byggeforskningsinstitut

Grangaard, S. (2016). Øjenåbnere og erfaring i universelt design. *Nordic Journal of Architectural Research*, Vol 28, No. 2, 59-82.

Grangaard, S. & Ginnerup, S.(2014). *Modeller for dokumentation og kontrol af tilgængelighed*. SBI 2014:21. København: Statens Byggeforskningsinstitut.

Kirkeby, I. M. (2015A). *Tilgængelig viden – viden om tilgængelighed*. SBI 2015:24. Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet.

Kirkeby, I. M. (2015B). Accessible Knowledge—Knowledge on accessibility. *Journal of Civil Engineering and Architecture*, 9(5), 534-546.

Kirkeby, I. M., Ryhl, C., & Frandsen, A. K. (2014). *Funktionsbaserede tilgængelighedskrav?: Analyse af udfordringer og barrierer for en eventuel ændring af bygningsreglementets detaljerede tilgængelighedskrav til funktionsbaserede krav*. SBI 2014:09. København: Statens Byggeforskningsinstitut.

Kirkeby, I.M. (2012) Om at skabe arkitektfaglig viden. *Nordic Journal of Architectural Research*, vol 24, Nr. 2, 70-90.

Mace, R. (1985). Universal design, barrier-free environments for everyone. Los Angeles, CA: *Designers West*, 33(1), 147-152.

Ryhl, C. (2009). *Tilgængelighed – udfordringer, begreber og strategier*. SBI 2009:12. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.

Ryhl, C. (2013). *Arkitekturen universelt utformet: en ny strategi*. Trondheim: Husbanken.

Ryhl, C. Frandsen, A.K. (2016). *Handicaporganisationernes Hus - Evaluering af proces og værk*. København: Statens Byggeforskningsinstitut.

Schiøtt Sørensen, L. (2014). *Fire-safety engineering and performance-based codes*. Lyngby: Polyteknisk Forlag.

Schiøtt, Sørensen, L. (2004). *Brandfysik og brandteknisk design af bygninger*. Polyteknisk Forlag

Wauters, H., Vermeersch, P. and Heylighen, A., 2014. Reality check: Notions of accessibility in today's architectural design practice, Design's Big Debates. *The Design Research Society's 2014 conference 2014*, pp. 1482-1491.

Bilag 1

Spørgeguide, organisationsinterview

Denne undersøgelse handler om oplevelser, erfaringer, holdninger ift. tilgængelighedsbestemmelserne i Bygningsreglementet ang. det byggede miljø. Her er vi interesseret i dine erfaringer og holdninger samt tanker om fremtiden netop fra dit ståsted.

Generelt

Hvilken rolle har I ift. tilgængelighed i det byggede miljø?

Hvordan taler I og tænker I tilgængelighed? (bagvedliggende værdi og strategi?)

Hvad betyder BR's tilgængelighedsbestemmelser for dig og din organisation?

Hvad tænker du helt grundlæggende om BR's tilgængelighedsbestemmelser?

Har I en særlig forpligtigelse?

Tilgængelighed i det byggede miljø, er det noget I har (særlig) fokus på ift. medlemmerne? Hvis nej, hvorfor ikke?

Beskrivelse af indsats ift. medlemmerne?

Hvor skal man sætte ind, hvis man skal sikre tilgængelighed i det byggede miljø?

I dag; fordele og ulemper

Hvilke fordele/styrker ser du ved BR's tilgængelighedsbestemmelser, som de fungerer/fremstår i dag?

Hvilke ulemper/svagheder ser du ved BR's tilgængelighedsbestemmelser, som de fungerer/fremstår i dag?

De største udfordringer/barrierer ved BR's tilgængelighedsbestemmelser som de fremstår/fungerer i dag?

Prioritering af udfordringerne?

Bud på løsninger – hvad skal der til for at få disse udfordringer vendt til styrker/fordele?

Fremtid

Hvordan vil det være mest frugtbart at tænke tilgængelighed? /hvordan opnår man et højt tilgængelighedsniveau?

Hvad skal der til for at sikre innovative tilgængelighedsløsninger af høj funktionel og arkitektonisk kvalitet?

Den ideelle situation ift. dit område? – drømmescenariet?

Hvad mener du, at BR's fremtidige tilgængelighedskrav skal kunne? (ift. at sikre et tilgængelighedsniveau som i dag eller måske højere?)

Hvis man skulle ændre på noget, bør vi da lade os inspirere af andre områder i BR? Og i så fald hvilke?

Inspiration fra andre steder?

Hvis ændringer – hvor skal man da være særlig opmærksom (evt. nye udfordringer eller faldgruber)

Hvilket ansvar har I som organisation i en fremtidig udvikling?

Noget vi har ikke har fået talt om?

Bilag 2

Vær med til at udvikle tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet

Som led i et større projekt for Energistyrelsen, inviterer Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) ved Aalborg Universitet til seks regionale workshops. Her vil vi kortlægge tegnestuernes oplevelse af tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet og diskutere erfaringer, holdninger og ønsker til fremtidens tilgængelighedskrav.

Vi håber, at jeres tegnestue vil bidrage med en deltager til dette vigtige arbejde, som vil indgå i en videre proces med udvikling af lovgivningens tilgængelighedsbestemmelser.

Alle deltagere garanteres anonymitet i undersøgelsen.

Program for hver workshop:

12.00 - 12.30: Frokost, mulighed for networking

12.30 - 16.30: Workshop om holdninger og ønsker til fremtidens tilgængelighedskrav (incl. kaffe/the og kage)

Vi runder af med et fagligt oplæg om den seneste udvikling inden for universel design og tilgængelighed.

Workshops afholdes på følgende dage og steder i landet:

• København	12. marts 2015
• Middelfart	26. marts 2015
• Aalborg	16. april 2015
• Århus	22. april 2015
• Ringsted	28. april 2015
• København	16. juni 2015

Tilmelding skal ske til Sidse Grangaard: sig@sbi.aau.dk senest 1. marts 2015.
Tildeling af pladser sker efter 'først til mølle-princippet'.

Adresseliste:
København, Aalborg Universitet, A.C. Meyers Vænge 15, 2450 København SV, lokale: 2.1.005 (12. marts) eller lokale 2.1.009 (16. juni)
Middelfart, HUSET, Hindsøvej 2, 5500 Middelfart
Aalborg, Aalborg Universitet, Fibigerstræde 13, 9220 Aalborg, lokale 047
Århus, Koldkærvej 10, 8200 Århus N
Ringsted, Scandic Hotel i Ringsted, Nørretorv 57, 4100 Ringsted

Vær med til at udvikle tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet

Som led i et større projekt for Energistyrelsen, inviterer Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) ved Aalborg Universitet til seks regionale workshops. Her vil vi kortlægge

tegnestuernes oplevelse af tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet og diskutere erfaringer, holdninger og ønsker til fremtidens tilgængelighedskrav.

Vi håber, at jeres tegnestue vil bidrage med en deltager til dette vigtige arbejde, som vil indgå i en videre proces med udvikling af lovgivningens tilgængelighedsbestemmelser.

Alle deltagere garanteres anonymitet i undersøgelsen.

Program for hver workshop:

12.00 - 12.30: Frokost, mulighed for networking

12.30 - 16.30: Workshop om holdninger og ønsker til fremtidens tilgængelighedskrav (incl. kaffe/the og kage)

Vi runder af med et fagligt oplæg om den seneste udvikling inden for universel design og tilgængelighed.

Workshops afholdes på følgende dage og steder i landet:

- København 12. marts 2015
- Middelfart 26. marts 2015
- Aalborg 16. april 2015
- Århus 22. april 2015
- Ringsted 28. april 2015
- København 16. juni 2015

Tilmelding skal ske til Sidse Grangaard: sig@sbi.aau.dk senest 1. marts 2015.

Tildeling af pladser sker efter 'først til mølle-princippet'.

Adresseliste:

København, Aalborg Universitet, A.C. Meyers Vænge 15, 2450 København SV, lokale: 2.1.005 (12. marts) eller lokale 2.1.009 (16. juni)

Middelfart, HUSET, Hindsgavl Allé 2, 5500 Middelfart

Aalborg, Aalborg Universitet, Fibigerstræde 13, 9220 Aalborg, lokale 047

Århus, Koldkærgård konferencecenter Agro Food Park 10, 8200 Århus N

Ringsted, Scandic Hotel i Ringsted, Nørretorv 57, 4100 Ringsted

Info om workshops og projekt

For første gang udføres en stor og detaljeret undersøgelse og analyse af muligheder og barrierer ved forskellige modeller for byggelovgivningens krav om tilgængelighed.

På de seks workshops indsamler SBI viden om, hvilke barrierer og muligheder tegnestuerne møder, når de arbejder med bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser i dag. Udgangspunktet skal være at belyse, om dette danner grundlag for en anden tilgang til tilgængelighedsbestemmelserne, hvis tilgængeligheden i Danmark skal forbedres.

På workshoppen involveres alle deltagerne i at afdække ønsker og tanker om muligheder eller tiltag, der kan sikre, at bygningsreglementet understøtter tegnestuernes fremtidige arbejde med tilgængelighed/universel design med henblik på at skabe innovative løsninger af høj arkitektonisk og funktional kvalitet.

Udgangspunktet for dette arbejde er tidligere undersøgelser fra SBI, der peger på, at kendskabet til tilgængelighedskravene i bygningsreglementet ikke altid er tilstrækkeligt.

Til trods for de klare og ambitiøse krav er der stadig udfordringer med at sikre den ønskede tilgængelighed/universel design i nybyggeriet. Desuden er der behov for at sikre, at tilgængeligheden til byggeriet kan øges og forbedres.

En af forklaringerne på udfordringerne er formodentlig, at byggeriet og arkitekturen de seneste år har været i en rivende udvikling blandt andet på baggrund af ændrede processer og øget brug af digitale redskaber i projekteringsfasen.

Bilag 3

Vær med til at udvikle tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet

Som led i et større projekt for Energistyrelsen, inviterer Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) ved Aalborg Universitet til workshops. Her vil vi kortlægge oplevelsen af tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet og diskutere erfaringer, holdninger og ønsker til fremtidens tilgængelighedskrav.

Vi håber, at jeres kommune vil bidrage med en deltager til dette vigtige arbejde, som vil indgå i en videre proces med udvikling af lovgivningens tilgængelighedsbestemmelser. NB! Workshoppen er rettet mod de ansatte, som projekterer.

Alle deltagere garanteres anonymitet i undersøgelsen.

Program for hver workshop:

Workshop om holdninger og ønsker til fremtidens tilgængelighedskrav (incl. frokost og kaffe/the og kage)
Vi runder af med et fagligt oplæg om den seneste udvikling inden for universel design og tilgængelighed.

Workshops afholdes på følgende dage og steder i landet:

- København 23. september 2015 kl. 10.30 - 15.00
- Århus 28. september 2015 kl. 12.00 - 16.30

Tilmelding skal ske til Sidse Grangaard:
sig@sbi.aau.dk senest 4. september 2015.

Adresseliste:
København, Aalborg Universitet, A.C. Meyers Vænge 15, 2450 København SV
Århus, Koldkærgård konferencecenter Agro Food Park 10, 8200 Århus N

Venligst videresend denne invitation til relevante kollegaer i din kommune !

Som led i et større projekt for Energistyrelsen, inviterer Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) ved Aalborg Universitet til workshops. Her vil vi kortlægge oplevelsen af tilgængelighedskravene i Bygningsreglementet og diskutere erfaringer, holdninger og ønsker til fremtidens tilgængelighedskrav.

Vi håber, at jeres kommune vil bidrage med en deltager til dette vigtige arbejde, som vil indgå i en videre proces med udvikling af lovgivningens tilgængelighedsbestemmelser. NB! Workshoppen er rettet mod de ansatte, som projekterer.

Alle deltagere garanteres anonymitet i undersøgelsen.

Program for hver workshop:

Workshop om holdninger og ønsker til fremtidens tilgængelighedskrav (incl. frokost og kaffe/the og kage)

Vi runder af med et fagligt oplæg om den seneste udvikling inden for universel design og tilgængelighed.

Workshops afholdes på følgende dage og steder i landet:

- København 23. september 2015 kl. 10.30 - 15.00
- Århus 28. september 2015 kl. 12.00 - 16.30

Tilmelding skal ske til Sidse Grangaard:

sig@sbi.aau.dk senest 4. september 2015.

Adresseliste:

København, Aalborg Universitet, A.C. Meyers Vænge 15, 2450 København SV

Århus, Koldkærgård konferencecenter Agro Food Park 10, 8200 Århus N

Info om workshops og projekt

For første gang udføres en stor og detaljeret undersøgelse og analyse af muligheder og barrierer ved forskellige modeller for byggelovgivningens krav om tilgængelighed.

På de seks workshops indsamler SBI viden om, hvilke barrierer og muligheder tegnestuerne møder, når de arbejder med bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser i dag. Udgangspunktet skal være at belyse, om dette danner grundlag for en anden tilgang til tilgængelighedsbestemmelserne, hvis tilgængeligheden i Danmark skal forbedres.

På workshoppen involveres alle deltagerne i at afdække ønsker og tanker om muligheder eller tiltag, der kan sikre, at bygningsreglementet understøtter tegnestuernes fremtidige arbejde med tilgængelighed/universel design med henblik på at skabe innovative løsninger af høj arkitektonisk og funktionel kvalitet.

Udgangspunktet for dette arbejde er tidligere undersøgelser fra SBI, der peger på, at kendskabet til tilgængelighedskravene i bygningsreglementet ikke altid er tilstrækkeligt.

Til trods for de klare og ambitiøse krav er der stadig udfordringer med at sikre den ønskede tilgængelighed/universel design i nybyggeriet. Desuden er der behov for at sikre, at tilgængeligheden til byggeriet kan øges og forbedres.

En af forklaringerne på udfordringerne er formodentlig, at byggeriet og arkitekturen de seneste år har været i en rivende udvikling blandt andet på baggrund af ændrede processer og øget brug af digitale redskaber i projekteringsfasen.

Bilag 4

Slides fra workshops ang. modeller og eksempler på principper.

ramme

En samlet/
gennemsnitlig
beregning/vurdering

Tilgængelighedsramme?

Foto: Sidse Grangaard

klasser

"dimensionering ift.
brugen"

- aktivitet
- antal brugere

forskellige typer af
tilgængelighedsklasser?

Foto: Ulla Kramer

Foto: Ulla Kramer

Funktionsbaseret; to spor

traditionelt /
ikke-komplekst

utraditionelt/
komplekst

Målkrav + funktionsbaserede krav?

Fotos: Sidse Grangaard

Dokumentation

- Strategi
- Afprøvning /tests
- Kontrol til sidst – af x %
- Automatiseret tjek
- 1., 2. eller 3. parts kontrol
- Kvalitetssikring
- ?

Foto: Merete Lind Mikkelsen

Lungholm Gods

Intention:

være for alle

- uanset funktionsnedsættelse

Arkitekturen universelt utformet: en ny strategi. Ryhl,
Camilla. 2013

Foto: Merete Lind Mikkelsen

funktionbaseret/ramme

"... at det på Lungholm lykkes å bevare de kvaliteter som var og lage stimulerende oplevelser for alle"

"Vårt utgangspunkt er at vi ikke kan lage det likt for alle, men vi kan lage noe godt for alle"

Merete Lind Mikkelsen, s. 111. Arkitekturen universelt utformet: en ny strategi. Ryhl, Camilla. 2013

Fotos: Merete Lind Mikkelsen

Fotos: Merete Lind Mikkelsen

Fotos: Danske Handicaporganisationer.

DH_huset

Intention:

verdens mest tilgjengelige hus

- skal kunne benyttes fuldt ut af alle grupper af mennesker med handicap.

FN's Handicapkonvention:
handicap opstår i mødet med
den utilgjengelige bygning.

DH_huset

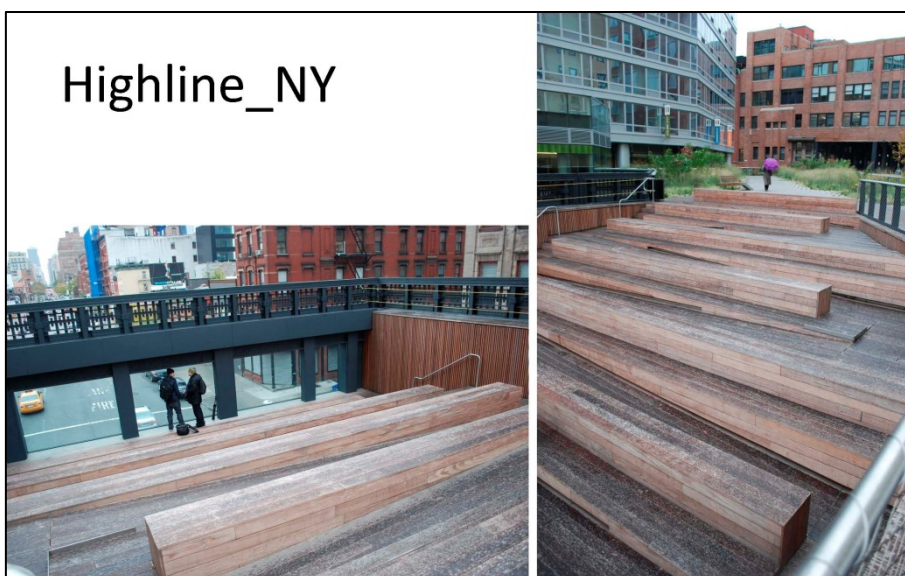
Fotos: Sidse Grangaard

Fotos: Sidse Grangaard

Fotos: Camilla Ryhl

Fotos: Camilla Ryhl

Bilag 5

Historikken for aftaler med udenlandske tegnestuer

I første omgang forsøgte vi foråret/sommeren 2015 at få skabt kontakt til fire udenlandske tegnestuer gennem deres danske samarbejdspartnere:

- Foster and Partners, arkitekt på Ferin – dansk samarbejdspartner: MIKKELSEN ARKITEKTER a/s
- Hertzog de Meuron, arkitekt på Nyt Hospital Nordsjælland – dansk samarbejdspartner: Vilhelm Lauritzen Arkitekter
- OMA, arkitekt på Blox, Coop Himmelblau, arkitekt på Musikkens Hus – dansk samarbejdspartner: Friis&Moltke architects

Foster and Partners

Fik oplyst navnet på sagsarkitekten fra den danske samarbejdspartner, hvorefter der blev taget kontakt via email. Sagsarkitekten fra Foster and Partners var positiv indstillet over for et interview, men bad os indhente tilladelse hertil fra bygherren. Bygherre godkendte hans deltagelse i et interview. Vi aftalte at sagsarkitekten skulle sige til, når han henover sommeren skulle til møde i København. I august 2015 skriver han, at projektet er sat på 'hold'.

Hertzog de Meuron

Den danske samarbejdspartner oplyste, at kontakten skulle gå via region hovedstaden. Derfor tog vi kontakt til Claus Roijkær, Projektchef, Nyt Hospital Nordsjælland, som derefter skabe kontakt til Hertzog de Meuron – han fik tilsendt en tekst på engelsk om projektet og formålet med interviewet, som var nemt at sende videre.

I første omgang foreslog en chefkonsulent på email fra Nyt Hospital Nordsjælland, at vi afholdte et interview med administrerende direktør for og partner i Vilhelm Lauritzen Arkitekter – samt konsortium manager i forbindelse med Nyt Hospital Nordsjælland – Søren Daugbjerg. Efter at have redet denne misforståelse ud – vendte chefkonsulenten tilbage og meddelte, at Hertzog de Meuron ikke fandt at det var muligt at deltage i et interview, da man ikke var kommet så langt med projektet og ej heller kender de danske regler.

OMA

Bygherren bag BLOX er Realdania. Kommunikationsafdelingen hos Realdania oplyste navnet på en dansk arkitekt, som arbejder hos OMA. Efter mailkorrespondance og telefonsamtale kom der besked fra OMA om at deres director ikke havde tid og mulighed for at deltage i et interview.

Coop Himmelblau

Vi forsøgte at skabe kontakt til Coop Himmelblau, tegnestuen bag Musikkens Hus i Aalborg. I første omgang ringede vi til Friis&Moltke, som var den danske samarbejdspartner. Den danske projektleder Jan Fefsgaard Jepsen forklarer, at det er dem, som har projekteret ift. Bygningsreglementets tilgængelighedskrav.

Vi sender alligevel en forespørgsel til Østrig via email til sagsarkitekten Peter Rose, men får aldrig svar.

Bilag 6

Spørgeguide, tegnestueinterview om erfaringer fra udlandet

Overordnet handler denne undersøgelse handler om at kortlægge oplevelser, erfaringer, holdninger ift. tilgængelighedsbestemmelserne i Bygningsreglementet samt pege på en eller flere nye modeller for fremtidens tilgængelighedskrav. Det er en præmis for undersøgelsen, at det fremtidige tilgængelighedsniveau ikke forringes.

I denne del af undersøgelsen er vi interesseret i dine erfaringer fra udlandet samt holdninger til og tanker om fremtiden fra dit ståsted.

Generelt

I hvilke lande opererer tegnestuen?

Og hvor længe har man gjort det?

I hvilke lande har du arbejdet på projekter?

Hvornår?

Et projekt i udlandet – måden det forløber på

Beskriv hvordan I griber en opgave an?

Kan du beskrive hele processen?

Hvornår i forløbet begynder I at arbejde med tilgængelighed?

Hvordan taler I og tænker I tilgængelighed? (bagvedliggende værdi og strategi?)

Involvering af brugere?

Hvordan oplever du opmærksomheden på tilgængelighed undervejs i et udenlandsk projekt sammenlignet med et dansk projekt?

Bygherres side

Lovgivningens side

Er der forskel på den måde, I arbejder med tilgængelighed i et dansk projekt og i et projekt i udlandet?

Konkurrence/indledende fase

Myndighedsprojekt

Projektering

Hvis ja – uddyb hvordan.

Hvilke faktorer har betydning for opmærksomheden på tilgængeligheden i udlandet? (byggelovgivning, anden lovgivning, bygherres fokus, kulturelle aspekter etc.)

Hvis du sammenligner et forløb i udlandet med et dansk forløb:

Hvad fungerer godt/bedre i udlandet?

Hvad fungerer ikke/dårligere i udlandet?

Kan du give en karakteristik af tilgængelighedskravene i det pågældende land?

Stikord:

Det fokus, der ligger til grund for kravene

Indhold/omfanget af krav

Typen af krav (målkrav, funktionsbaserede)

Tema som kravene omhandler; noget ift. kørestolsbrugere, noget ift. svagt-seende, noget ift. hørehæmmede etc.

Fokus på brugerne

Hvilke fordele/styrker/muligheder oplever du ved lovgivningen og systemet i det pågældende land?

Hvilke ulemper/svagheder/barrierer/udfordringer oplever du ved lovgivningen og systemet i det pågældende land?

Fremtid

Hvordan vil det være mest frugtbart at tænke tilgængelighed ift. tegnestuernes praksis?

Hvad skal der til for at sikre innovative tilgængeligheds løsninger af høj funktionel og arkitektonisk kvalitet? –

Er der noget fra udlandet, som man i Danmark bør lade os inspirere af? Og i så fald, hvad vil det kræve?

Hvis ændringer – hvor skal man da være særlig opmærksom (evt. nye udfordringer eller faldgruber). Et tænkt eksempel: hvis man vælger en model baseret på princippet funktionsbaserede krav. Er der da forhold, man skal være særlig opmærksom på? Hvad kræver det af tegnestuerne, andre aktører?

Noget vi har ikke har fået talt om?

Blandt arkitekter er der en udbredt opfattelse af, at hensynet til tilgængelighed for personer med funktionsnedsættelse udgør en begrænsning for arkitektens kreative frihed. Opfattelsen er bl.a. næret af, at Bygningsreglementet rummer en række detaljerede målkrav, som skal sikre tilgængeligheden i nyt byggeri.

Denne analyse konfronterer det dilemma, der kan være mellem Bygningsreglementets tilgængelighedskrav og et overordnet ønske om innovation i byggeriet. Spørgsmålet er: Hvordan kan Bygningsreglementet bidrage til en høj grad af tilgængelighed i nybyggeri, samtidig med at reglementet understøtter arkitektonisk nytænkning?

Analysen er baseret på en omfattende, ny empirisk viden om holdninger til og erfaringer med Bygningsreglementets tilgængelighedskrav, kombineret med resultater fra tidligere gennemførte forskningsprojekter.

Konklusionen er, at hvis Bygningsreglementet overgår fra de nuværende målkrav til nye, funktionsbaserede krav vedr. tilgængelighed, vil det kunne medvirke til at ansvarliggøre tegnestuerne i retning af på et tidligt tidspunkt i processen selv at tage stilling til, hvordan tilgængeligheden skal udformes i den specifikke sammenhæng.